

A MAGYAR NÉPHADSEREG ÉS A ZRÍNYI MIKLÓS KATONAI AKADÉMIA AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC IDŐSZAKÁBAN

Adalékok a Magyar Néphadsereg 1956. évi történetéhez

A több szempontból is történelminek bizonyult 1956-os esztendőben – a korábbi évekhez hasonlóan – meglehetősen ellentmondásosan zajlottak a nemzetközi politikai események, hiszen egyszerre voltak jelen az enyhülési és feszültségi mozzanatok, ugyanúgy, mint az engedmények és a megtorlások.

A nemzetközi légkör enyhülését szolgálták az olyan események, mint pl. hogy: Ausztria belépett az Európa Tanácsba; lezajlott a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) XX. kongresszusa (1956. február 14–25.); Marokkó és Tunézia függetlenné válása (március); a szovjet kormány nyilatkozata a fegyveres erők további 1,2 millió fővel való csökkentéséről (május 15.); a szuezi csatornaövezet kiürítésének befejezése (június 13.); az SZKP Központi Bizottságának (SZKP KB) határozata „A személyi kultusz és következményeinek leküzdéséről” (június 30.); a japán–szovjet nyilatkozat a hadiállapot megszűnéséről és a diplomáciai kapcsolatok felvételéről (október 19.); a szovjet tiltakozás az Egyiptom elleni brit–francia–izraeli agresszió miatt (október 31.),¹ végül Port Said megszállásának feloldása (december 22.).

Ugyanakkor bőven előfordultak olyan politikai, vagy katonai lépések is, amelyek éppen akadályozták az enyhülési folyamat kibontakozását. Ilyen volt – egyebek mellett – az NDK Nemzeti Néphadseregének létrejötte (1956. január 18.); a lengyelországi Poznańban lezajlott rendszerellenes felkelés (június 28.); Nasszer elnök bejelentése a Szezi-csatorna Társaság államosításáról (július 26.); a magyarországi forradalom és szabadságharc (október 23 – november 4.); Izrael támadása Egyiptom ellen (október 29.); a Szovjetunió, valamint a többi szocialista állam közötti barátság és együttműködés fejlesztésének, továbbá megszilárdításának alapelveiről szóló „Nyilatkozat” (október 30.); a brit–francia ultimátum Egyiptomhoz, csapatainak a szuezi övezetből való kivoná-

¹ A magyar katonai hírszerzés magas színvonalát jellemzi az a tény, hogy a párizsi katonai attasé már szeptember elején az alábbi – később meglehetősen pontosnak bizonyult – jelentést küldte Budapestre: „Az Egyesített Vezérkar Egyiptom elleni támadásának elgondolása fegyveres beavatkozás esetén a következő lenne: Északról, Cyprusról kombinált francia és brit erők egyidejű földi, légi és tengeri előkészítő hadművelete után ejtőernyős alakulatok ledobásával biztosítanak a szárazföldi erők és szállítórepülőgépek partraszállását. A Csatorna-övezetben ezzel párhuzamosan akcióbá lépnek a Líbiában és Jordániában lévő angol bázisokon elhelyezett erők, valamint a Szomáliában és Djibuti(ban) összevont francia csapatok. A DK-i irányban megindult támadás alátámasztására repülőgépanyahajókat (sic!) vonnak össze a Vörös tenger bejáratánál, megerősítve újjélandi és ausztrál erőkkel. A francia hatóságok e célból mozgósítottak a Földközi tengeri Flotta mellett a már jelzett két hadosztályon kívül három repülőgépanyahajót (sic!), kereskedelmi hajókat, gyarmati, ejtőernyős és idegenlégiós csapatokat – az indokínai expedíciós hadtesthez hasonló elvek szerint. A főerők csoportosítását Toulon-ban, Algír-ben (sic!) és Djibuti-ban folytatják. Cypruson állomásozik jelenleg 7 000 francia és 25 000 angol vegyes fegyvernemhez tartozó katona. A francia kormány intervenció esetén újabb tartalékosokat hív be.” Ezzel szemben egészen más véleményen voltak az itthoni aktatologatók: „A Magyar Néphadsereg Vezérkarának értékelése szerint a fenti katonai intézkedésre a jelenlegi politikai helyzetben nem valószínű, hogy sor kerül.” (Erre mondhatta szegény párizsi attasénk október 31-én: „Voilà!” – Sz. M.) Hadtörténeti Levéltár, Magyar Néphadsereg (a továbbiakban: HL MN) 1956/T - 2. őrzési egység (ő. e.) (1956. 09. 11.).

sára (október 30.), majd több napos bombázás után a brit és francia csapatok partraszállása Port Saidban; a szovjet katonai invázió Magyarország ellen (november 4.); a szovjet figyelmeztetés a brit és a francia kormányhoz (november 5.); végezetül pedig a Fidel Castro által vezetett forradalmárok partraszállása és a fegyveres harc kezdete Kubában (december 2.).

A nemzetközi élet e vargabetűi természetesen befolyásolták a magyar belpolitikai viszonyokat is. Így pl. az SZKP 1956. február 14-e és 25-e között zajló XX. kongresszusa több szempontból is hatalmas befolyást gyakorolt a magyar belpolitikára. Mivel még a zárt ülésen elhangzottak is hamar kiszivárogtak, a közvélemény többsége arra számított, hogy a magyar pártvezetés szintén levonja a szükséges következtetéseket. Éppen ezért váltott ki hatalmas megdöbbenést a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének (MDP KV) 1956 márciusi ülésén Rákosi Mátyás² beszéde, mely szerint az SZKP XX. kongresszusa az MDP politikájának helyességét igazolta. Bár Kádár János,³ Horváth Márton, Szántó Zoltán és Molnár Erik⁴ bírálta ezt a helyzetértékelést, a KV egyhangúlag jóváhagyta a beszámolót. Ennek következtében mindinkább aktivizálódott a kommunista reformértelmisség, melynek egyik következménye a Petőfi Kör első nagyobb rendezvénye volt, március 17-én. Az egyre erősödő antisztálinizmus már arra készítette a kormányt, hogy felhívja a szovjet vezetés figyelmét a Rákosi által képviselt politika veszélyére. Így Hegedűs András⁵ miniszterelnök május 4-én arról tájékoztatta Jurij Andropov szovjet nagykövetet, hogy „Rákosi az utóbbi időben keveset foglalkozik a jelentős politikai és népgazdasági problémákkal, időnként pedig nem fordít kellő figyelmet a párt

² Rákosi Mátyás (1892–1971) politikus, a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetésének és Politikai Bizottságának (MDP KV és Pol. Biz.) tagja (1945–1956), főtitkára (1948–1953), majd első titkára (1953–1956); miniszterelnök-helyettes (1949–1952), miniszterelnök (1952–1953). Az 1949–1953-as években totális diktatúrát gyakorolt, ezért egyike azoknak, akiket a fő felelősség terheli az akkor kibontakozott törvénytelenésekért, személyi kultuszért. 1956-ban a Szovjetunióba menekült, s ott is halt meg. Hamvait a budapesti Farkasréti temetőben helyezték el. *Markó László*: Ki kicsoda a magyar történelemben. Budapest, 2005. 245–246. o. (A továbbiakban: *Markó*.)

³ Kádár János (1912–1989) politikus, az MKP KV és a Pol. Biz. (1945–1948), majd az MDP KV (1948–1951), illetve 1956) és Pol. Biz. (1948–1951, valamint 1956), a Szervező Bizottság (1950–1951) tagja, 1956-ban a KV titkára, majd első titkára, továbbá a KV Elnökségének elnöke. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Ideiglenes Intéző Bizottságának (1956–1957), majd Központi Bizottságának (KB) (1957) elnöke. A KB és a Pol. Biz. (1957–1988) tagja, a KB első (1985-től fő-) titkára, 1988-tól a párt elnöke. Belügyministersége (1948–1950) alatt zajlottak – egyebek mellett – a Rajk- és a tábornokpercek. 1951-ben őt is letartóztatták és életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték, de 1954-ben rehabilitálták. Nagy Imre 1956-os kormányában államminiszter, majd a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány (FMPK) miniszterelnöke (1956–1958 és 1961–1965). Többszöri ígérete elenére sem akadályozta meg Nagy Imre elítélését és kivégzését. *Markó*: 146–147. o.

⁴ Molnár Erik (1894–1966) történész, közgazdász, filozófus, politikus. Az Magyar Tudományos Akadémia tagja (lev.: 1948, r.: 1949). Az MDP KV tagja (1948–1956). 1944 és 1954 között különböző (népjóléti; tájékoztatásügyi; külügy-; igazságügyi-) miniszteri tisztségeket töltött be, miközben volt moszkvai nagykövet (1948–1949), a Legfelsőbb Bíróság elnöke (1953–1954) és az MTA Történettudományi Intézet igazgatója (1949), valamint a Magyar Történeti Társulat elnöke (1956–1964). Kossuth-díjas (1948 és 1963). *Markó*: 211. o.

⁵ Hegedűs András (1922–1999) politikus, szociológus. Az MDP KV (1950–1956) és a Pol. Biz (1951–1956) tagja, a Szervező Bizottság póttagja (1950–1951), majd tagja (1951–1956); a KV titkára (1950–1951). Miniszterelnök-helyettes (1953–1955), illetve miniszterelnök (1955–1956). 1955 májusában aláírta a Varsói Szerződés (VSZ) csatlakozási okmányát. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) elnökhelyettese (1961–1963), majd 1963-tól vezette az MTA – általa megszervezett – Szociológiai Kutatócsoportját, azonban 1968-ban leváltották, mert tiltakozott a VSZ csehszlovákiai bevonulása ellen. A pártállamot bíráló tanulmányai miatt 1973-ban kizárták az MSZMP-ből. *Markó*: 117–118. o.

előtt álló halaszthatatlan feladatokra.”⁶ Rajta kívül a Magyar Dolgozók Pártja más vezetői is szót emeltek a diplomatanál. Ezek az interveniálások, valamint a Politikai Bizottság (Pol. Biz.) nyomása is szerepet játszhattak abban, hogy Rákosi a május 18-i budapesti pártaktíván végre elismerte a személyi kultusz kibontakozásában és a törvénytelen-ségekben játszott felelősségét. Ez a megkésett önkritika egyelőre –látszólag – elég volt ahhoz, hogy a június 7-e és 14-e között Magyarországon tartózkodó Szuszlov, az SZKP „főideológusa,” az elnökség maximális bizalmáról biztosítsa a magyar első titkárt.

Mindez azonban rövid időre szólt, ugyanis miután a június végi moszkvai csúcstalálkozón Tito kijelentette, hogy nem hajlandó közeledni Rákosihoz (bár nem találta alternatíváját sem! – Sz. M.), július elején pedig Gerő Ernő⁷ arról tájékoztatta Andropov nagykövetet – amit talán a diplomata maga is érzékelt –, hogy Magyarországon a helyzet „nagyon is komoly,”⁸ és talán nem kellene a szovjet vezetésnek annyira ragaszkodnia Rákosihoz. Így a „helyszíni tájékozódásra” Budapestre küldött Anasztaz Mikojan aktív közreműködésével a KV 1956. július 18–21-i ülése úgy döntött, hogy felmenti Rákosi Mátyást első titkári és politikai bizottsági tagságából, s utódjául – nem kevés ellenvélemény ellenére, sőt vállalva a korábbi politika folytonosságának érzetét – Gerő Ernőt választotta. Másnap Rákosi és felesége örökre elhagyta Magyarországot. Ezen az ülésen választotta a KV egyik titkárává Kádár Jánost és zárta ki a pártból Farkas Mihályt,⁹ illetve javasolta az Elnöki Tanácsnak, hogy fossa meg katonai rendfokozatától.

A későnyári–koraőszi hónapokban feltartóztathatatlanul radikalizálódott a magyar társadalom. Ebben az egyre feszültebbé váló helyzetben vált „gyúeleggé” Rajk László,¹⁰ Pálffy György¹¹ altábornagy, Szőnyi Tibor¹² és Szalai András¹³ október 6-i, illetve a

⁶ *Gergely Jenő – Izsák Lajos: A huszadik század története.* Budapest, 2000. 361–362. o. (A továbbiakban: *Gergely – Izsák.*)

⁷ Gerő Ernő (1898–1980) politikus. Az MKP, majd az MDP KV (1944–1956), illetve a Pol. Biz. (1945–1956) tagja. Az MDP első titkára (1956). 1950 és 1953 között (Rákosival és Farkas Mihállyal) az országot ténylegesen, minden kontroll nélkül irányító 3 fős, titkos Honvédelmi Bizottság tagja. Miniszterelnök-helyettes (1952–1953), majd első miniszterelnök-helyettes (1953–1956). Az egyik fő felelősségét viseli a személyi kultuszért, a törvényteleniségekért és az elhibázott gazdaságpolitikáért. *Markó:* 103–104. o.

⁸ *Gergely – Izsák:* 363. o.

⁹ Farkas Mihály (1904–1965) politikus, az MKP és az MDP KV (1944–1956), a Titkárság (1945–1946, 1948–1953, majd 1953–1955), a Pol. Biz. (1945–1953, illetve 1953–1955) tagja. Az MKP, majd az MDP főtitkárhelyettese (1945–1951). A KV Katonai Bizottsága elnökeként (1946–1949) ő irányította a párt katonapolitikáját, felügyelte a rendőrséget és a politikai rendőrséget. Honvédelmi miniszterként (1948–1953) ő hozta létre a szovjet típusú Magyar Néphadsereget. 1949-től vezérezredes, 1952-től hadseregtábornok. Kiemelkedő szerepet játszott a koncepciók perke kezdeményezésében és irányításában. 1956 júliusában kizárták a pártból és lefokozták honvéddá. 1956. október 13-án letartóztatták, majd 1957 tavaszán első fokon 6, másodfokon 14 évi börtönbüntetésre ítélték. 1960 áprilisában egyéni kegyelemmel szabadult, majd haláláig a Gondolat Kiadónál volt idegen nyelvi lektor. *Markó:* 87–88. o.

¹⁰ Rajk László (1909–1949) politikus, az MKP, majd az MDP KV (1945–1949) és Pol. Biz. (1945–1949) tagja, a Magyar Függetlenségi Népfront főtitkára (1949), bel- (1946–1948), majd külügyminiszter (1948–1949). 1949. 05. 30-án letartóztatták, koncepciók perben kétél általi halálra ítélték és kivégezték. 1955-ben rehabilitálták. *Markó:* 241–242. o.

¹¹ Pálffy György (1909–1949) az MDP KV tagja (1948–1949). 1932-ben végezte el a Ludovika Akadémiát, 1937–1939-ben pedig a Hadiakadémiát. 1940-ben lemondott vezérkari századosi rangjáról, s az Egyesült Izzónak lett magántisztviselője, majd cégvezetője. 1942-ben csatlakozott az illegális kommunista mozgalomhoz. 1944-ben tagja lett a Magyar Front Katonai Propaganda Bizottságának, majd a Kommunista Magyarországi Pártja (KMP) Katonai Bizottságának a vezetője. 1945–1947 között a Honvédelmi Minisztérium (HM) Katonapolitikai osztályának volt a vezetője, s mint ilyen, felelős annak törvénytelen akcióiért. 1948-ban a had-

koncepciók perében kivégzett honvédtábornokok, Sólyom László,¹⁴ Illy Gusztáv, Beleznyai István, Pórfy György, Révay Kálmán, Dr. Merényi Gusztáv és Lőrincz Sándor október 13-i újratemetése, amik hozzájárulhattak ahhoz, hogy ez utóbbi napon rehabilitálták és vették vissza a pártba Nagy Imrét.¹⁵

1956. október 23-án kitört a forradalom, másnap a KV javaslatára az Elnöki Tanács ismét Nagy Imrét nevezte ki miniszterelnöknek, helyettesévé pedig Hegedűs Andrást. Ugyanekkor a Központi Vezetőség megerősítette első titkári posztján Gerő Ernőt. Ez utóbbi azonban pütkösi királyságnak bizonyult, hiszen másnap Kádár János vezetésével újjáalakult az MDP Központi Vezetősége. Még aznap a miniszterelnök új kormányt alakított, október 26-án pedig rádióbeszédben jelentette be, hogy a kormány tárgyalásokat kezdett a Magyarországon lévő szovjet haderő visszavonásáról. Két nappal később Kádár János vezetésével hattagú elnökség vette át az MDP irányítását, a KV pedig „nemzeti demokratikus forradalomnak”¹⁶ minősítette a zajló eseményeket. Ugyanezen napon tárgyalt Nagy Imre miniszterelnök Andropov nagykövettel, majd 13 óra 20 perckor azonnali tüzszünetet rendelt el. Szintén 28-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa is napirendre tűzte a magyarországi helyzet megtárgyalását.

sereg főfelügyelője, később a honvédelmi miniszter első helyettese. A Rajk-per katonai háttérének igazolására koholt vádak alapján 1949 októberében halálra ítélték és kivégezték. 1955-ben részlegesen rehabilitálták. *Markó: 226–227. o.*

¹² Szőnyi Tibor (1903–1949) az MDP KV Kádérosztályának vezetője (1947–1949), a KV és Szervező Bizottságának tagja (1948–1949). Koholt, kémkedési vádak alapján 1949 májusában letartóztatták, s kínzással kényszerített vallomása képezte a Rajk-per alapját. 1949 októberében kötél általi halálra ítélték és kivégezték. 1955 novemberében rehabilitálták. *Markó: 273–274. o.*

¹³ Szalai András (1917–1949) az MKP, majd az MDP Kádérosztályának helyettes vezetője (1947–1949). A Rajk-per ötödrendű vádlottjaként kötél általi halálra ítélték és 1949. október 15-én kivégezték. 1955-ben rehabilitálták. *Markó: 260–261. o.*

¹⁴ Sólyom László (1908–1950) altábornagy, 1931-ben végezte el a Ludovika Akadémiát, 1939-ben pedig a Hadiakadémiát. Nem értett egyet Magyarország háborús szerepvállalásával, ezért vezérkari századosként, 1941 augusztusában nyugdíjazását kérte. Ezt követően az Egyesült Izzó és Villamossági Rt tisztviselője lett. 1942-ben belépett az illegális KMP-be, majd 1944-ben a párt Katonai Bizottságának lett a tagja, s részt vett a Kiss János altábornagy vezette Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadítási Bizottságának a tevékenységében is. 1945 januártól Budapest rendőrfőkapitánya, 1946 májusától a HM katonai főcsoportfőnöke, 1948 decemberétől vezérkari főnök. 1947-ben ő szervezte meg a Honvéd Hadiakadémiát, s volt annak első parancsnoka. 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és augusztus 19-én kivégezték. 1954-ben részben, 1990-ben teljesen rehabilitálták. *Markó: 256. o.*

¹⁵ Nagy Imre (1896–1958) politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (l.: 1950; r.: 1953) Az MKP KV (1944–1948) és a Pol. Biz. (1945–1949), illetve az MDP KV (1948–1951) és a Pol. Biz. (1951–1955; 1956), továbbá Elnökségének (1956. október 28–30.), majd az MSZMP Ideiglenes Bizottságának (1956. október 30 – november 2) tagja. Miniszterelnök-helyettes (1952–1953), illetve miniszterelnök (1953–1955, valamint 1956). Első miniszterelnöksége idején leállította a nehézipar erőltetett fejlesztését, és a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását, megszüntette az internálótáborokat és a kitelepítést, létrehozta a Hazafias Népfrontot. Mindez közrejátszott abban, hogy Rákosiék átmeneti megerősödése idején, 1955-ben leváltották miniszterelnöki tiszttségéből, majd kizárták a KV-ből és a Pol. Biz.-ből. Ekkortól vált fokozatosan a reformellenzék vezérévé. 1956. november 1-jén kinyilvánította Magyarország kilépését a VSZ-ből és az ország semlegességét. A Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány menlevele ellenére szovjet tiszti különítmény elfogta a jugoszláv követséget elhagyó politikusokat és Romániába szállították őket. 1957-ben társaival együtt perbe fogták. 1958. június 15-én a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, valamint hazafias vádjában bűnösnek találták és kötél általi halálra ítélték. Egyik vádpontot sem fogadta el, kegyelmet nem kért. Másnap kivégezték. *Markó: 214–216. o.*

¹⁶ *Csendes László – Gellért Tibor: Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1993. 178. o. (A továbbiakban: Csendes – Gellért.)*

November 1-jén Nagy Imre magához kérette Andropovot és követelte a hazánkba újonnan beérkező szovjet csapatok azonnali kivonását. Ezt követően 19 óra 50 perckor rádióbeszédet mondott, melyben – egyebek között – bejelentette, hogy: „A magyar nemzeti kormány a magyar nép és a történelem előtt, mély felelősségérzettől áthatva, a magyar nép millióinak osztatlan akaratát kifejezve, kinyilvánítja a Magyar Népköztársaság semlegességét és kilépését a Varsói Szerződésből.”¹⁷ Ezt írásban közölte a szovjet nagykövettel, illetve táviratban Dag Hammarskjölddel, az ENSZ főtákarával. Kádár János a Magyar Rádióban – hangfelvételtől – ugyanakkor elmondott beszédében leszögezte, hogy október 23-án „dicsőséges felkelés”¹⁸ zajlott és a harc a demokratikus vívmányokért folyt.

November 3-án a miniszterelnök ismét átalakította kormányát. Éjfélkor Szerov hadseregtábornok, az Állambiztonsági Bizottság (KGB) parancsnoka Tökölon letartóztatta a szovjetekkel tárgyaló magyar delegációt. Másnap kezdetét vette a hazánk elleni második szovjet invázió. A hajnali órákban elhangzott a Magyar Rádióban Nagy Imre történelmi bejelentése: „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa elnöke! Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van! Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”¹⁹

Közel ezzel egy időben a szolnoki rádió hangszalagról közvetítette Kádár János beszédét, miszerint megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK), amely a Szovjetunió fegyveres erőinek segítségével megkezdte harcát az *ellenforradalom* felszámolására. Dr. Münnich Ferenc,²⁰ miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők miniszterre pedig arra utasította a Magyar Néphadsereg (MN) alakulatait, hogy ne nyissanak tüzet a szovjet csapatokra, hanem küldjenek eléjük parlamentereket.

Röviddel a drámai rádiónyilatkozat elhangzása után, Nagy Imre és néhány vezető társa a jugoszláv követségre menekült, ahol családjukkal együtt, összesen 43-an, menedékjogot kaptak.

November 11-i rádióbeszédében Kádár János, a négy nappal korábban nevet változtatott Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) és a kormány első embereként, bejelentette, hogy a felkelést leverték. E sommás – egyben a vágyakat kifejező – vélemény csak

¹⁷ *Csendes – Gellért*: 185. o.

¹⁸ Uo.

¹⁹ *Romsics Ignác*: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2001. 396. o. (A továbbiakban: *Romsics*.)

²⁰ Dr. Münnich Ferenc (1886–1967) politikus. 1911-ben tiszti vizsgát tett, 1915-ben orosz hadifogságba esett. 1917-ben lett tagja a bolsevik pártnak, majd 1918-ban részt vett a polgárháborúban. Hazatérte után jelentős szerepet vállalt a KMP létrehozásában. A Tanácsköztársaság idején a Hadügyi Népbizottság szervezési osztályának a vezetője, majd a budapesti Vörös Őrség, illetve a VI. hadosztály politikai biztosa, június végétől pedig, a szlovák Vörös Hadsereg parancsnoka volt. Augusztusban Bécsbe menekült, majd 1920–1921-ben a Kárpátalján ténykedett, 1922-től Moszkvában élt. 1936-ban a 15. spanyol hadosztály vezérkari főnökeként, később a 11. nemzetközi brigád parancsnokaként vett részt a polgárháborúban. 1946 májusától rendőr altábornagyként Budapest rendőrfőkapitánya. Az 1949–1956-os években különböző nagyköveti posztokon szolgált. 1956. október 24-től az MDP KV tagja; 26–31-ig a Nagy Imre-kormány belügyminisztere; 1956 november és 1958 január között miniszterelnök-helyettes volt, s mint ilyen, felügyelte a fegyveres erőket. Az 1958–1961. években a Minisztertanács elnöke. 1961-től a második Kádár-kormány államminisztere volt, 1965-ben nyugdíjazták. *Markó*: 212. o.

annyiban volt igaz, hogy a jelentősebb fegyveres csatározások befejeződtek, ugyanis Király Béla²¹ vezérőrnagy, a Nemzetőrség főparancsnoka és egyben Budapest helyőrségparancsnoka, november 4-én a budai hegyekbe vonult vissza, majd a Nagykovácsi környéki ütközetet követően, a döntő túlerő elől, emigrációba vonult. „Egyre inkább világossá vált, hogy a Kádár-rezsim marad, míg Nagy Imre hollétéről továbbra sem tudunk semmit. E körülményekre tekintettel, a Nemzetőrség Főparancsnokságának fenntartása értelmét veszítette. A törzset feloszlattam, és társaimmal fegyveres menekültekként folytattuk utunkat tovább, Ausztria felé.”²² – emlékezett vissza a tábornok. Ennek ellenére a későbbi hetekben még voltak szórványos lövöldözések, s kisebb nagyobb tüntetésekre is sor került. A helyzet konszolidációja olyannyira távolinak tűnt, hogy november 14-én megalakult a Nagy-Budapesti Központi Munkástanács, amely a szovjet csapatok kivonását, a Nagy Imre-kormány visszaállítását, valamint a politikai demokrácia intézményes biztosítását követelte. Ezzel egyidejűleg elítélt minden restaurációs törekvést és hitet tett a szocializmus alapelvei – többek között az *állami, valamint a társadalmi tulajdon fenntartása* – mellett. Az aznap a munkástanácsok megbízottaival tárgyaló Kádár János kijelentette, hogy Nagy Imrét nem tekinti ellenforradalmárnak és mozgási szabadságát sem kívánja korlátozni, „csak tőle függ, hogy részt vesz-e a politikai életben.”²³ Sajnos azonban nem csak ez az ígéret, hanem a november 21-én aláírt jugoszláv-magyar kormányközi megállapodás sem tartatott be, mely szerint a magyar kormány garantálja a jugoszláv követségen menedéket letek hazatérését és büntetlenségét, ugyanis a másnap hazánkban tárgyaló Gheorghiu-Dej első titkárral és Shivu Stoica miniszterelnökkel – egyebek mellett – valószínűleg megállapodtak Nagy Imre és társai Romániába szállításáról is. Így, a november 15-én, 18 óra 30 perckor a jugoszláv követségről kihajtó autóbust rövidesen szovjet tisztek tartóztatták fel, a diplomatákat eltávolították, a politikusokat pedig családtagjaikkal együtt a mátyásföldi KGB-parancsnokságra²⁴ hurcolták. Miután másnap Nagy Imre megtagadta az önkéntes külföldre távozást és Dr. Münnich Ferenc altábornagy eredménytelenül ajánlotta fel külön-külön mindenkinek a politikai átállás lehetőségét, repülőgépen Romániába szállították őket. E tényt „némileg” elferdítve hozta a 24-én kiadott hivatalos magyar közlemény, miszerint: „Nagy Imre és társai már több mint két hete a magyar kormány engedélyét kérték, hogy a Magyar Népköztársaság területéről egy másik szocialista ország területére távozhassanak. A Román Népköztársaság kormányának beleegyezése alapján Nagy Imre és társai november 23-án a Román Népköztársaság területére távoztak.”²⁵

Sőt, a színjáték még ezt követően is folytatódott. November 28-i rádióbeszédében Kádár János kijelentette: „Mi ígéretet tettünk, hogy velük szemben – az általuk is utólag

²¹ Király Béla (1912–) Ludovika Akadémiát és Hadiakadémiát végzett, a keleti hadszíntéren szolgált vezérkari tisztként. A Magyar Néphadsereg gyalogsági parancsnoka, majd a Honvéd Akadémia parancsnoka. Konceptió perben halálra, majd életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1956 szeptemberben kiszabadult, október–novemberben a Nemzetőrség főparancsnoka. Az Egyesült Államokba menekült, ahol egyetemi tanár. A rendszerváltás után vezérezredes, országgyűlési képviselő, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja.

²² Király Béla: Amire nincs íge. Visszaemlékezések, 1912–2004. Budapest, 2004. 260. o.

²³ Csendes – Gellért: 193–194. o.

²⁴ 1956. október 4-ig a „II. Rákóczi Ferenc” Katonai Középiskolának, ma a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Karának helyet adó iskolaépület.

²⁵ Csendes – Gellért: 196. o.

elismert – múltbeli súlyos cselekményeikért büntető eljárást (sic!) nem indítunk. Ezt be is tartjuk, távozásukat nem tekintjük örök időkre szólónak.”²⁶ Ha – esetleg – akkor komolyan is gondolta a miniszterelnök, ez rövidesen szertefoszlott, hiszen a november 30-án Budapesten tartózkodó Szuszlov, Malenkov, Arisztov és Szerov megállapodott Kádár Jánossal, valamint Dr. Münnich Ferencsel arról, hogy sürgősen beindítják a megtorló gépezetet. Sőt, kijelölték azt a 6–8 vezetőt is – köztük a Széna téri Szabó Jánost – „akiknek rendkívüli bírósági eljárás alapján történő kivégzésével példát kívántak statuálni.”²⁷

A november eleje és december közepe közötti időszakban mind a fővárosban, mind vidéken a sztrájkok és tüntetések – esetenként ellentüntetések – sora söpört végig, helyenként, pl. Salgótarjánban, Miskolcon és Egerben, sortűzek is eldőrdültek, több tucat halottat hagyván maguk mögött. Ezt követően fokozatosan normalizálódott a helyzet. Egyes források szerint 1956. október 23-a és 1957 januárja között mintegy 2 500 fő veszítette életét. Köztük 44 %-ot tettek ki a 25 év alattiak, 58 %-uk pedig fizikai munkás volt. A halálesetek 78 %-a, a mintegy 20 000 sebesülés 77 %-a Budapesten következett be. A sebesültek közel fele 30 év alatti volt.²⁸ A személyi veszteségekhez sorolandó az a tény is, hogy ezekben a hetekben mintegy kétszázezren hagyták el az országot – az akkori zsargon szerint „disszidáltak.” Az október–novemberi harcok mintegy hárommilliárd forintnyi kárt okoztak épületekben, termelőeszközökben és -berendezésekben.²⁹

A szovjet csapatok november 4-ét követően – Szerov hadseregtábornok jelentése szerint – 4 700 (más adatok alapján 6 380) főt vettek őrizetbe. Ebből 1 400 személyt tartóztattak le, s közülük 860 főt Ungvárra és Sztrijbe deportáltak.³⁰ Bár a magyar kormány november 18-án hivatalos közleményben cáfolta, hogy fiatalokat és más személyeket a Szovjetunióba szállítottak volna,³¹ a valóság az, hogy csak később, Kádár János és Dr. Münnich Ferenc többszöri tiltakozása eredményeként szállították őket haza, és ügyüket a magyar hatóságok hatáskörébe utalták.

A szovjet csapatoknak is komoly veszteségeik voltak: a hadműveletekben alkalmazott 7 349 tiszt, valamint 51 472 tiszthelyettes és sorkatona közül 2 260 fős veszteséget kellett „elkönyvelni,” ezen belül 85 tiszt, valamint 584 tiszthelyettes és sorkatona, azaz 669 fő veszítette életét, 51 fő – köztük 2 tiszt – eltűnt, 1968 fő pedig megsebesült.³²

*

Ez a rendkívül ellentmondásos, hol feszültségeket, hol pedig enyhülést magában hordozó kül- és belpolitikai helyzet módfelett megnehezítette, sőt meg is akadályozta a Magyar Néphadsereg egyenletes, tervszerű, kiegyensúlyozott, fejlődését 1956-ban. Az év január 1-jén a Magyar Néphadseregben 26 231 tiszt – köztük 30 tábornok – szolgált, akiknek további illetményrendezése érdekében folytatódta az 1955 szeptemberében

²⁶ *Csendes – Gellért*: 197. o.

²⁷ *Gergely – Izsák*: 401. o.

²⁸ *Romsics*: 396. o.

²⁹ *Gergely – Izsák*: 398–399. o.

³⁰ Uo. 398. o.

³¹ *Csendes – Gellért*: 194–195. o.

³² *Horváth Miklós*: 1956 hadikronikája. Budapest. 2003. 443. o. (A továbbiakban: *Horváth*.)

megkezdett erőfeszítések. Így Bata István³³ vezérezredes, honvédelmi miniszter 1956. február 2-án levelet intézett Rákosi Mátyáshoz, a Honvédelmi Tanács elnökéhez „A néphadsereg egyes beosztásainak illetményrendezése” tárgyában.³⁴ Jelentette, hogy 1955 augusztusi beszámolója alapján végrehajtotta az illetmények, pótlékok és jutalmak felülvizsgálatát. A felülvizsgálat megállapította, hogy a többszöri átszervezés során nem szabályozták az új beosztások illetményeit; az 1949–1951-ben engedélyezett pótlékok 80%-a már nem indokolt, melyek eltörlésével 8 000 000 Ft megtakarítható, s a polgári alkalmazottak bére is elmarad a népgazdaság hasonló beosztású dolgozóinak fizetésétől. Ha ebből a nyolcmillió megtakarításból 6 500 000 Ft-ot „a hadsereg gerincét képező alegység és egységparancsnokok (szakasz, század, üteg)” (15. f.) fizetésemelésére lehetne fordítani (egy kötelékben lévő szakaszparancsnok, hadnagy illetménye akkor 1 300 Ft volt – Sz. M.), akkor 8 000 fő illetményét tudnák havi 60 – 80 Ft-tal emelni. A honvédelmi miniszter igyekezett a Honvédelmi Tanácsot megkerülve, Rákosi Mátyással rendezni a kérdést, emlékeztetve őt arra, hogy „a párt által jóváhagyott H. T. szervezetéről és ügyrendjéről szóló határozat 8. pontja kimondja, hogy »egyes határozatok végrehajtása során nem alapvető kérdésekben az elnök a Tanács nevében hoz határozatot«”.³⁵

Február 10-én alapvetően azonos tartalmú levelet küldött Hegedűs Andrásnak, a Minisztertanács elnökének is, erőteljesen kihangsúlyozva, hogy javaslata „külön anyagi kihatással nem jár, sőt 1.5 – 2 millió forintot sikerült megtakarítani, kívánatos volna, hogy az új illetmények fizetésére vonatkozó parancsomat március 1-jén kiadjam. A kérdéstről tájékoztattam Rákosi elvtársat, valamint Olt és Antos elvtársakat, kiknek elvileg kifogásuk a rendelkezéssel kapcsolatban nincs, de Rákosi elvtárs szükségesnek tartja, hogy a parancs kiadása előtt kérjem ki Hegedűs és Gerő elvtárs véleményét is.”³⁶ Ezek után nem csodálható, hogy Hegedűs András már másnap ráírta a levélre: „egyetértek.”³⁷

Antos István, az MDP KV Terv- és Költségvetési Bizottságának elnöke a Rákosi Mátyás számára készített február 27-i feljegyzésében támogatta az elképzelést. (*L. a következő oldalon!*) A feljegyzésre valaki kézírásos kiegészítést tett, melynek hatására – a honvédelmi miniszter javaslatától eltérően – Rákosi a Honvédelmi Tanács elé vitette az ügyet.³⁸

Valószínűleg „a biztonság kedvéért” Bata vezérezredes március 14-én olyan határozati javaslatot terjesztett fel a Honvédelmi Tanácshoz, hogy az 1956. július 1-jei hatállyal 24 500 főben határozza meg a Magyar Néphadsereg polgári alkalmazottainak a létszámát, ugyanakkor utasítsa a minisztert, hogy azt az év végére csökkentse 20 000-re.³⁹

³³ Bata István (1910–1982) politikus, katonatiszt. Ezredes (1949), vezérőrnagy (1950), altábornagy (1950), vezérezredes (1953). Az MKP tagja 1945-től, az MDP KV póttagja (1951–1953), tagja (1953–1956), a Pol. Biz. póttagja (1953–1956). 1949–1950-ben szovjet katonai akadémiát végzett, majd az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLLEP) parancsnokhelyettese; 1950–1953-ban vezérkari főnök, 1953–1956-ban honvédelmi miniszter. 1956. október 24-én leváltották. Ettől kezdve 1958-ig a Szovjetunióban élt. 1959-ben megfosztották rendfokozatától. Ez évtől a Budapesti Közlekedési Vállalat dolgozója. Új Magyar Életrajzi Lexikon. (Főszerk.: Markó László.) Budapest, 2001. 496. o.

³⁴ HL MN 1956/T – 2. ö. e. (1956. 02. 02.).

³⁵ Uo. 15. f.

³⁶ Uo. 18. f.

³⁷ Uo. 17. f.

³⁸ A feljegyzésben szereplő „György elvtárs,” György István alezredes, a HM titkárság akkori vezetője volt.

³⁹ Uo. 20. f.

R/216. 21
I. 27.

A H. T. anyaghoz.
56-III-6.
Rákosi

Szigorúan bizalmas!
Készült 2 pl.-ban BM
K/9/242

Feljegyzés Rákosi elvtárs részére

A néphadsereg részleges illetményrendezésére benyújtott javaslatot megvizsgáltattam. A rendezés előkészítése kellő körültekintéssel történt; a pótlékok csökkentése és az így felszabaduló összeg nagyobb részével az alapbérek emelése indokolt és helyes irányban fejleszti a néphadsereg illetményrendszerét. Helyes az is, hogy az alsóbb parancsnokok fizetését emelik, mert ezáltal csökkennek a meglévő bérfeszültségek.

A tervezett intézkedés pénzügyi mérlege a következő:

Megtakarítás a pótlékok megvonásából	7.020.000 Ft
Az új besoroláshoz felhasználandó	<u>4.693.200 "</u>
Tényleges megtakarítás	<u>2.326.000 Ft</u>

A fentiek alapján javaslom a részleges illetményrendezés engedélyezését. A rendezés elhalasztása nem célszerű, mert a György elvtárs feljegyzésében felvetett általános illetményrendezés csak jelentős anyagi áldozattal lenne megvalósítható és erre 1956-ban nincs fedezet.

Budapest, 1956. február 27.

Az illetményrendezésről a H. T. elvtársnak írtam. A javaslatot megvizsgáltattam. A rendezés előkészítése kellő körültekintéssel történt. A pótlékok csökkentése és az így felszabaduló összeg nagyobb részével az alapbérek emelése indokolt és helyes irányban fejleszti a néphadsereg illetményrendszerét. Helyes az is, hogy az alsóbb parancsnokok fizetését emelik, mert ezáltal csökkennek a meglévő bérfeszültségek.

Antos
/Antos István/

Nos, a honvédelmi miniszter erőfeszítései nem voltak eredménytelenek: ha egy hónapnyi csúszással is, de 1956. április 1-jén kiadhatta 0020. számú parancsát⁴⁰ „A Magyar Néphadsereg személyi állományának illetmény (munkabér) besorolására, valamint más pénzübeni juttatások rendelkezésére vonatkozó »Végrehajtási Utasítás« életbeléptetése” tárgyában. E szerint a tiszti rendfokozati törzsilletményt 11 fokozatba sorolták: 1-es – hadseregtábornok – 1970 Ft, 300–300 Ft-tal kapott kevesebbet a vezérezredest és az altábornagy, tőlük 250 Ft-tal a vezérőrnagy; az 5-ösbe sorolt ezredest 870 Ft-ot, 120–120 Ft-tal kevesebb az alezredest és az őrnagyot, és további 40–40 Ft-tal csökkent a századosi, a főhadnagyi, a hadnagyi és alhadnagyi törzsilletmény. Így az 1-es, hadseregtábornoki 1970 Ft-os és a 11-es alhadnagyi, 410 Ft-os törzsilletmény közel ötszörös különbséget takart.

Az illetményrendszer másik komponensét adó tábornoki és tiszti beosztási illetmény 22 illetménycsoportra oszlott az 1-es, legmagasabb, 3 100 forintostól a 22-es, legalacsonyabb, 750 Ft-ig terjedő határok között. Az 1-es és 2-es kategóriák között 300, a 2-es és 6-os között 200–200, a 6-os és 9-es között 100–100, a 9-es és 10-es között 120, a 10-es és 12-es között 100–100, a 12-es és 14-es között 80–80, a 14-es és 16-os között 70–70, a 16-os és 17-es között 60, a 17-es és 19-es között 50–50, a 19-es és 20-as között újra 70, s végül a 20-as és 22-es között 50–50 Ft-tal csökkent a beosztási illetmény összege.

Amint a társadalom többségének, a hadsereg állományának a gondolkodását is alapvetően befolyásolta: az SZKP 1956. februári XX. kongresszusának ama megállapítása, hogy „A háború többé nem végzetszerűen elkerülhetetlen: van reális lehetőség a harmadik világháború megakadályozására.”⁴¹ E tételnek számos – pozitív és negatív – következménye lett a Magyar Néphadsereg vonatkozásában is. Talán – a XX. kongresszus más megállapításaival egyetemben – ez is közrejátszhatott abban, hogy a Minisztertanács az április 19-i határozatával – az addigi kizárólagos pártirányítás *mellett* – állami ellenőrzés alá vonta a Fegyveres Erőket és Szervezeteket; május 10-én az Magyar Néphadsereg műszaki csapatai megkezdték a műszaki zárrendszer felszedését a magyar-osztrák határon, illetve – az MDP KV júliusi határozata alapján – a Minisztertanács augusztus 1-jén határozatot hozott a Magyar Néphadsereg 15 ezer fővel való csökkentéséről. Ez utóbbi elhatározásán túl a Kormány azt is bejelentette a parlament júliusi ülésén, hogy a következő évben 35 %-kal kevesebbet kívánnak költeni, mint 1953-ban.⁴²

A tiszti alap- és felsőfokú képzés tekintetében meghatározó jelentőségű volt Hegyi László vezérőrnagy, a vezérkari főnök általános helyettese 1956. június 19-én kelt, a katonai akadémiák és tiszti iskolák átszervezésére vonatkozó 00544. számú utasítása:⁴³

„I., A katonai akadémiák vonatkozásában:

a »Sztálin« Katonapolitikai Akadémián, valamint a »Zrínyi Miklós« Katonai Akadémia Híradó, valamint Műszaki Fakultásain a kiképzési idő 1956. december 1-jétől 4 év;

⁴⁰ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 04. 01.), illetve HL MN 1967/T – 190/I. ö. e. (1956. 04. 01.).

⁴¹ *Csendes – Gellért*: 159. o., valamint Magyarország hadtörténete. I–II. k. (Főszerk.: *Liptai Ervin*.) Budapest, 1985., II. k. 555. o.

⁴² *Csendes – Gellért*: 161. és 163. o., valamint Magyarország hadtörténete, II. k. 555. o.

⁴³ HL MN 1956/T – 103/I. ö. e. (1956. 06. 19.) 01773/ZMKA Pság. – 1956. 06. 25.

a ZMKA-n a többi fakultáson továbbra is 3 éves a kiképzés. A két akadémián a jelenlegi III. évfolyamon tanuló tiszteket 1956-ban még ebben a rendszerben kell kibocsátani; a kiképzés kezdete 1956-tól minden évben december 1-je;

a végzett tiszteket a 3 éves képzést folytató fakultásokon 1958-tól minden évben április 10-éig, a 4 éves képzést folytató fakultásokon pedig szeptember 30-áig kell kibocsátani; a Zrínyi Akadémia Levelező Fakultásán 1956 ősztől csak összefegyvernemi oktatás folyjon.

A »Petőfi« Katonapolitikai Tiszti Iskola megszűnik, s a »Sztálin« Katonapolitikai Akadémia 2 éves *továbbképző tanfolyamaként* működik tovább.

II. A tiszti iskolák vonatkozásában:

a »Dózsa« Lövész-, valamint a »Rákosi« Páncélos- és gépkocsizó Tiszti Iskolát Tán, egy parancsnokság alatt kell összevonni, folytatva a korábbi képzést;

a »Kossuth« Tüzér-, továbbá a »Gábor Áron« Tüzértechnikus Tiszti Iskolát is integrálni kell az utóbbi bázisán, valamint a »Kiss János« laktanya egy részében, folytatva a tüzér, a légvédelmi tüzér, a tüzér- és a rádiótechnikus tisztek képzését;

a »Zalka« Híradó- és a »Táncsics« Műszaki Tiszti Iskolákat ugyancsak össze kell vonni Szentendrén, folytatva a műszaki, a híradó-, vegyivédelmi és hadihajós tisztképzést;

a »Kilián« Repülőhajózó, illetve a »Vasvári« Repülőszaktiszti Iskolák helyzete nem változik;

a »Ságvári« Hadtáptiszti Iskola megszűnik, a III. évfolyam képzése a »Zrínyi« Akadémia Hadtápfakultásán folytatódik és fejeződik be;

a tiszti vizsgákat 1956. augusztus 31-ig, a tisztavatást szeptember 5-éig kell befejezni.” – szövege a tanintézetek életét felkavaró, de a takarékossgot szolgáló drákói utasítás.

Látván, hogy az MDP KV 1956. júliusi határozatának biztató elemei – a pártvezetés megosztottsága következtében – hónapok múltán sem valósultak meg, nem csak a társadalomban, hanem a fegyveres erőknél is elmélyült a bizonytalanság és az elégedetlenség. Ebben különösen kiemelten szerepelt az a tény, hogy a tisztek többsége szinte évente váltott beosztást és helyőrséget, így mintegy 20 %-uk volt kénytelen külön élni családjától. Ezért, a Magyar Néphadsereg politikai hangulatának folyamatos romlását érzékelvén, szeptember hónapban a nagyobb helyőrségekben állománygyűléseket tartottak, amelyeken az Elnöki Tanács elnöke, a kormány tagjai és a hadsereg vezető beosztású parancsnokai voltak az előadók. Ezeken sok kérdést meg tudtak válaszolni, sokat viszont nem. Úgyszintén az egyre feszültebb helyzet csillapítására október 12-én, egy nappal a koncepciós perekben elítélt honvédtábornokok újratemetése előtt, a Legfelsőbb Ügyészség letartóztatta Farkas Mihály, volt honvédelmi minisztert.⁴⁴

Hasonlatosképpen az egyre erősödő nemzeti érzéssel függhetett össze, hogy Bata vezérezredes még szeptember 22-én levélben fordult szovjet kollégájához, Zsukov marsall, honvédelmi miniszterhez, melyben javasolta 34 tanácsadói státusz megszüntetését, ugyanakkor 6 új státusz létrehozását, miáltal a Magyar Néphadseregben működő szovjet katonai tanácsadók létszáma 54-re változott volna. Alapvetően a főcsoportfőnökségeken és csoportfőnökségeken, a katonai térképészetnél, az OLLEP-en, a hadtesteknél és had-

⁴⁴ Horváth: 24. o., valamint Csendes – Gellért: 165. o.

osztályoknál, továbbá a két katonai akadémián működő tanácsadói helyek megszüntetésére, illetve a felálló hadsereg-parancsnokságon öt, továbbá az OLLEP tüzér parancsnoka mellett egy hely létrehozására tett javaslatot a magyar honvédelmi miniszter.⁴⁵

A honvédelmi vezetés 1956. október 22–24-re – ezredparancsnoktól és politikai helyettesétől fölfelé – magasabb parancsnoki értekezletre rendelte be Budapestre a Magyar Néphadsereg vezető állományát. Lett volna mit megbeszélni, hiszen folyt az új kiképzési év beindításának előkészítése; a létszámcsökkenés miatt alakulatok voltak megszűnőben; 1953. november 15-től 1956. október 23-ig 12 322 (ezen belül 1956. január 1-től október 23-ig 2 633) tisztet szereltek le; eltörölték a szigorított hadművelleti szolgálatot; rohamosan romlott a hadsereg hangulata és fegyelme.⁴⁶ Az országban gyors ütemben növvő feszültség hatására azonban az illetékesek lemondták az értekezletet, de sok parancsnok a kritikus időre nem ért vissza csapatahoz.

*

Az MDP Központi Vezetősége október 23-án este úgy döntött, hogy miután fegyveres támadás indult a néphatalom ellen, fegyveres erővel kell felszámolni azt. Budapesten azonban csak a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, valamint a Petőfi Sándor Katonai Politikai Akadémia, továbbá a helyi fegyvernemi tisztiiskolák képeztek katonai erőt, ezért a honvédelmi vezetés azt javasolta a Politikai Bizottságnak, hogy, vidéki alakulatok felrendelésén túl, kérjék a szovjet csapatok demonstratív megmozdulását is. Az MDP Központi Vezetősége az „ellenforradalmi lázadás” leverésének irányítására – október 24-én – teljhatalommal rendelkező Katonai Bizottságot hozott létre, melynek tagjai Apró Antal⁴⁷ (elnök), Fehér Lajos,⁴⁸ Földes László,⁴⁹ Kovács István, az MDP Budapesti Pártbizottságá-

⁴⁵ HL MN 1956/T – 2. ö. e. (1956. 09. 22.).

⁴⁶ *Csendes – Gellért*: 166. és 153–154. o.

⁴⁷ Apró Antal (1913–1994) politikus, 1931-től az illegális KMP tagja, 1936 és 1941 között hétszer internáltak, vagy börtönözték be. 1944. szeptembertől a KMP KB tagja, részt vett az ellenállási mozgalomban. Az MKP, az MDP és az MSZMP KV, illetve KB tagja (1945–1988); az MKP Pol. Biz. póttagja (1946); az MKP, az MDP és az MSZMP Pol. Biz. tagja (1846–1980, kivéve 1953. június–október); az MDP Szervező Bizottságának tagja (1946–1952). A Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkára (1948–1952), építőanyagipari miniszter (1952–1953), az építésügyi miniszter első helyettese (1953), miniszterelnök-helyettes (1953–1956), a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke (1956–1958), a Nagy Imre-kormány építésügyi minisztere (1956. október 26–31.), a Kádár-kormány ipartüzek irányításával megbízott minisztere, miniszterelnök-helyettes (1957–1971), Magyarország állandó képviselője a KGST-ben (1961–1971), az országgyűlés elnöke (1971–1984). *Markó*: 19. o.

⁴⁸ Fehér Lajos (1917–1981) politikus, újságíró. 1942-től a KMP, 1944 szeptembertől a KMP Katonai Bizottságának a tagja, a budapesti partizáncsoportok egyik szervezője és irányítója. Az MDP KV póttagja (1954–1956), az MSZMP KB (1956–1981), az Ideiglenes Intéző Bizottság (1956–1957), valamint a Pol. Biz. (1957–1975) tagja. Alezredesként a Budapesti Rendőr-főkapitányság politikai osztályának helyettes vezetője (1945–1946), majd a Szabad Föld felelős szerkesztője, főszerkesztő-helyettese volt (1947–1954). 1953-tól Nagy Imre reformpolitikájának a híve. Az MSZMP KB mezőgazdasági titkára (1959–1962), 1962. novemberétől a Minisztertanács elnökhelyettese, s fő érdeme, hogy a mezőgazdaságban már 1966-ban bevezették az új gazdaságirányítási rendszert. A gazdasági reform bukásával egyidejűleg, 1974-ben nyugdíjazták. *Markó*: 88–89. o.

⁴⁹ Földes László (1914–2000) politikus 1937-től a KMP tagja, 1944-ben bekapcsolódott a Magyar Front tevékenységébe. 1944 novemberében megszervezte és vezette az MKP újpesti területi bizottságát, december – januárban az újpesti partizáncsoport parancsnoka volt. Az MDP KV káderosztályának helyettes vezetője (1948–1951), a KV (1956), majd az MSZMP KB (1956–1970) tagja, a KB káderosztályának vezetője (1956–

nak első titkára és Mező Imre⁵⁰ voltak.⁵¹ Javaslatukra a kormány kihirdette a statáriumot, amnesztiát biztosítva azoknak, akik a meghatározott időpontig leteszik a fegyvert.

A katonai vezetés nem adott határozott parancsokat a csapatoknak. A leggyakoribb utasítás az volt, hogy „Tegyen belátása szerint”, illetve megtiltotta a fegyverhasználatot – még megtámadtatás esetére is (bár nem is igen lett volna rá mód, mert pl. a vidékről felrendelt harckocsik esetében nem engedtek a lövegekhez löszert felmálházni). Ezen a tanácstalanságon nem nagyon lehet csodálkozni, hiszen a Személyügyi Főcsoportfőnökség 1956 őszi – az iskolai végzettséget vizsgáló – értékelése szerint: „E tekintetben legrosszabb a helyzet a HM-ben, ha csak azt vesszük figyelembe, hogy a HM tisztjei közül 38,7 % végzett magasfokú (sic!) katonai iskolát... A HM tisztii állományának 10,3 %-a 6 elemi, vagy ennél kevesebb iskolát; 44,9 %-a 8 elemi, vagy 4 középiskolát; 24,9 %-a érettségit tett és 19,9 %-a egyetem, főiskolát végzett.”⁵²

1956. október 23-án 17 órakor Pesti Endre ezredes, akadémiaparancsnok összetartást rendelt el a Petőfi Sándor Politikai Akadémián tartózkodó személyi állomány számára. Az esti órákban Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter felhívta az akadémia parancsnokát, s a városban kialakult helyzetre való tekintettel megkérdezte, számíthat-e az akadémiára. A válasz igenlő volt, így nemsokára megérkezett a parancs a Honvédelmi Minisztériumból, hogy a Petőfi Akadémia állományából szuronyos puskával, 40–40 löszerezellel rendeljen ki 150 főt a Magyar Rádió védelmének megerősítésére; a rend helyreállításának, valamint a Gerő-beszéd megtartásának a biztosítására. A honvédelmi miniszter határozott parancsot adott Pesti ezredesnek, hogy a „népre löni nem szabad!” Ez azonban határozatlanságot, belső káoszt idézett elő a feladatra önként jelentkezettekben. Mivel az akadémia még riadógépkocsival sem rendelkezett, több mint 1 órás késéssel, pár perccel 20 óra előtt indulhattak ki a Magyar Rádióhoz. A Múzeum körút és a Bródy Sándor utca sarkán hatalmas, ellenséges indulatú tömegbe ütköztek. Trizna István alezredest, az akadémiaparancsnok kiképzési helyettesét, a csoport parancsnokát bántalmazták és követelték visszavonulásukat. A fegyverhasználat tilalmára való tekintettel kénytelenek voltak visszatérni az akadémiára. Ezt a tömeg tapssal és éljenzéssel fogadta.

Amikor az incidensről jelentettek a Honvédelmi Minisztériumnak és a vezérkari főnöknek, újabb határozott utasítást kaptak a feladat végrehajtására, fenntartva a „népre löni nem szabad” parancsot. Ezt a hatalmas ellentmondást a csoport úgy próbálta megoldani, hogy zsebekbe rejtett pisztolyokkal, könnyfakasztó- és kézigránátokkal, nemzeti színű zászló alatt, 48-as dalokat énekelve közelítették meg ismét a Magyar Rádió épüle-

1957), belügyminiszter-helyettes (1958–1964), mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszterhelyettes (1967–1971), a Hungexpo vezérigazgatója (1972–1981). Új Magyar Életrajzi Lexikon, 766. o.

⁵⁰ Mező Imre (1905–1956) politikus. 1929-től a belga KP tagja, 1936-tól a nemzetközi brigádok állományában részt vett a spanyol polgárháborúban. 1941-től a francia ellenállási mozgalomban tevékenykedett, 1944-ben a Hazafias Milícia egyik vezetőjeként az augusztus 17-i párizsi felkelés egyik előkészítője. 1945 nyarártól az MKP, majd az MDP nagy-budapesti pártbizottságának munkatársa, később osztályvezetője volt. 1950–1953-ban és 1954–1956-ban az MDP Budapesti Bizottsága titkári funkcióját töltötte be. 1956-ban Nagy Imre támogatójának számított, október 23-án állást foglalt az egyetemisták tüntetésének engedélyezése mellett. Október 30-án a Budapesti Pártbizottság Köztársaság téri székházának ostromakor parlamenterként halálos sebesülést szenvedett. *Markó*: 207–208. o.

⁵¹ *Csendes – Gellért*: 170. o.

⁵² Uo. 155. o.

tét. A Honvédelmi Minisztérium illetékesei megígérték, hogy bebocsátásukat biztosítandó értesítik a védőket, de ez nem történt meg. Így riasztólövésekkel, könnyfakasztó gránátokkal és fecskendőkkel „fogadták” az akadémistákat, akik közül mindössze 35–40 fő jutott be az épületbe. A többiek visszatértek a tanintézetbe, vagy elvegyültek a tömegben.⁵³ (A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia ezen időszakbeli tevékenységét a tanulmány második része tárgyalja.)

Október 25-én a Kossuth Tüzér Tiszti Iskola növendékei vívtak súlyos harcokat, mindkét oldalon jelentős veszteségekkel. E napon érkezett Maléter Pál⁵⁴ ezredes 5 harcokocsival a Nagykörút és Üllői út sarkán lévő Kilián Laktanyába, s bonyolódott fegyveres incidensbe a Corvin közli csoporttal. Janza Károly altábornagy átvette a Honvédelmi Minisztérium vezetését, bár kinevezésére csak 2 nappal később került sor. Szintén 25-én a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről a Kossuth téren lévő tömegre zúdított géppuskatűznek közel 100 halálos és rengeteg sebesült áldozata lett.⁵⁵

A harcok vidéken is felerősödtek 26-án. Pécssett támadás érte az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) megyei főosztályát; Sztálinvárosban (ma Dunaújváros) megtámadták a légvédelmi tüzekeket – több halott és sebesült; a mosonmagyaróvári határőr-laktanyánál sok polgári személy vesztette életét, 4 határőrtisztet meglincseltek; a győri határőr-laktanyából fegyvert szerezni akarókra sok halottat és sebesültet eredményező tüzet nyitottak a védők; Gyurkó Lajos⁵⁶ vezérőrnagy, kecskeméti hadtestparancsnok repülőgépeket vetett be a kiskőrösi, kecskeméti, tiszakécskei és csongrádi tüntetők ellen; Miskolcon a letartóztatottak szabadon bocsátását követelők közül 10-en meghaltak. A tömeg 7 rendőrt és ÁVH-st lincsel meg. E napon adta Janza Károly altábornagy, honvédelmi miniszter parancsba, hogy „A fegyveres csoportok ellen bevetett katonai egységek szünet nélkül folytassák azok megsemmisítését és a rend helyreállítását.”⁵⁷

⁵³ HM HL Petőfi Sándor Politikai Akadémia (Budapest) 1956-os gyűjtemény 1. ö. e.

⁵⁴ Maléter Pál (1917–1958) katonatiszt, ezredes (1954), vezérőrnagy (1956. október 2.), vezérezredes (posztumusz, 1990). Orvosegyetemi tanulmányokat kezdett Prágában, majd Budapesten, de a Ludovika Akadémiát végezte el 1942-ben. 1944 májusában sebesülten esett szovjet fogságba, ezt követően partizániskolára jelentkezett, majd szeptember–októberben egy vegyes partizánosztag parancsnokaként harcolt Erdélyben. 1945-ben Debrecenben a kormány védelmét ellátó őrszázlój, majd Budapesten a HM őrszázad parancsnoka. 1945-től az MKP tagja. A 40-es évek végén a Határőrségnél, illetve a Testőrségnél, majd hadtest-törzsfőnökként (1950–1952) és a Vezérkarnál (1952–1956) szolgált, 1956 augusztustól a katonai műszaki kisegítő alakulatok parancsnoka volt. Október 29-én a felkelők oldalára állt, 31-én részt vett a Forradalmi Karhatalmi Bizottság megalakításában. E naptól a honvédelmi miniszter első helyettese, november 3-ától honvédelmi miniszter. E napon Tökölön, a szovjet csapatokkal tárgyaló kormányküldöttség tagjaként letartóztatták. A Nagy Imre-per ötödrendű vádlottjaként 1958. június 15-én halálra ítélték és másnap kivégezték. 1989. június 16-án ünnepélyesen újratemették, július 6-án jogilag is rehabilitálták. *Markó*: 197–198. o.

⁵⁵ *Romsics*: 393. o.

⁵⁶ Gyurkó Lajos (1912–1979) pék, vezérőrnagy. Öt elemi iskolát végzett. 1949-ben a Magyar Néphadsereg fél éves törzstiszti tanfolyamának elvégzése után lövész alezredessé, s az 1. számú ejtőernyős zászlóalj parancsnokává nevezték ki. 1950-ben a 12. lövészadosztály parancsnoka. 1951–1954-ben a Szovjetunióban elvégezte a Vorosilov Katonai Akadémiát, majd a kecskeméti 3. hadtest parancsnoka lett. Részt vett az 1956-os forradalom leverésében. Október 27-én Kecskeméten a börtönhöz vonulókba lövetett, Tiszakécskén, Csongrádon és Szegeden alacsonyan szálló vadászgépekkel géppuskáztatta a tömeget. 1960-ban, a terror enyhültével, mint a konzolidációra nézve nem kívánatos személyt, elbocsátják a hadseregből [...] Magyar Életrajzi Lexikon. Kiegészítő kötet. Budapest, 1994. 337. o.

⁵⁷ *Csendes – Gellért*: 174–178. o.

Az új honvédelmi miniszter és Dr. Münnich Ferenc altábornagy, belügyminiszter 28-án közös parancsban rendelte el a sapkákon lévő állami címer nemzeti színű szalaggal történő felváltását; az „elvtárs” helyett bevezette a „bajtárs” megszólítást.⁵⁸

Ugyancsak október 28-án, 13 óra 20 perckor Nagy Imre miniszterelnök azonnali tűzszünetet rendelt el. Bejelentette, hogy megszüntetik az Államvédelmi Hatóságot. Kérésére a szovjet csapatok visszatértek laktanyáikba. E napon lett Király Béla vezérőrnagy a Nemzetőrség főparancsnoka.

Október 30-án beszüntette működését az Apró Antal vezette Katonai Bizottság. Szintén e napon Janza Károly altábornagy, a „forradalmi fegyelem érdekében” elrendelte a Forradalmi Katonai Tanácsok létrehozását, amely szervezeteknek – egyebek mellett – feladatául szabta: „minden fokon a honvédelmi miniszter által kinevezett parancsnokok minden fontosabb parancsainak, intézkedésének megvitatása és javaslat tétele [...]. Amennyiben a Katonai Tanács többsége nem ért egyet a parancsnok parancsaival, a parancsnok jelentse felsőbb parancsnokának.”⁵⁹ Október 30. legvéresebb eseményét a budapesti pártház ostroma jelentette, melynek során életét veszteszte Mező Imre, a budapesti első titkár, Asztalos János ezredes és Papp József ezredes, súlyosan megsebesült Tóth Lajos⁶⁰ ezredes. A székház védelmében részt vett ÁVH-s sorkatonák közül többet a székház előtt kivégeztek.

Király Béla vezérőrnagy parancsnoksága alatt október 31-én megalakult a hadsereg, a rendőrség és a nemzetőrség egységes irányítását garantáló Forradalmi Karhatalmi Bizottság. E napon nevezték ki a honvédelmi miniszter helyettesévé Maléter Pál ezredest. A rendfokozati jelzések átkerültek a vállról a zubbonyhajtókára, s elkezdődött a Bocskaisapkák gyártása is. A november 2-án megalakult koalíciós kormány honvédelmi minisztere – az időközben vezérőrnaggyá előléptetett – Maléter Pál lett.⁶¹

A november 4-i szovjet intervenció következtében mind a fővárosban, mind vidéken kemény harcok bontakoztak ki. A budapesti rend helyreállításának céljával november 9-én Csémi Károly⁶² alezredes parancsnoksága alatt, a Dózsa György úti Sporttiszi Iskolán 335 fővel megalakult az 1. karhatalmi ezred. Másnap kihirdették a statáriumot. A fegyveres erők minisztere⁶³ november 10-én adta ki közleményét (a Népszabadság 1956. november 11-i számában jelent meg – Sz. M.), melyben felszólította a Budapesten tartózkodó honvédtiszteket, hogy 11-én jelentkezzenek szolgálatra a két katonai akadémia

⁵⁸ Csendes – Gellért: 179. o.

⁵⁹ Magyarország hadtörténete. II. k. 559–560. o.

⁶⁰ Tóth Lajos (1922–) vezérőrnagy. A magasabb parancsnoki tanfolyam elvégzése után, az akkor felállított Honvéd Akadémia parancsnokának tanulmányi helyettese; a moszkvai »Vorosilov« Vezérkari Akadémiáról hazatérve, az 1954–1969-es években MN VK szervezési és mozgósítási, ezt követően hadműveleti csoportfőnöki, megbízott vezérkarfőnöki, majd vezérkarfőnök általános helyettesi beosztásokat látott el; 1969 és 1975 között a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka, s mint ilyen, az első valóban korszerű akadémiai reform elindítója. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) „Pro Militum Artibus” kitüntettetje.

⁶¹ Magyarország hadtörténete. II. k. 561. o.

⁶² Csémi Károly (1922–1992) katonatiszt, vezérezredes. A Honvéd Akadémia, majd a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Páncélostanszékének a vezetője (1953–1956), hadosztályparancsnok (1956–1957), a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka (1957–1961), az 5. hadsereg parancsnoka (1961–1963), vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter első helyettese (1963–1973), a VSZ Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának magyar helyettese (1969–1984), honvédelmi minisztériumi államtitkár (1973–1984).

⁶³ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 11. 10.).

egyikén, vagy új szolgálati helyükön. November 13-án Budán, a Petőfi Akadémián megalakult a 3. karhatalmi ezred, parancsnoka Pesti Endre ezredes lett. A Honvéd Karhatalom irányítására Uszta Gyula⁶⁴ vezérőrnagy vezetésével létrejött a Katonai Tanács.

A Magyar Néphadsereg újjászervezésének irányítására hadsereg-parancsnokság alakult, amely átmenetileg ellátta a Honvédelmi Minisztérium és központi szervei (a Vezérkar és a főcsoportfőnökségek) feladatkörét is. Ezzel összefüggésben, szintén november 13-án, a fegyveres erők minisztere 01. számú parancsában⁶⁵ meghatározta a hadsereg-parancsnokság vezető állományát: Uszta Gyula vezérőrnagy, hadseregparancsnok; Gyurkó Lajos vezérőrnagy, parancsnokhelyettes; Kovács Imre vezérőrnagy, törzsfőnök; Ugri Ferenc ezredes, tüzérparancsnok; Ilku Pál vezérőrnagy, propagandaosztály-vezető; Váradi Gyula vezérőrnagy, páncélosparancsnok; Tóth Lajos ezredes, hadműveletiosztály-vezető; Penczi József ezredes, híradófőnök; Szabó József ezredes, műszaki főnök; Muczina Ferenc ezredes, hadtápfőnök; Reményi Gyula ezredes, vegyvédelmi főnök; Madarász Ferenc vezérőrnagy, légvédelmi parancsnok; Soós Sándor ezredes, szervezési és mozgósítási osztályvezető; Horváth Mihály vezérőrnagy, anyagtervezési osztályvezető; Hegyi László vezérőrnagy, harckiképzési osztályvezető, Borbás Máté vezérőrnagy, személyügyi osztályvezető; Csonka Tibor alezredes, pénzügyi osztályvezető és Trepper Iván⁶⁶ ezredes, titkárságvezető személyében.

A fegyveres erők, de mindenekelőtt a karhatalom politikai egységének megteremtését szolgálta az ezekben a napokban kiadott „Tiszti Nyilatkozat” aláíratása: az aláírók elfogadták a kormány programját; elismerték készségüket a minden ellenvetés nélküli fegyveres harcra és hitet tettek a szovjet–magyar fegyverbarátság mellett. Ennek aláírása előfeltétele volt a további hivatásos szolgálatnak. A lehetőséggel a tisztikar mintegy 80 %-a élt.⁶⁷ Ennek is köszönhetően november 16-án a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián – Borbás Máté⁶⁸ vezérőrnagy parancsnoksága alatt – megalakult a 2. karhatalmi ezred. Ezzel a fővárosban 3 420 karhatalmista teljesített szolgálatot.⁶⁹ Időközben nagy ütemben folyt a vidéki karhatalmi egységek szervezése is.

⁶⁴ Uszta Gyula (1914–1955) altábornagy, miniszterhelyettes, a Magyar Honvédelmi Szövetség országos elnöke. Erdőőr volt. 1943 óta tagja a pártnak. Részt vett a Szovjetunióban, Fjodorov egységében, majd a Kárpát-Ukrajnában működő Rákóczi-csapat parancsnokaként a Magyarország felszabadításáért folyó antifasiszta partizánmozgalomban. A felszabadulás után felelős pártfunkciókat töltött be; egy ideig Zemplén megye főispánja volt. 1948-tól a néphadsereg tisztje. Országgyűlési képviselő, az Elnöki Tanács tagja. Az MSZMP Központi Bizottságának tagja (1957-től). Új Magyar Lexikon, Budapest, 1962. 565. o.; Uszta Gyula: altábornagy. 1956–1970 között a honvédelmi miniszter első helyettese, 1970-től a Magyar Partizánszövetség főtitkára, 1966-tól az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának tagja. 1969-től az Ellenállók Nemzetközi Szövetsége (FIR) vezetőségi tagja. Tagja az Elnöki Tanácsnak, országgyűlési képviselő. Uo. Kiegészítő kötet, 1981. 633. o.; Uszta Gyula: altábornagy. 1982-ig volt a Magyar Partizánszövetség főtitkára. 1982. jan.-tól a Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetségének alelnöke.” Uo. Kiegészítő füzet, 1983. 15. o. (1995-ben halt meg – Sz. M.).

⁶⁵ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 11. 13.).

⁶⁶ Trepper Iván ezredes, később a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnokának szárazföldi-összefgyvernemi helyettese volt.

⁶⁷ Magyarország hadtörténete. II. k. 562. o.

⁶⁸ Borbás Máté (1916–1991) őrnagy (1949), alezredes (1951), ezredes (1952), vezérőrnagy (1954). A 6 hónapos Törzstiszti tanfolyam (1948–1949) és a leningrádi egyéves Magasabb tüzértanfolyam (1949–1950) elvégzése után az MN tüzérparancsnokának törzsfőnöke (1951–1953), majd az MN tüzérparancsnoka (1953–1955) volt. A moszkvai „Vorosilov” Vezérkar Akadémia hallgatója (1955–1957), ezt követően az OLP (1958–1961), illetve a ZMKA (1961–1969) parancsnoka, a kiképzési főcsoportfőnök testnevelési és sportügyeket felügyelő helyettese (1969–1971).

⁶⁹ Magyarország hadtörténete. II. k. 562. o.

Münnich altábornagy, mint a fegyveres erők minisztere, november 28-án kiadott 5. számú parancsában⁷⁰ intézkedett az új rendfokozati jelzések viselésére. Eszerint „Az új rendfokozati jelzéseknél – a fegyvernemek és testületek hajtókaszíneinek változatlanul hagyása mellett – alkalmazni kell a nemzeti hagyományokat tükröző, hímzett sújtással való szegélyezést.” Az áttérést lehetőleg az év végéig be kellett fejezni.

A Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség 0066/csf. - 1958. 01. 06. számú irata szerint⁷¹ Uszta Gyula vezérőrnagy, hadseregearancsnok 1956 novemberében javaslatot terjesztett elő a fegyveres erők miniszteréhez a Magyar Néphadsereg újjászervezése tárgyában. Ezzel összefüggésben „alaptételként” fogalmazódott meg a követelmény: „a személyi állomány kiválasztásnál biztosítani kell, hogy a hadsereg tisztikara (sic!) osztályhű, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány mellett álló személyekből tevődjön össze.” A javaslatban egy 7–800 fős Honvédelmi Minisztériummal és 5–600 fős őrzászlóaljjal számoltak.

A harcoló erőkbe három gépkocsizó lövészhadosztályt, egy-egy páncéltörő, valamint kivonuló légvédelmi tüzérezredet, egy-egy műszaki utász, önálló pontonos hidász, továbbá önálló vegyvédelmi zászlóaljat, egy-egy önálló híradóezredet, vadászrepülő-hadosztályt, illetve vegyes repülőezredet, egy-egy honi légvédelmi hadosztályt, rádiótechnikai, továbbá önálló honi légvédelmi zászlóaljat és hadihajós dandárt, valamint páncélos- és gépkocsivezető-képző zászlóaljat, önálló rádiófelderítő ezredet, s nem utolsósorban a fegyvernemek hadtápszolgálatát tervezték.

A fentiekén kívül létre kívántak hozni egy-egy egyesített katonai akadémiát, egyesített katonai tisztiskolát, valamint hajózó- és repülőtechnikai tisztiskolát.

Az új Magyar Néphadsereg katonai állományát 50 000 főre javasolták. Az elképzelt, 6 000 ezer fős gépkocsizó lövészhadosztály két gépkocsizó lövészezredből, egy-egy tüzérezredből (két 122 mm-es és egy 76 mm-es ágyús tüzérosztály), egy 76 mm-es páncéltörő tüzérosztályból (18 löveg), egy légvédelmi tüzérosztályból (12 db 37 mm-es és 6 db 85 mm-es légvédelmi löveg), egy harcokosi-zászlóaljból (22 harcokosi), valamint egy-egy műszaki utász, híradó- és felderítő zászlóaljból épült fel.

A tervezett honi légvédelmi tüzerhadosztály állományát két közepes légvédelmi tüzer-ezred (9 üteg/ezred, 8 löveg/üteg), egy könnyű légvédelmi tüzérezred (9 üteg, 6 löveg/üteg) alkotta volna, összesen 144 db 85 mm-es és 54 db 37 mm-es légvédelmi ágyúval.

Ami a javasolt vadászrepülő-hadosztályt illeti, hadosztály-parancsnokságból (4 repülőgép) és három vadászrepülő-ezredből állt volna, ezredenként 38 repülőgéppel.

A felsorolt, feltöltött kötelékek felállításának végrehajtását a következő ütemben javasolták:

1957-ben: Honvédelmi Minisztérium; őrzászlóalj; két gépkocsizó lövészhadosztály; a páncéltörő, illetve a légvédelmi tüzérezred; az önálló műszaki utász, az önálló pontonos és hidász, valamint az önálló vegyvédelmi zászlóaljak; híradóezred; páncélos- és gépkocsivezető-képző zászlóalj; egyesített akadémia; egyesített katonai tisztiskola, továbbá a fegyvernemek hadtápbiztosítói. Úgyszintén ebben az évben javasolták megkezdni a vadászrepülő-hadosztály felállítását.

⁷⁰ HL MN 1967/T – 7–8. ó. e. (1956. 11. 28.).

⁷¹ HL MN 1967/T – 244. ó. e. (1956. 11. 29.).

A tervzet szerint január-február folyamán a folyó évben létrehozandó alakulatokhoz be kell vonultatni az 1936-ban született újoncokat. Az 1958-ban felállítandó alakulatok részére biztosítani kell a szükséges tiszti állományt. Ennek érdekében az 1957-ben beosztás nélkül maradt tiszteket továbbképzésben, illetve átképzésben kell részesíteni az 1958-as szükségletek figyelembevételével.

Az Magyar Néphadsereg csapatainak 1957. évi teljes fenntartási költségét mintegy 1 500 000 000–1 600 000 000 Ft-ra prognosztizálták a tervezők.

1958-ban felállítandó egy gépkocsizó lövész-, valamint egy honi légvédelmi tüzérhadosztály, illetve be kell fejezni a vadászrepülő-hadosztály megszervezését. Mindezt 400 000 000 Ft-os költséggel vélték megvalósíthatónak.

Az 50 000 fős katonai és 13–14 000 fős polgári alkalmazotti állománnyal rendelkező Magyar Néphadsereg – a tervezők szerint – mintegy 2 000 000 000 Ft-os költségvetést tett volna szükségessé (az új technikai eszközök beszerzésének összege nélkül). A katonai szakemberek indokoltak tartották a korábbi szolgálati idők fenntartását: a szárazföldi csapatoknál 2 év; a honi légvédelmi tüzérségnél, a rádiófelderítő ezrednél, valamint a hadihajós dandárnál: 3 év, a határőrségnél pedig 27 hónap.

„Újszerű” volt az a javaslat, mely szerint: „Tekintve, hogy a hadsereg létszáma csökken, kevesebb lett a magasabb egységek (sic!) száma és a hadseregben jelentős számban vannak olyan táborkok és tisztek, akik vagy a Szovjetunióban, vagy itthon akadémiát végeztek, célszerűnek tartom, hogy a hadseregben ne legyenek tanácsadók. Szükséges viszont az együttműködés fenntartása érdekében, hogy az Egyesített Fegyveres Erők törzsénél a Magyar Néphadseregnek képviselője legyen és ugyancsak legyen képviselője az Egyesített Fegyveres Erők parancsnokságának a Honvédelmi Minisztériumban.”

Az irat 2. számú mellékletét képező kormányelőterjesztés-tervezetben alapvetően tömören megismételték a javaslatban foglaltak lényegét. Ezenfelül rögzítették az elérendő állományarányokat: 10–11 000 tiszt, 2 500–3 000 tiszthelyettes és 36 000–37 500 legénységi állományú. Dicséretes előrelátásról tanúskodik az a javaslat is, miszerint: „A hadsereg várható fejlesztését figyelembevéve (sic!) szükséges hogy az ideiglenesen feleslegként mutatkozó, mintegy 4–4 500 tisztet és tsz. tts-t (továbbszolgáló tiszthelyettest) megőrizzük. Ezért célszerű ezen tisztek egyrészét (sic!) akadémiára, tiszti tanfolyamokra küldeni, illetve a rendőrség, határőrség és büntetésvégrehajtás (sic!) szerveinél felhasználni.”

Végezetül javaslat fogalmazódott meg a HM vezető beosztású táborkokai és tisztjei tekintetében.

December 4-én Uszta Gyula vezérőrnagy, a Katonai Tanács elnöke, a hadsereg újjászervezéséről szóló nyilatkozatában⁷² bejelentette, hogy országosan befejeződött a Tiszti Nyilatkozatok aláírása; elmarad az újoncbevonulás és az új haderő is jóval kisebb létszámú lesz. Az MSZMP Intéző Bizottsága (IB) e napon döntött központi forradalmi zászlóalj létrehozásáról, melynek tagjaira vonatkozóan Czinege Lajosnak⁷³ és Gáspár Sándornak⁷⁴ kellett személy szerinti javaslatot tennie, felállításáért pedig Uszta vezérőrnagy felelt.

⁷² Csendes – Gellért: 199. o.

⁷³ Czinege Lajos (1924–1998) politikus, 1945-től az MKP tagja, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei PB szerzőtitkára. 1951: százados, majd alezredes, a HM tüzérsapatok parancsnokának politikai helyettese (1951–1954). Az MDP KV Adminisztratív osztályának vezetőhelyettese (1954–1955), vezetője (1955–1956); a KV Katonai Bizottságának tagja (1956–1957); az MSZMP Szolnok megyei Bizottságának első titkára (1957–

Az új, lényegesen kisebb haderővel kapcsolatos elképzeléssel összefüggésben – a hadseregparancsnok november végi javaslatával összhangban⁷⁵ – szintén december 4-én készült el Soós Sándor ezredes, kiképzési és mozgósítási osztályvezető előterjesztésében egy jelentés.⁷⁶ Ebben szükségesnek tartotta annak tisztázását, hogy:

- a tervezett egy önálló vegyes tüzérezred helyett nem volna-e célszerűbb egy hadosztályt létrehozni, hiszen a rendelkezésre álló tartalék létszám ezt lehetővé tenné;
- amennyiben nem állítanak fel a vadászrepülő-hadosztályt, a vegyes repülőezredet és az azokat kiszolgáló rádiótechnikai, valamint híradó-zászlóaljkat, akkor helyettük hadrendbe állíthatóak volnának a gépkocsizó lövészadosztályok harmadik gépkocsizó lövészezredei;
- az így megtakarított létszámból viszont a tervezett önálló kivonuló légvédelmi ezred hadosztállyá volna fejleszhető, amely így már – átmenetileg – meg tudná oldani a honi légvédelmi biztosítási feladatokat is;
- fegyelmező zászlóalj helyett fegyelmező századot kell létrehozni.

A katonai tanintézetek területén javasolta, hogy:

- egyetlen katonai akadémiát kellene létrehozni összefegyvernemi, nevelőtiszti (ekkor még nem merték leírni, hogy társadalomtudományi? – Sz. M.) és hadmérnöki tagozattal. Az új hadsereglétszámból adódó – mintegy 50–60 fős fölösleget, főleg a 3. évfolyamról – a csapatokhoz kell irányítani;
- az Egyesített Tiszti Iskola végezze az összes fegyvernemi tiszti képzést. Az ott várható, kb. 200–270 fős pluszlétszámot a leggyengébbek leszerelésével kell felszámolni;
- egyesített repülőtiszti és mechanikus tiszthelyettesi iskolát volna célszerű felállítani, amennyiben lesznek repülőcsapatok;
- a katonai középiskola évfolyamonként olyan létszámmal működjék, hogy biztosítani tudja a tiszti iskolai növendéki szükségletet;
- az Egyetemi Katonai Tanszékek működését meg kell szüntetni és kidolgozandó volna az egyetemi hallgatók tartalékos tiszti képzésének új rendszere.

Az új Magyar Néphadsereg létszámát 50 000 főre + 13 421 polgári alkalmazottra tervezték, melyből a HM 1 300, a katonai akadémia pedig 835 fővel és 300 hallgatóval részesedett volna. Ez, valamint a 69. számú lábjegyzetben vázolt javaslat – mint egy későbbi iratból⁷⁷ kikövetkeztethető – lényegében a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány

1960); a KB tagja (1959–1988) és a Pol. Biz. póttagja (1961–1970). Honvédelmi miniszter (1960–1984), altábornagy (1960), vezérezredes (1962), hadseregtábornok (1978). A Minisztertanács elnökhelyettese volt 1984 és 1987 között. Az 1989-ben személyét érintő korrupciós, illetve hatalmi visszaélések vonatkozásában napvilágot látott vádakat következtethető lemondott rendfokozatáról. Új magyar életrajzi lexikon, 1043–1044. o.

⁷⁴ Gáspár Sándor (1917–2002) politikus, 1936-tól az MSZDP, 1940-től egy kommunista csoportosulás, 1945-től pedig az MKP; az MKP KV (1946–1948), az MDP KV (1948–1956), majd az MSZMP KB (1956–1988) és Pol. Biz. (1962–1988) tagja. 1952-től a Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) a főtitkárhelyettese, 1955–1956-ban elnöke volt. A SZOT főtitkára (1956–1959 és 1965–1983), illetve elnöke (1983–1988). Az MSZMP Budapesti Bizottságának első titkára (1959–1961 és 1963–1965), a KB titkára (1961–1962), majd a Szakszervezeti Világszövetség elnöke (1978–1989) tisztét töltötte be. *Markó*: 102. o.

⁷⁵ L. a 69. számú lábjegyzetet!

⁷⁶ HL MN 1967/T – 223. ö. e. (1956. 12. 04.).

⁷⁷ HL MN 1967/T – 241. ö. e. (1957. 09. 26.).

1956. december 8-i határozatát, valamint a Honvédelmi Tanács december 22-i, 1/101/1956. számú határozatát készítette elő.

Uszta vezérőrnagy december 5-én a 06. számú hadseregparancsnoki parancsában⁷⁸ „A rend, nyugalom és a közbiztonság konszolidálása, valamint az egységes irányítás” érdekében Budapestet három karhatalmi körzetre osztotta – 1.: a IV–VII. és a XIII–XVI. kerület (parancsnoka: Csémi Károly alezredes); 2.: a VIII–X. és a XVII–XX. kerület (parancsnoka: Borbás Máté vezérőrnagy); 3.: a budai kerületek (parancsnoka: Pesti Endre ezredes).

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) 1956. december 8-án határozatot hozott a hadsereg új szervezetének kialakításáról és a leendő létszámviszonyairól. Közvetlen célként a hadsereg szervezetének csak a legszükségesebb szinten való helyreállítását jelölte meg. Ugyanakkor fontosnak ítélte a Honvédelmi Minisztérium irányító funkciójának helyreállítását. Ennek előkészítéseként a fegyveres erők minisztere a december 11-én kelt 8. számú parancsában⁷⁹ tette közzé, hogy a FMPK felmentette honvédelmi miniszterhelyettesi tisztségéből Szabó Istvánt, Uszta Gyulát, Madarász Ferencet és Hazai Jenőt, illetve a honvédelmi miniszter első helyettesévé kinevezte Uszta Gyula vezérőrnagyot. E parancs arról is tudósított, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa felmentette vezérkarfőnöki beosztásából Kovács Istvánt, s egyben vezérkari főnökké kinevezte Hegyi László vezérőrnagyot.

Uszta Gyula vezérőrnagy az MSZMP Intéző Bizottsága december 28-i ülésén „sajátosnak” minősítette a karhatalom teljesítményét, amikor kijelentette: „Igaz, hogy a karhatalom megállja a helyét, de azért, mert a háta mögött van a szovjet hadsereg.”⁸⁰

A fegyveres erők minisztere az 1956. december 31-én kelt 01. számú parancsában⁸¹ tartalékállományba helyezte Tóth Lajos vezérőrnagyot, a Magyar Néphadsereg 1952–1956 közötti vezérkari főnökét, Hazai Jenő vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnököt és Hídvégi Ferenc vezérőrnagyot, a politikai főcsoportfőnök helyettesét. (Végkielégítésként 1 havi összilletményüknek megfelelő összeget kaptak; 35–39 évesen egyikük sem volt szolgálati nyugdíjra jogosult – Sz. M.).

Az ugyanezen a napon kelt 010. számú parancsában⁸² helyezte nyugállományba a fegyveres erők minisztere Bata István vezérezredes és Janza Károly altábornagy, volt honvédelmi minisztereket, valamint Szabó István altábornagyot, a korábbi személyügyi főcsoportfőnököt. Érdekes módon, csak a két utóbbi személy részére engedélyezte az előző 1 havi összilletményüknek megfelelő végkielégítés kifizetését. (A fegyveres erők minisztere, az 1957. január 30-án kelt 017. számú parancsában⁸³ 2 havira emelte Szabó altábornagy végkielégítési összegét – Sz. M.)

Ezzel befejeződött a Magyar Néphadsereg történetének legnehezebb, legtragikusabb esztendeje, amely helyzetéből csak fölfelé vezetett az útja.

⁷⁸ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 12. 05.).

⁷⁹ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 12. 11.).

⁸⁰ *Csendes – Gellért*: 202. o.

⁸¹ HL MN 1967/T – 48. ö. e. (1956. 12. 31.).

⁸² HL MN 1967/T – 57–58. ö. e. (1956. 12. 31.).

⁸³ HL MN 1967/T – 57–58. ö. e. (1957. 01. 30.).

A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia az 1955–1956-os tanévben

Az előbbieken fölvezeltük azokat a – nézetünk szerint – legfontosabb kül-, bel- és katonapolitikai tényezőket, eseményeket, amelyek alapvetően meghatározták a Magyar Néphadsereg 1956. évi helyzetét, mozgásterét. Most azt vizsgáljuk meg, hogy ilyen viszonyok közepette miként működött a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.

A tanintézet új tanéve biztatóan indult, mivel Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter az 1955. október 20-án kelt 0689/Szü. Fcsfs. – 1955. számú parancsában⁸⁴ olyan személyeket erősített meg beosztásukban, vagy helyezett át az akadémiára, akik ezt követően hosszú időn át szolgálták magas szinten a felsőfokú tisztképzést, vagy meghatározó beosztásokban a Magyar Néphadsereget. Közülük is kiemelendő Naményi Pál őrnagy (később vezérőrnagy, hadtest-törzsfőnök, akadémiaparancsnok-helyettes, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem „Pro Militum Artibus” kitüntettetje), Sódar Antal százados (alezredes, tanszékvezető-helyettes), Szabó László hadnagy (alezredes, főtanár, a hadtudomány kandidátusa), Farkas Róbert alezredes (ezredes, tanszékvezető, a hadtudomány kandidátusa), Szakasits Győző ezredes (tanszékvezető), Gutheil Jenő százados (alezredes, a vezérkar egyik legkiemelkedőbb, a tisztképzésért felelős szakembere, a hadtudomány kandidátusa), Bányai Gyula főhadnagy (alezredes, főtanár, a hadtudomány kandidátusa), Tóth Illés őrnagy (alezredes, főtanár), Mazán Pál főhadnagy (vezérőrnagy, MN haditechnikai csoportfőnök), Szabó Sándor alezredes (ezredes, tanszékvezető), Madaras Péter főhadnagy (ezredes, tanszékvezető, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntettetje), Kolozsvári Sándor százados (ezredes, tanszékvezető, a hadtudomány kandidátusa), Damó László százados (vezérőrnagy, a vezérkari főnök helyettese, a hadtudomány doktora), Szántó Imre főhadnagy (alezredes, tanszékvezető-helyettes, a hadtudomány kandidátusa), P. Szabó Balázs főhadnagy (alezredes, főtanár), Gál Péter főhadnagy (alezredes, tanszékvezető-helyettes, a hadtudomány kandidátusa), Szabó József százados (vezérőrnagy, MN repülőfőnök, a hadtudomány doktora, egyetemi tanár), Szili Ferenc százados (ezredes, hadosztály műszaki főnök, tanszékvezető), dr. Estók János főhadnagy (ezredes, tanszékvezető), Haász János százados (az első híradótanár volt, aki szovjet akadémiaát végzett, 1956. októberi tevékenysége miatt Ausztráliába emigrált), Szabó Árpád főhadnagy (alezredes, tanszékvezető-helyettes), Móricz Lajos alezredes (ezredes, a hadtudomány doktora), Hajma Lajos százados (ezredes, a vezérkar egyik elismert szaktekinetelye, a hadtudomány kandidátusa), Urbán Vilmos hadnagy (alezredes, tanszékvezető-helyettes), Pacsek József százados (vezérezredes, vezérkari főnök). Két nappal később a 0461/Szü. Fcsfs. – 1955. számú parancsával⁸⁵ a honvédelmi miniszter nyugállományba helyezte Monoszlai Gyula ezredest, a tanulmányi osztály korábbi vezetőjét.

Matékovits Endre⁸⁶ vezérőrnagy, akadémia-parancsnok 1955. november 8-án kelt

⁸⁴ HL MN 1961/T – 33. ó. e. (1955. 11. 01.) ZMKA PK 097. sz. pcs. (1955. 11. 01.).

⁸⁵ Uo. ZMKA PK 097. sz. pcs. (1955. 11. 01.).

⁸⁶ Matékovits Endre (1909–1985) 1927. októberében kezdte meg tanulmányait a Ludovika Akadémián, ahová csapatszolgálat után került vissza fegyvertan tanárnak (1939–1943), majd a várpalotai Lőiskola előadója. 1944. októberében századosként zászlóaljparancsnoki beosztásban harcolt, de mert zászlóalja nem tette le az esküt Szálásra, ezért visszaminősítették aknavetőszázad-parancsnokká. A szovjet csapatokhoz parlamentert küldve, november 4-én letette előttük a fegyvert. Hadifogság után, 1947. 12. 01-jén behívták a Kossuth Akadémiára, ahol előadóként, majd törzstisztként szolgált. 1949–50-ben a „Dózsa” Gyalogsági Tiszti Iskola pa-

099. számú parancsában⁸⁷ intézkedett a Különleges Fakultásnak a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiába történő beolvasztására. (Ennek az volt az előzménye, hogy a honvédelmi miniszter 1955. szeptember 22-én kelt 001065/MNVK Szerv. és M. Csfség - 1955. 09. 27. számú intézkedésében⁸⁸ döntött – egyebek mellett – a HM Központi Tiszti Tanfolyam megszüntetéséről, s az addig állományába tartozó – a szovjet katonai akadémiákra vezényeltek nyelvi felkészítését végző – Különleges Tanfolyamnak, valamint Mozgósítási (M) Tanfolyamnak a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiába integrálásáról⁸⁹ – Sz. M.) Ennek megfelelően az akadémia parancsnoka – a többi fakultáshoz hasonlóan – a saját, közvetlen alárendeltségébe helyezte a Különleges Fakultást, amelynek parancsnokát (bár erre nem utalt név szerint, de más iratokból tudható, hogy Móricz Lajos alezredes lett a fakultásparancsnok – Sz. M.) arra utasította, hogy a tanulmányi helyettest tájékoztassa az addigi tanulmányi helyzetről, s vele beszélje meg a további teendőket; készítse elő az új tanfolyam beindítását és a szükséges módszertani foglalkozásokat.

Úgyszintén intézkedett az illetékes akadémiai szervek felé is a fakultás zökkenőmentes beillesztése érdekében.

Ugyanebből az akadémia-parancsnoki parancsból derül ki a hallgatók fokozottabb megbecsülésére való törekvés. Hivatkozván az akadémia Szervi Határozványa III. fejezet b. pontjára, miszerint az „lehetőséget nyújt, hogy az I. évfolyamot elvégzett hallgatókat, akik kötelekben lévő zászlóaljparancsnoki beosztási illetményénél alacsonyabb illetménycsoportba (sic!) vannak, a 13.-as beosztási illetménycsoportba besorolhassuk bizonyos feltételek mellett.”⁹⁰ Ezért az akadémia-parancsnok javaslatot kért az I. és II. évfolyam vizsgáinak befejeztével az új besorolás elkészítésének elősegítésére. Ugyanakkor azt is a javaslattevő fakultásparancsnokok és politikai helyetteseik figyelmébe ajánlotta, hogy az előresorolás nem kötelező, csak lehetőség; a legalacsonyabb illetménycsoportból ne egyszerre emeljenek a legmagasabba, s különösen az I. éves hallgatóknál használják fokozatos ösztönzésre; azoknál a hallgatóknál, akiknek tanulmányi eredményei lehetővé tennék, de fegyelmezetlenek, csak kisebb mértékben emeljenek, de el is tekinthetnek az előresorolástól.

A 0100. számú akadémia-parancsnoki parancsban⁹¹ intézkedtek a Levelező Fakultás november 11-i pótfelvételijére is. Ezen azok vehettek részt, akik november 3-án nem tudtak megjelenni, vagy akiknek engedélyük volt a halasztásra, illetve az akadémia tanárainak kellett vizsgáznuk tereptanból és a saját fegyvernemi ismeretükből. Itt az előljárók „léphettek közbe”, ugyanis Matékovits vezérőrnagy az október 25-én kelt 093. szá-

rancsnoka, 1950–53-ban hadműveleti csoportfőnök. 1953. 12. 01–1956. 09. 22. között a Honvéd (majd névváltoztatását követően a Zrínyi Miklós Katonai) Akadémia parancsnoka. 1956. 09. 22-től kiképzési csoportfőnök-helyettes. 1957. 03. 08-án tartalékállományba helyezték. A ZMNE posztumusz a „Pro Militum Artibus” címet adományozta számára

⁸⁷ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1955. 11. 08.).

⁸⁸ HL MN 1967/T – 163/I. ö. e. (1955. 09. 22.).

⁸⁹ Egyes tanulmányok szerint (L.: *Dr. Bakity Boldizsár alez. – Dr. Mátyási Antal alez.: Szervezési, hadkiegészítési és igazgatási tanszék. Akadémiai Közlemények*, 120/3. szám. Az akadémia szerveinek története III/B kötet. Szárazföldi ágazat tanszékeinek története. ZMKA, Budapest, 1985. 145. o.) a Tolmácsiszti Iskolát integrálták az akadémiába, de az már korábban megszűnt, s beolvadt a HM Központi Tiszti Tanfolyamába.

⁹⁰ HL MN 1961/T–33. ö. e. (1955. 11. 08.) 297. f.

⁹¹ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1955. 11. 09.).

mú parancsában⁹² – a 011879/Be. – 1955. számú rendeletétől eltérően – engedélyezte, hogy az akadémia oktatói az általuk tanított tantárgyból és tereptanból ne felvételizzenek.

A szerencsésebbeknek már nem a felvételi, hanem az év végi számonkérés emelte az adrenalin szintjét. Ugyanis, a honvédelmi miniszter 0416/Szü.Fcsfség. – 1955. számú rendelete kapcsán Matékovits vezérőrnagy intézkedett az akadémia állományába tartozó levelező hallgatók év végi vizsgáival kapcsolatban.⁹³ Eszerint december 14. és 30. között vizsgáznuk kellett orosz nyelvből (írásbeli és szóbeli), hadtörténelemből, történelmi materializmusból, politikai gazdaságtanból, harcászból (szóbeli), valamint a saját fegyvernemi szaktárgyból (tüzér lövatusítás, páncélos-fegyvernemi ismeretek, hadiútépítés, illetve katonai rádióismeretek).

Az akadémia parancsnoka a Személyügyi Főcsoportfőnökség útján a 02893/Pság. – 1955. 11. 15. számon⁹⁴ jelentett a honvédelmi miniszternek a Levelező Fakultás 1955–1956. tanévi I. évfolyamának felvételi vizsgáiról. A berendelt 86 főből 76-an felvételiztek, 5 fő visszalépett, 1 tiszt kért 1 éves halasztást, 4 fő pedig nem jelent meg. Nos, nem nyílt mód nagy válogatásra, hiszen a miniszter a 0608/Szü.Fcsfség. – 1955. számú rendeletében 20 összefegyvernemi; 4–4 légvédelmi tüzér, páncélos-, műszaki, hadtáp-, valamint 7 híradótiszt felvételét rendelte el. Ezen felül engedélyezte az akadémia 17 tanárának beiskolázását is. Matékovits vezérőrnagy azonban további 5 oktatójának (köztük Damó László százados, hadtápfőtanár és Gutheil Jenő százados, hadműveleti-harcászati főtanár) Levelező Fakultásra történő felvételét kezdeményezte.

A 0103. számú akadémia-parancsnoki parancs⁹⁵ rögzítette az 1954–1955. tanév lezárásával, illetve az 1955–1956. tanév beindításával kapcsolatos teendőket. Az akadémia parancsnoka hangsúlyozta, hogy „A múlt évtől eltérően a parancsnokok ezen alapvető munkájával kapcsolatos tevékenységeit szervezettebbé és irányítottabbá kívánom tenni, ezért szükséges, hogy a parancsnokoknak feladatokat szabjak ezen munkájuk előkészítésére.”⁹⁶ Nos, valóban meglehetősen aprólékos, talán „szájbarágós” feladatszabás következett, ami valószínűleg egyes parancsnokok tapasztalatlanságával függhetett össze.

Megparancsolta tehát, hogy minden fakultásparancsnok, valamint tanszék- és osztályvezető haladéktalanul lásson hozzá az elmúlt kiképzési évet értékelő, illetve az új tanévre vonatkozó célkitűzéseket és utasításokat tartalmazó „konkrét beszámolók” elkészítéséhez. Ennek során ki kell térni az adott terület politikai, erkölcsi-fegyelmi helyzetére; a tisztek politikai és szakmai kiképzésére; a szervezeti egység szakmai feladataira; a területüket érintő anyagi kérdésekre, különös tekintettel a takarékosagra és az anyagi fegyelemre. A honvédelmi miniszter november 21–22-én megtartandó magasabb-parancsnoki értekezletét követően megjelenő miniszteri parancs, valamint a november 25-i akadémia-parancsnoki célkitűzések alapján konkrét utasításokat kell adni az adott terület erkölcsi-fegyelmi helyzetének és szakmai munkájának megjavítására. (A pontosításokat november 26–28-a között kellett végrehajtani.)

⁹² HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1955. 10. 25.) 271. f.

⁹³ Uo. (1955. 11. 10.) 301–302. f.

⁹⁴ HL MN 1955/T – 94/2. ö. e. (1955. 11. 15.).

⁹⁵ HL MN 1955/T – 33. ö. e. (1955. 11. 16.).

⁹⁶ Uo. 310. f.

A tanszék- és osztályvezetői értékeléseket november 29-én délután kellett megtartani, maximum 3 óra időtartamban, ahol hozzászólásra nem kerülhetett sor, csak parancsnoki értékelésre és feladatszabásra.

A hallgatókat érintő kérdésekről és feladatokról – a fakultásparancsnokok és politikai helyetteseik jelenlétében – december 2-án kívánt tiszti gyűlést tartani Matékovits vezérőrnagy. Ezt követően december 8-áig kellett megtartani a fakultásparancsnoki tiszti gyűléseket, melyeken mindhárom évfolyamnak részt kellett vennie. A tiszti gyűlés végén került sor a fakultásparancsnoki észrevételekre és feladatszabásra az elsőévesek részére, majd elbocsátásukat követően a második és a harmadik évfolyam vonatkozásában.

Az új hallgatókat november 29–30-án kellett fogadni, a tanítás december 1-jén kezdődött.

Az akadémia parancsnoka november 28–29-én a tanintézet minden helyiségét meg kívánta szemlélni, amin minden ott dolgozó tisztnek és polgári alkalmazottnak részt kellett vennie, az előbbieknél kifogástalan állapotú kamgarn ruhában, csizmában, derék- és vállszíjban, előírászerű hajviselettel. Ennek során mindenkinek módot kívánt adni a munkájával kapcsolatos, illetve magántermészetű problémájának előadására.

„Elvárom az Akadémia egész személyi állományától, hogy a fenti pontokban elrendelt maradéktalan végrehajtásával és alapos előkészítésével elősegíti az új kik. év tervszerű beindítását és okulva az elmúlt évben elkövetett hibákon – mindent megtesz a hibák kijavítására – Akadémiánk fegyelmi, szakmai és anyagi helyzetének megjavítására, Akadémiánk helyzetének további megszilárdítására”⁹⁷ – fejeződött be a némileg „kiszokolásnak” tűnő, de bizonyára indokolt részletességű akadémia-parancsnoki parancs.

A fentiekben túlmenően külön parancs⁹⁸ szabályozta a kiképzési évet november 25-én értékelő értekezlet lefolyását. E szerint az akadémia-parancsnok kb. 80 perces értékelését követően a fakultásparancsnokoknak, valamint a tanszék- és osztályvezetőknek 10–10 percben be kellett mutatniuk a feladatok sikeres végrehajtását biztosító módszereiket és intézkedéseiket, illetve rá kellett mutatniuk a gátló tényezőkre és hiányosságokra. A tanárok és beosztottak számára 5–5 perc állt rendelkezésre. Ezt követően tervezték a 0056. számú miniszteri parancs ismertetését, valamint, a magasabbparancsnoki értekezlet alapján, az 1955–1956. évi főbb feladatokat.⁹⁹ Az értekezletet az előző kiképzési évben kiemelkedő teljesítményt nyújtók megjutalmazásával kívánták befejezni.

Az új tanév előkészítéseként november 28-án adták ki¹⁰⁰ a december 1-jétől érvényes napirendet. E szerint a munkaidő 08.30-tól 17.00-ig tartott, 30 perces étkezési szünettel. Szombaton és munkaszünet előtti napokon a munkaidő 14.00-ig (a nem étkezők számára 13.30-ig) tartott. A parancs szerkesztői fontosnak tartották egyértelműsíteni: „A munkaidő kezdetét úgy kell értelmezni, hogy a megjelölt időpontban már mindenki munkahelyén dolgozik. A [...] gépirók és rajzolóok 08.25-re foglalják el munkahelyeiket, hogy a sokszorosítási, illetve rajzoló munka pontosan munkaidő kezdetére megkezdhető legyen.”¹⁰¹

⁹⁷ HL MN 1955/T – 33. ö. e. (1955. 11. 16.) 311/a. f.

⁹⁸ HL MN 1955/T – 33. ö. e. ZMKA PK 0107. sz. pcs. (1955. 11. 23.).

⁹⁹ Sajnos sem az akadémia-parancsnoki értékelés és feladatszabás anyagát, sem az említett két HM-okmányt nem találtam meg.

¹⁰⁰ HL MN 102/03. 405. ö. e. ZMKA 279. sz. pcs. (1955. 11. 28.).

¹⁰¹ Uo. 1478. f.

A hallgatók számára hétköznapokon 07.00-kor volt ébresztő, 08.30-tól, általában 10, de „középen” 20 perces szünetekkel, hat 50 perces tanóra következett 14.30-ig, majd 1 órás ebéd- és pihenőidő. 15.30-tól 16.15-ig gyakorló foglalkozás volt, 16.30-tól 20.00-ig kötelező önképzés, 20.00-tól 20.20-ig T. anyag leadása; 20.20-tól 20.40-ig vacsora; 20.40-től 23.00-ig egyéni és klubfoglalkozás, majd 23.00-kor takarodó. A szombati, illetve a szünnap előtti napirend annyiban tért el, hogy 06.45-kor volt ébresztő; 08.00-tól 14.00-ig tartottak a tanórák, 14.00-tól 14.40-ig az ebéd- és pihenőidő. 14.40-től egyéni és klubfoglalkozás következett, 23.00-kor volt a takarodó. Terepfoglalkozások esetén 06.00-kor volt ébresztő, 07.00-kor az indulás, 15.30-kor a visszaérkezés, majd az ebéd. Pártrendezvények minden hónap utolsó hetének valamelyik hétköznapján voltak szervezhetők 18.00-tól, politikai tájékoztatók pedig minden kedden 16.30-tól 17.30-ig. A kötelező klubfoglalkozásokra minden szerdán 15.30-tól 17.30-ig került sor.

A tanintézet – pillanatnyi – személyügyi helyzetét a ZMKA PK 0112. parancsa¹⁰² igyekezett tisztázni. Ekkor került a tanintézetbe hadtápfőnöknek Györkei Kálmán százados (később ezredes, az akadémiaparancsnok hadtáphelyettese) és az idővel nem csak szaktudásáról, de vaskos vicceiről is híressé vált Bócsik László százados (alezredes, főtanár). Mindketten nyugdíjukig szolgáltak az akadémián.

Ebben a parancsban tették közzé a honvédelmi miniszter október 29-én kelt 0752/Szü.Fcsf. – 1955. számú parancsát, melyben 18 akadémiát végzett tisztet helyezett át az OLLEP, illetve különböző repülőalakulat állományába, többek között dr. Galovicz János főhadnagyot (ezredes, a ZMKA PK légvédelmi-repülő helyettese, parlamenti tanácsadó).

Ekkor jelent meg a miniszter 0697/Szü.Fcsf. – 1955. (10. 19.) számú parancsa, melyben beiskolázta a ZMKA 3 éves tagozata első évfolyamának hallgatóit: az Összefegyvernemi Fakultásra 40, a Tüzér Fakultásra 60, a Híradó Fakultásra 19, a Műszaki Fakultásra 20, valamint a Hadtáp Fakultásra 19, összesen 158 főt. Egy október 31-én kelt 0937/Szü.Fcsf. – 1955. számú miniszteri parancs pótlólag még 1 főt helyezett a Tüzér Fakultás állományába. Ekkor kezdte meg akadémiai tanulmányát Slezák István százados (később vezérőrnagy, a Kiképzési Főcsoportfőnökség gépesített-harekocsi csoportfőnöke), Vadászi Tibor főhadnagy (vezérőrnagy, szervezési és mozgósítási csoportfőnök), Szeles Péter Pál őrnagy (ezredes, tanszékvezető), Sztanó Géza főhadnagy (vezérőrnagy, az MN vegyivédelmi főnöke, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntettetje), Bányai Antal főhadnagy (alezredes, a ZMKA vegyivédelmi tanszékvezető-helyettese), Paróczi Ottó főhadnagy (vezérőrnagy, az MN légvédelmi rakéta és tüzérfőnöke), dr.Déry Konstantin százados (ezredes, a ZMKA Híradó tanszékének vezetője) és Lapos Mihály százados (vezérőrnagy, az MN hadtápfőnökének első helyettese, a hadtudomány doktora).

A honvédelmi miniszter november 8-án kelt 0997/Szü.Fcsf. – 1955. számú parancsával 14 főt osztott be az akadémia Magasabb parancsnoki páncélostanfolyamára, köztük dr. Száva Péter őrnagyot (ezredes, tanszékvezető.) és Zábori Sándor őrnagyot (ezredes, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola – KLKF – kiképzési osztályvezetője). A szintén ezen a napon kelt 0498/Szü.Fcsf. – 1955. számú miniszteri paranccsal osztották be a ZMKA 1 éves Magasabb parancsnoki tanfolyama 14 tüzérhallgatóját, majd egy újabb – november

¹⁰² HL MN 1961/T – 33. ő. e. (1955. 11. 30.).

19-i parancsral – további 1 hallgatót. Úgyszintén ebből az akadémia-parancsnoki parancsból tűnik ki, hogy az alárendelt parancsnokok pontosan végrehajtották Matékovits vezérőrnagy korábbi, 099. számú parancsában rögzített, a hallgatók magasabb illetmény-besorolására vonatkozó intencióit, hiszen, meglehetősen differenciáltan, a 13–18-as illetményfokozatba soroltak 89 hallgatót.¹⁰³

A Csémi Károly alezredes, a ZMKA Páncélos- és gépesített tanszékének vezetője által aláírt, a hallgatók részéről az 1955–1956. tanévben kidolgozandó diplomamunkák jegyzékét¹⁰⁴ Matékovits vezérőrnagy a 03019. számú iratban, 1955. december 1-jén küldte meg az MN Páncélos Parancsnokságra. A dolgozatokban hadosztály-hadtest szinten működő gépesített hadosztály, [...] ezred, illetve harcokcsi-rohamlövegezred, megerősített harcokocsiszázad tevékenységét kellett megtervezni.

Az akadémia parancsnoka 03052. számon december 5-én terjesztette fel december 1-jei harcértékjelentését a vezérkari főnökhöz,¹⁰⁵ mely szerint december 1-jén a rendszeresített/meglévő állomány a következő képet mutatta: tábornok és tiszt 320/298 fő; továbbszolgáló tiszthelyettes 51/36 fő, sortiszthelyettes 3/6 fő; honvéd 38/42 fő; tiszti hallgató 522/507 fő; polgári alkalmazott 266/256 fő. Tehát a rendszeresített 1206 főből összesen 61 hiányzott, ami még elviselhetőnek volt tekinthető. A hallgatók fakultásokkénti megoszlása a következő volt:

Évfolyam	Összfni	Tüzér	Páncélos	Repülő	Műszaki	Híradó	Hadtáp	Összesen
1. évf.	40	61	-	-	20	19	19	159
2. évf.	46	35	20	15	13	12	20	161
3. évf.	41	37	19	16	15	14	15	157
Összesen	127	133	39	31	48	45	54	477

Ha e táblázatot összevetjük a rendszeresített hallgatói állománnyal, megállapíthatjuk, hogy az 1. és 3. évfolyamon 3–3 hallgató hiányzott, ugyanakkor a 2. évfolyamon még 1 „létszám fölötti” hallgató is tanult.

A táblázatban szereplő alaptagozati hallgatókon túl az 1 éves magasabb parancsnoki tanfolyamon 16 tüzér és 14 páncélos hallgató tanult, tízzel kevesebb a rendszeresítetttnél. Ami az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) tisztjeit illeti, 17 tanult az Összfégyvernemi, 3 a Híradó, 7 pedig a Hadtáp Fakultáson. Tehát az akadémiaán 507 honvéd és 27 ÁVH-s tiszt kezdte meg, illetve folytatta tanulmányait az 1955–1956. tanévben.

Az év utolsó hónapjában változás következett be az akadémia vezetésében is mivel a honvédelmi miniszter az 1955. december 16-án kelt 0538. parancsában¹⁰⁶ a Személyügyi Főcsoportfőnökség Szovjetunióban tanuló személyi tartalékcsoportjából felmentette, egyben áthelyezte és kinevezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnok általános

¹⁰³ HL MN 1961/T – 33. ő. e. (1955. 11. 30.) 335/a – 336. f.

¹⁰⁴ HL MN 1955/T – 94. ő. e. 10/3. cs. (1955. 12. 01.).

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ HL MN 1967/T – 38. ő. e. (1955. 12. 16.), valamint HL MN 1961/T – 33. ő. e. ZMKA PK 0125. sz. pcs. (1955. 12. 30.).

helyettesének Márton András¹⁰⁷ ezredest. (A fiatal parancsnokhelyettes még nem sejtette, hogy e megtiszteltetésnek alig egy év múlva tragikus következményei lesznek – Sz. M.)

A ZMKA PK december 22-én kelt 0121. számú parancsában jelentette meg a honvédelmi miniszter 0505. és 0583/Szü.Fcsfség. – 1955. számú rendeleteit, melyek szerint az akadémia állományából a Levelező Fakultás I. évfolyamára 22, II. évfolyamára pedig 1 fő nyert felvételt. Az előbbiek között szerepelt Pusztai János főhadnagy (később ezredes, a hadtudomány doktora, a ZMKA PK első helyettese, hadosztálytörzsfőnök), Halmai László százados (alezredes, a ZMKA szakcsoportvezető főtanára), Enzsől Gyula főhadnagy (ezredes, a hadtudomány kandidátusa, a ZMKA tanszékvezetője) és Lex Mihály százados (ezredes, a ZMKA tanszékvezetője, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntette), valamint Gutheil Jenő és Damó László százados.

Matékovits Endre vezérőrnagy december 21-i 0122. számú parancsában¹⁰⁸ intézkedett a Levelező Fakultás év végi vizsgáira, valamint év eleji összevonására. E szerint az I. és II. évfolyam év végi vizsgáit 1956. január 3. és 7. között kellett végrehajtani, minden hallgató számára marxizmus-leninizmusból és hadtörténelemből (szóbeli), valamint harcászattól és orosz nyelvből (szóbeli és írásbeli). Ezen kívül a tüzéreknek tüzér, a légvédelmieknek pedig légvédelmi lövőtűztechnikából; a páncélosoknak páncélos-lőkiképzésből és páncélosteknikából; a műszaki I. évfolyamnak erődítésből, míg a II. évfolyamnak akna- és robbanózárakból; a híradó I. évfolyamnak elektrotechnikából, a II. évfolyamnak pedig rádiótechnikából; a hadtáphallgatóknak viszont bőr- és textiltechnológiából, gépkocsitechnikából és közlekedésrendészetből, továbbá üzemenyag-technológiából és élelmezés-ismeretből.

Az év eleji összevonást 1956. január 9. és 20. között kellett megejteni. Ennek során előadásokat kellett tartani az I. szemeszter alapvető harcászati tárgyköreiből; tüzér-, légvédelmi tüzér-, páncélos-, műszaki, repülőtechnikai és híradótechnikai bemutatót kellett szervezni, majd csoportos foglalkozást a harcászati feladat alapvető foglalkozásaiból.

A honvédelmi miniszter 1956. január 5-én kelt 0201. számú parancsában¹⁰⁹ kinevezte Kerekes Béla vezérőrnagyot az akadémia kidolgozó csoport főtanárának. Ez a tény csak látszólag volt megtiszteltetés a tanintézet számára, hiszen egy korábbi parancsból¹¹⁰ tudható, hogy „Kerekes Béla [...] vezérőrnagy, a »II. Rákóczi Ferenc« Katonai Középiskola parancsnoka – az iskola célkitűzéseit meg nem értve – felelősségteljes beosztásában liberális és megalkuvó magatartást tanúsított. Vezetése alatt a katonai középiskola nem tudta betölteni a Párt és a kormány által meghatározott hivatását. Kerekes vörgy. liberális, megalkuvó magatartása gátolta a kommunista nevelés módszereinek a kialakulását [...]. Munkájában mellőzte a Párt- és Disz-szervezet segítő erejét, sőt magatartása fékezőleg hatott a Párt- és Disz-szervezet tevékenységére. Mindezek alapján Kerekes Béla vörgy. a

¹⁰⁷ Márton András (1924–) tanító, majd hívatásos tiszt. A „Hunyadi” Lövész Tiszti Iskola parancsnoka 1951-től, illetve a „Vorosilov” Vezérkari Akadémia elvégzése után a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnokhelyettese, 1956. október 1-jétől parancsnoka. A forradalom alatti magatartásáért 10 év börtönrre ítélték, de 1962. április 3-án amnesztiával szabadult. Rehabilitálták, kinevezték altábornaggyá. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem „Pro Militum Artibus” kitüntette.

¹⁰⁸ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1955. 12. 21.).

¹⁰⁹ HL MN 1967/T – 47. ö. e. (1956. 01. 05.).

¹¹⁰ HL MN 1956/T – 1. ö. e. A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 01. sz. tiszti parancsa (1955. 12. 22.).

katonai középiskola parancsnoki beosztására alkalmatlanná vált. Ezért [...] beosztásából azonnali hatállyal leváltom és alacsonyabb beosztásba helyezem.”

Annak következtében, hogy a honvédelmi miniszter elrendelte: a zászlóaljparancsnoki, vagy annál magasabb beosztásban lévők az 1958–1959. kiképzési év végére olyan mértékben sajátítsák el az orosz nyelvet, hogy a mindennapi élethez és az egyszerűbb katonai kifejezésekhez szükséges ismereteket megszerezzék, valamint e téren képesek legyenek kifejezni magukat, az akadémia parancsnoka 1956. január 21-i parancsában¹¹¹ a teljes tiszti állomány részére elrendelte, hogy 24-étől minden hét keddjén 16.15-től 18.15-ig (pótfoglalkozás a szolgálatilag, vagy betegség miatt távol lévők részére pénteken 16.00-tól 18.00-ig) nyelvoktatásban vegyenek részt. Azokra, akik a gimnáziumi tanulmányaik során oroszot tanultak, ez a parancs nem vonatkozott. Ugyanakkor szovjet akadémiát végzett 8 tisztnak – köztük Csémi Károly alezredesnek, Pacsek József századosnak és P. Szabó Balázs alezredesnek angol nyelvoktatáson kellett részt vennie. Az újonnan az akadémiára kerülteket, parancsnokaiknak – a Tanulmányi osztály útján – azonnal be kellett osztaniuk. Arról, hogy valószínű lemaradásukat miként pótolják, nem született intézkedés.

A foglalkozásvezetőknek külön „Foglalkozási és Előmeneteli Naplót” kellett vezetniük, valamint az Idegen nyelvek és általános ismeretek tanszék vezetőjének szombatonként 12.00-ig jelentenie kellett a foglalkozások menetéről, a hiányzókról, stb. a tanulmányi helyettesnek. „Remélem, hogy az Akadémia minden tisztje képességéhez mérten mindent el fog követni, annak érdekében, hogy az orosz nyelv tanulása terén – amelynek elsajátítása a Szovjetunió vezetete hatalmas és egyre növekvő béketábor közös hadseregében szolgáló tisztek számára elengedhetetlen –, az előírt követelményeknek megfelelő előrehaladást érjen el és e tekintetben is példamutatóan teljesítse a Honvédelmi Miniszter Elvtárs parancsát.” – szövelt Matékovits vezérőrnagy kérése. Sajnos, sok évtizedes tapasztalat alapján kimondható: mind az akadémia, mind a Magyar Néphadsereg vonatkozásában alapvetően teljesítetlen maradt a miniszteri és az akadémia-parancsnoki elvárás. A levelező képzésre felvett akadémiai oktatók sem „úszták meg” a dolgot: a január 27-i akadémiaparancsban¹¹² már velük kapcsolatban is intézkedtek.

Az 1955. évi államvizsgákon „Nem megfelelő”-en szereplő három hallgató államvizsgájára (2 fő összefegyvernemi harcászattól, 1 fő páncélos harcászattól és mindhárman az SZKP történetéből) 1956. január 31-én került sor. A „módját” is megadták: még a vizsgabizottságnak is kamgarn ruhában, boxcsizmában, vállszíjas derékszíjban és eredeti kiegészítéssel kellett megjelennie.¹¹³

Matékovits vezérőrnagy február 1-jén, 012. számú parancsában¹¹⁴ intézkedett a 6-án induló (szovjet akadémiákra) Felkészítő tanfolyam beindításával kapcsolatos előkészületekre. Ugyancsak februárban indult a Különleges tanfolyam is, amelyre a honvédelmi miniszter február 18-án kelt 0138/Szü.Fcsfség. – 1956. számú parancsával¹¹⁵ 2 tisztet iskolázott be, valamint a Tüzértechnikus Tiszti Iskola 6 növendékét.

¹¹¹ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1956. 01. 21.).

¹¹² HL MN 1961/T – 33. ö. e. ZMKA PK 010. sz. pcs. (1956. 01. 27.).

¹¹³ HL MN 1961/T – 33. ö. e. ZMKA PK 011. sz. pcs. (1956. 01. 30.).

¹¹⁴ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1956. 02. 01.).

¹¹⁵ HL MN 1961/T – 33. ö. e. ZMKA PK 027. sz. pcs. (1956. 03. 12.).

Ugyanekkor intézkedett az akadémia parancsnoka a Levelező Fakultás hallgatóinak negyedévi beszámolóit tekintetében is, amelyekre március 15. és április 15. között került sor orosz nyelvből, hadtörténelemből és társadalomtudományból.¹¹⁶

Egy évvel a „Zrínyi Miklós” név felvételét követően, 1956. március 14-én leplezték le az akadémia névadójának – napjainkban is fennálló – szobrát.¹¹⁷

Az akadémia parancsnoksága továbbra is figyelmet fordított a – nem kis mértékben túlterhelt – hallgatók lehetőség szerinti pihentetésére. Így 1956-ban is lehetővé tette, hogy az április 29-től május 8-áig tartó tavaszi szünet idején – családostól – üdülhessenek honvédségi üdülőkben, mindenekelőtt Balatonkenesén.¹¹⁸

A korábban említett Kerekes Béla vezérőrnagy (1917. augusztus 17-ével ismerték el hivatásos szolgálata kezdetét) vesszőfutása is véget ért 1956. március 29-ével, ugyanis a honvédelmi miniszter 0258. számú parancsában¹¹⁹ 2 hónapon át folyósítható előző havi összilletménnyel tartalék állományba helyezte. Ugyanakkor e parancs, a 36 év 9 hónap 4 napos beszámítható szolgálati időn túl, a nyugdíjhatározat végrehajtási utasítására hivatkozott.

A honvédelmi miniszter 1956. április 1-jén kelt 0020. számú parancsával¹²⁰ léptette életbe az új illetményrendszert. Ebben a rendfokozatokhoz rendelt törzsilletményeket 1–11-es, a beosztási illetményeket pedig 1–22-es illetménycsoportba sorolták. Mindkét esetben a 1-es volt a legmagasabb. Az akadémia parancsnokot a 3-asba (VK. csoportfőnöki beosztással azonos); a helyetteseket 5-ösbe (csoportfőnök-helyettesi); a fakultásparancsnokokat, valamint a tanszék- és osztályvezetőket a 6-osba (hadosztályparancsnok-helyettesi); az „M” tanfolyam parancsnokát, továbbá a hadtörténeti, valamint a tereptan és katonaföldrajz tanszékvezetőt a 7-esbe (hadosztály hadtáp-, vagy tüzérfőnöki); az évfolyamparancsnok, a hadtápfőnök, továbbá a gyalogsági lökiképzési és testnevelési, az idegen nyelvek és általános ismereti, illetve a lökiképzési tanszékvezetők a 8-asba (VK hadműveleti kiképzési osztályvezető-helyettesi); a főtanárok, főelőadók a 8–13-asba (hadosztály fegyvernemi, illetve szolgálatiág-főnöki) soroltattak.

A hallgatói állomány az I. évfolyamon a magával hozott illetményre volt jogosult; az április 1-jén hallgatói jogviszonyban állók illetménye változatlan maradt; az I. és a II. évfolyam elvégzését követően a 13-asnál alacsonyabb beosztási illetménnyel rendelkezők előresorolására – a tanulmányi eredmények, illetve szociális körülmények figyelembe vételével – az akadémia parancsnok (az MN Pénzügyi Csoportfőnökség útján) a miniszterhez fordulhatott javaslatlalt.

A honvédelmi miniszter április 19-én kelt 023/H.M. – 1956. számú parancsával – február 8-i visszamenőleges hatállyal – további 4 tisztet osztott be a ZMKA Különleges Fakultására, illetve a másnap kiadott 0279/H.M. – 1956. számú parancsában beosztott hallgatónak az Előkészítő tanfolyamra 4 főt, köztük Kazai Barna századost¹²¹ (később

¹¹⁶ HL MN 1961/T – 33. ő. e. ZMKA PK 027. sz. pcs. (1956. 03. 12.).

¹¹⁷ HL MN 102/3. 406. ő. e. ZMKA 57. sz. pcs. (1956. 03. 12.).

¹¹⁸ Uo. ZMKA 62. sz. pcs. (1956. 03. 17.).

¹¹⁹ HL MN 1967/T – 47. ő. e. (1956. 03. 29.).

¹²⁰ HL MN 1967/T – 190/I. ő. e. (1956. 04. 01.).

¹²¹ HL MN 1961/T – 33. ő. e. ZMKA PK 049. sz. pcs. (1956. 05. 08.).

vezérőrnagy, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola parancsnoka, a ZMNE „Pro Militum Artibus” kitüntettejé).

Az akadémia parancsnoka május 8-án kiadott 049. számú parancsában¹²² intézkedett a Levelező Fakultás június 6-a és 30-a közötti félévi vizsgáira, melyeket úgy kell megtervezni, hogy 18–23. között kerüljön sor a félévi beszámolóra, 25–27. között konzultációra és szemináriumra a „Védelem” tárgykörből, továbbá 28–30. között pedig a „Védelem” teljes feladat első három csoportos foglalkozására.

A „folyóátkeleléssel egybekötött támadás” feladatot az összevonás alatt nem kell levelezetni, elég, ha kiadják a levelező hallgatóknak áttanulmányozásra. A „Védelem” előadásokat sem kell megtartani, a kiküldött anyag alapján felkészülve kell részt venni a konzultáción és szemináriumon. A szakmai beszámolók kérdéseit a harcászati beszámolókbá kell beépíteni. Ellenőrző feladat írására sem kerül sor – szólt az akadémia parancsnoki intézkedés.

Mind az 50-es évek közepi tüzelőanyag-helyzetre, mind a hivatásos állomány anyagi viszonyaira következtetni lehet a május 28-án kelt 119. számú akadémia-parancsban¹²³ foglaltakból, amely az ez évi tüzelőakciót részletezte. E szerint abban csak családfenntartó, önálló lakással rendelkező tisztek, tiszthelyettesek és polgári alkalmazottak vehettek részt. Az 1 szoba–konyhás lakással rendelkezők 3 q tűzifára, valamint 6 q brikettre és 9 q szénre; a 2 szoba–konyhásak 4+6+12; a 3 szoba–konyhával rendelkezők 4+6+15, míg az önálló lakással bíró nőtlenek mindössze 1 q tűzifára, 2 q brikettre és 3 q szénre tarthattak igényt. A 10 q szénre és 2 q fára érvényes 400 Ft-os utalványra részletfizetést lehetett kérni. Tisztán fát, vagy kokszot csak azok igényelhetek, akiknek az ingatlankezelő igazolta, hogy fa-, illetve koksztüzelésű kályhával rendelkeznek, de ez esetben a megkapható mennyiség felső határa 13 q volt. Az igények összefogására a parancsnokoknak „tüzelőfelelősöket” kellett kijelölniük, akik felvették az igénylőlapokat, amelyeken havi bontásban kellett rögzíteni, hogy melyik hónapban mennyi tüzelőanyagot terveznek átvenni. Itt is volt azonban egy „főszabály:” az igényelt mennyiség 70 %-át a nyár folyamán kellett átvenni.

Bár olyan irattal nem találkoztam, amely utalt volna az akadémia tartandó miniszteri szemle céljára, vagy eredményére, az akadémia parancsnok június 5-i 058. számú parancsából¹²⁴ annyi kiderült, hogy a szemle kiértékelésére 1956. június 15-én került sor a teljes törzs- és tanári állomány előtt.

Hegyí László vezérőrnagy, a vezérkari főnök általános helyettese 1956. június 19-én adta ki – a honvédelmi miniszter parancsára – a 00544/1956. 06. 22. számú utasítást a katonai akadémiák és tiszti iskolák átszervezésére.¹²⁵ E szerint: „Az akadémiákon [...] folyó kiképzés és nevelés megjavítása, a kiképző és nevelő káderek ésszerűbb felhasználása, az akadémiák [...] fenntartásának gazdaságosabbá tétele érdekében” a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Műszaki, valamint Híradó Fakultásain – 1956. december 1-jétől – 4 évre emelték a kiképzési időt, míg a többi fakultáson maradt a 3 év; az akkor III. évfoly-

¹²² HL MN 1961/T – 33. ö. e. ZMKA PK 049. sz. pcs. (1956. 05. 08.).

¹²³ HL MN 102/03. 406. ö. e. (1956. 05. 28.).

¹²⁴ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1956. 06. 05.).

¹²⁵ HL MN 1956/T – 103/1. ö. e. 01773/ZMKA Pság. – 1956. 06. 25.

lyamon tanuló tiszteket 1956-ban még a régi rendszerben kell kibocsátani; a kiképzés kezdete 1956-tól minden évben december 1-je; a végzett tiszteket a hároméves képzést folytató fakultásokon 1958-tól minden évben április 10-éig, a négyéves képzést folytató fakultásokon pedig szeptember 30-áig kell kibocsátani; a Zrínyi Akadémia Levelező Fakultásán 1956 őszétől csak összefegyvernemi oktatás folyjon, végezetül: a „Ságvári” Hadtáptiszti Iskola megszűnik, a III. évfolyam képzése a „Zrínyi” Akadémia Hadtápfakultásán folytatódik és fejeződik be – szolt az utasítás.

Ezzel összhangban adta ki július 21-én Matékovits Endre vezérőrnagy 076. számú parancsát¹²⁶ a ZMKA 3, illetve 4 éves Alaptagozatára felvételizők 1956. augusztus 1. és 11-e között zajló vizsgáinak előkészítésére. E szerint a 60–65 fős csoportoknak az 1. nap délelőttjén orvosi, délután pedig általános ismereti vizsgákon kellett részt venniük, a 2. napra pedig szakmai (szóbeli) vizsgáztatást, illetve káderezést terveztek. A vizsgatantárgyakat a következők képezték: társadalomtudomány, fegyvernemi alapismeretek, történelem, tereptan, földrajz és orosz nyelv (ezekből mindből szóbeli vizsgát kellett tenni). Írásbelizni magyar nyelvből, mennyiségtanból, valamint – csak a légvédelmi tüzér és a híradó tiszteknek – fizikából és kémiából kellett.

Nagy valószínűséggel érdemes lehetett mindent megtenni a sikeres felvételi érdekében, hiszen az, bizonyos – átmeneti – védettséget jelenthetett részükre a Minisztertanács 3512/VIII.1./1956. számú határozatával¹²⁷ szemben, ami december 1-jei hatállyal további 15 000 fővel csökkentette a Magyar Néphadsereg létszámát. Akiknek mégis el kellett hagyniuk a pályát, kevés vigaszt nyújthattak Hegedűs András miniszterelnök azon utasításai, miszerint a Minisztertanácsnak alárendelt, vagy az általa felügyelt szervezetek vezetőinek felvételénél előnyben kell részesíteniük a Magyar Néphadseregből leszereltek; egy részüket a hadsereg bizalmi beosztást ellátó polgári alkalmazottaiként kell alkalmazni; hogy *egy esetben* 6 havi végkielégítésben részesülhettek, illetve hogy a munka- és társadalombiztosítási jogviszonyukat 6 hónapban állapították meg. Érdekes, hogy ezt a határozatot csak 1957. március 12-én „szentesítette” – saját kezűleg – Kádár János a Honvédelmi Tanács elnöke és Horváth Mihály vezérőrnagy, a H.T. titkára, s igazolta aláírásával 20-án eredetivel való egyezését György István alezredes, a HM Titkárság vezetője. Csak ezt követően vételezte be a Szervezési és M. Csoportfőnökség március 22-én, a 00769. számon.

1956 nyarán az akadémián szolgáló tisztek hangulatát, az egzisztenciális bizonytalanságon túl, olyan tények is befolyásolták, mint pl. a tanintézet Politikai osztálya által szervezett irodalmi est, ahol „kifejezésre jutott, hogy helytelen a párt politikája, sőt egyesek kétségbe vonták társadalmi rendszerünk helyességét is.”¹²⁸ Úgyisint júliusban, amikor Bata István meglátogatta az akadémiát, addig elképzelhetetlen dolog történt az állománygyűlésen, amire az egyik résztvevő így emlékezett vissza: „a miniszter [...] saját maga olvasta fel az írásban leadott kérdést, ami így hangzott: »Miért nem mondanak le

¹²⁶ HL MN 1961/T -33. ö. e. (1956. 07. 21.).

¹²⁷ HL MN 1967/T - 237. ö. e. (1956. 07. 28.) 154. f. 4. sz. melléklet a 00941/1957. VK. Szerv. és M. Csf. számhoz.

¹²⁸ Dr. Bartos Jenő alez. – Kovács Lajos nyá. alez. – Hajdó József nyá. alez.: Repülő hadművelési-harcászati tanszék. *Akadémiai Közlemények*, 120/4. sz. Az akadémia szerveinek története IV. k.. A légvédelmi és repülő ágazat tanszékeinek története. ZMKA, Budapest, 1986. 29. o.

azok a vezetők – elsősorban Rákosi elvtárs – akik lejáratták magukat a nép előtt?« [...] Majd a miniszter kivörösödve üvöltöni kezdett: »Ki az a Doma százados, aki ezt a kérdést nekem fel merete tenni! Álljon fel! Hogy mer egy százados a népre hivatkozni?!« [...] A miniszter nyugalmat erőltetve magára valami olyasmit mondott, hogy »tragédia lenne a nemzet számára, ha Rákosi elvtárs lemondana« és ismét megfélemlítve magáról felemelte hangját és »férges gyümölcsnek« nevezte a kérdést megfogalmazó tisztet és reményét fejezte ki, hogy »az olyanok, mint maga, százados, az első fuvallatra le fognak hullani a fáról.«¹²⁹

Az akadémiaparancsnok augusztus 2-án kelt 081. számú parancsa¹³⁰ intézkedett az 1955–1956. kiképzési év záróvizsgáira, melyben aprólékosan kitért a felkészülés módjára, a konzultációkra, a díszöltözetben való vizsgázásra, a vizsgák alatti beszélgetési és dohányzási tilalomra, stb.

Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter augusztus 4-én hagyta jóvá az akadémia ősztől érvényes, új állománytábláját,¹³¹ ami jelentős szervezeti változásokat takart. Az a kisebb horderejű változások közé sorolandó, hogy önálló Tereptan tanszékké vált a korábbi Tereptan és katonai földrajz tanszék; Hadtörténelmi tanszékké lett az eddig Hadművészet-történelmi tanszék, akárcsak az Általános műveltségi tanszék (korábban: Idegen nyelvek és általános ismeretek tanszéke). Az eddig működő fakultásoknak az év végéig tagozatokká kellett átalakulniuk. Az új Összefgyvernemi tagozat magába olvasztotta a korábbi Páncélosfakultást; a pillanatnyilag működő Tüzér és légvédelmi tüzér fakultásnak ketté kellett válnia Tüzér, illetve Légvédelmi tüzér tagozatra; megszűnt a Repülőfakultás, továbbá a Levelező Fakultás; megőrizte önállóságát a Műszaki, a Híradó, valamint a Hadtáp tagozat, s újként fel kellett állnia mind a Vegyi, mind az Előkészítő és az „M” tagozatnak, valamint az átvett 100 hadtáp-növendéket képező Hadtápkiképző törzsnek.

Ami az új létszámhelyzetet illeti, a tanári állomány létszáma az akkor érvényes 311-ről 298-ra csökkent, miközben az 560 fős (ebből 38 ÁVH-s) hallgatói létszám 552 (ebből 40 ÁVH-s) hallgatóra + 100 hadtáptiszti növendékre módosult. Csökkent a tanintézet megbecsültsége is, hiszen az 1 altábornagyi és 3 vezérőrnagyi státuszt egyetlen vezérőrnagyira, a 35 ezredesit 19-re, a 114 őrnagyit 106-ra, a 2 hadnagyit 0-ra csökkentették, miközben a 136 alezredesit 137-re, a 20 századosit 30-ra, a 0 főhadnagyit pedig 5-re emelték.

A III. évfolyamos hallgatókat – természetesen kivéve azokat, akiknek végzés után az akadémián ajánlottak beosztást – kevésbé foglalkoztatta az új állománytábla, hiszen mindannyian az évfolyam vizsgákra koncentráltak, s nem is eredménytelenül, legalábbis az 1956. október 23-án összeállított „Összesített jegyzőkönyv a ZMKA Alaptagozat III. évfolyam hallgatóinak »Évfolyam vizsgán« elért eredményéről az 1955–56. k. é. évben” címet viselő dokumentum a következő eredményeket mutatja:¹³²

¹²⁹ Kolozsvári Sándor: A dolgozó népet szolgáltam? ZMNE, Budapest, 2001. 72. o.

¹³⁰ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1956. 08. 02.).

¹³¹ HL MN 1961/T – 169. ö. e. (1956. 08. 04.).

¹³² HL MN 1961/T – 30. ö. e. 0579/ZMKA Pság. – 1959. 03. 20.

Osztály	SZKP tört.	MDP tört.	Párt-pol. m.	Har-cá-szat	Tü. lőkik.	Lgv. t. lőkik.	Pc. lőkik.	Hír. mű. ism.	Híd-ép.	Ag. nyt.	Oszt. átlag
Löv.	4,31	4,25	4,68	4,43							4,42
Löv.	4,18	4,43	4,50	4,43							4,38
Löv.	4,13	4,33	4,53	4,20							4,30
Pc.	4,22	4,22	4,44	4,16			4,28				4,24
Tü.	4,23	4,19	4,45	4,38	4,05						4,26
Lgv.t.	4,31	4,13	4,50	4,50		4,37					4,36
Rep.	4,33	4,55	4,62	4,75							4,56
Mű.	4,21	4,00	4,35	3,92					3,26		3,95
Hír.	4,25	4,31	4,00	4,68				4,06			4,26
Htp.	4,45	4,30	4,55	4,55						4,75	4,53
Átlag	4,26	4,27	4,46	4,40	4,05	4,37	4,28	4,06	3,26	4,75	4,30

Mint látható, a legjobb eredménnyel a C-7 repülőosztály dicsekedhetett, s nem sokkal mögötte a C-10 hadtáposztály, míg az utolsó helyen – az egyetlen négyes átlag alatti – a 3.95-öt teljesített C-8 műszaki osztály végzett. A meglehetősen magas társadalomtudományi átlagokról nem állapítható meg, hogy a vizsgáztatók voltak-e „vajszívűek”, vagy a kor szelleme nem engedte meg a hallgatóknak, hogy ideológiai tárgyakkól „gyengélkedjenek”. A hadihídépítés gyenge vizsgaeredményével „vízben hagyhatták” oktatóikat is! Ennek ellenére az évváró vizsgák eredményei alapján bizonyos magabiztossággal készülhettek az államvizgára.

A tanév végi, sűrűsödő feladatokat jól tükrözték az egyre gyakoribb lépések, mint pl. a diplomafeladatok megvédésére és az államvizsgák végrehajtására vonatkozó intézkedés.¹³³ Eszerint a diplomafeladatok megvédését a szeptember 3–9. közötti periódusra tervezték. A bíráló csúcspozíció elnökévé Tóth Lajos vezérőrnagy, vezérkari főnököt, helyettesül pedig Kovács István vezérőrnagy, hadművelési csoportfőnököt kérték fel. Az összefegyvernemi bizottság elnökének is a hadművelési csoportfőnököt (vagy helyettesét) kérték fel, míg az alá tartozó három albizottság elnöki teendőit a vezérkar osztályvezetői (helyettesei), a 2–2 tagját pedig a ZMKA parancsnokhelyettese, tanszékvezetője, vagy helyettese látta el. A fegyvernemi bizottságok elnöki posztjaira a fegyvernemi parancsnokok kerültek.

Ami a szeptember 10–29. közötti államvizsgákat illeti, a társadalomtudományi vizsgabizottság elnöki tisztét a politikai főcsoportfőnök helyettese töltötte be, a többiek összetétele megegyezett a diplomafeladatok védésére létrehozott bizottságokéval és albizottságokéval. Orosz nyelvből írásbeli és szóbeli államvizsgát kellett tenni. Egy másik parancsból – áttélesen – a tüzelőanyag-ellátás gondjairól is tudomást szerezhetünk: „mivel az Országos Terhivatal újabb tüzelőanyag keretet (sic!) nem engedélyezett, így a H. M. Elhe. Csf-ség tüzelő alosztály (sic!) a pótigénylést nem vette figyelembe.”¹³⁴

¹³³ HL MN 1961/T – 33. ö. e. ZMKA PK 088. pcs. (1956. 08. 27.).

¹³⁴ HL MN 102/3 – 406. ö. e. ZMKA 200. sz. pcs. 133. f.

A honvédelmi miniszter 1956. szeptember 22-én kelt 0402. számú parancsával¹³⁵ Márton András ezredes, az akadémiaparancsnok eddigi általános helyettesét nevezte ki akadémiaparancsnokká, elődjét: Matékovits Endre vezérőrnagyot pedig a kiképzési csoportfőnök helyettesévé. E megítéző kinevezéssel indult el Márton ezredes az alig 1 hónapos akadémiaparancsnoki úton, melynek végén, bár bebizonyította rátermettségét és hazafiságát, katonai karrierje kettőtörésével és 10 évi elítélletéssel fizetett. Ugyanakkor a miniszteri parancs kelte annyiban megtévesztő, hogy az okmányból nem derül ki a kinevezés/áthelyezés dátuma, az viszont tény, hogy a szeptember 27-én kelt 099. akadémiaparancsot még Matékovits vezérőrnagy írta alá, viszont az október 2-i 0100. számú¹³⁶ – melyben változtatás nélkül ismételték meg a miniszteri parancsot – már Márton ezredes látta el kézjegyével.

Így még a szeptember 25-i 097. számú parancsában¹³⁷ is Matékovits vezérőrnagy intézkedett az új állománytábla szerinti szervezetre való áttérésre, aminek időpontjaként szeptember 28-át határozta meg. Erre a napra kellett megszüntetni a fakultásokat és áttérni a tagozatok rendszerére. A tagozatparancsnokoknak külön kellett intézkedniük a hallgatói osztályaik átköltöztetésére, aminek végrehajtási időpontjaként a november 1. és 20. közötti mintegy 3 hetet határozta meg.

Valójában, az 1955–1956. tanév államvizsgái szeptember 14. és 28. között zajlottak a következő eredménnyel:¹³⁸

<i>Osz- tály</i>	<i>Lét- szám</i>	<i>Társ. tud.</i>	<i>Har- cá- szat</i>	<i>Orosz</i>	<i>Tü. löv. t.</i>	<i>Létü. kik.</i>	<i>Hír. mű.</i>	<i>Elló. sz.</i>	<i>Osz. átlag</i>
C-1. lövész	16	4,25	4,50	4,25					4,33
C-2. lövész	16	4,00	4,50	4,31					4,27
C-3. lövész	17	4,13	4,46	4,13					4,24
C-4. páncélos	19	4,05	4,55	3,94					4,18
C-5. tüzér	21	4,09	4,33	4,00	4,24				4,16
C-6. légv. tü.	16	4,31	4,56	4,50		4,50			4,47
C-7. repülő	16	4,62	4,68	4,55					4,62
C-8. műszaki	14	3,71	4,00	3,80					3,84

¹³⁵ HL MN 1967/T – 48. ö. e. (1956. 09. 22.).

¹³⁶ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1956. 10. 02.).

¹³⁷ HL MN 1961/T – 33. ö. e. (1956. 09. 25.).

¹³⁸ HL MN 1961/T – 13. ö. e. 0426/ZMKA Pság. – 1958. 02. 20.

Osz- tály	Lét- szám	Társ. tud.	Har- cá- szat	Orosz	Tü. löv. t.	Létü. kik.	Hír. mű.	Elló. sz.	Oszt. átlag
C-9. híradó	16	4,31	4,69	4,00			4,81		4,45
C-10 hadtáp	20	4,20	4,45	4,20				4,65	4,37
Átlag	171	4,17	4,47	4,17	4,24	4,50	4,81	4,65	4,29

Mint látható, meglehetősen magas átlagok születtek, kettes osztályzatot senki sem „érdemelt ki” – már csak a bizottságok követelménytámasztásában kell bízunk! Igaz, az évváró vizsgák eredményei „megelőlegezték” ezeket az értékeket.

Hasonlóan bízhattak a bizottságban – hacsak nem rendelkeztek a jövőbe látás ritka adottságával – a Személyügyi Főcsoportfőnökség munkatársai is, akik már a szeptember 27-én kelt 0426. számú miniszteri parancsban¹³⁹ megjelentették a ZMKA 3 éves tagozatán tanulmányaikat befejezettek kinevezését, annak ellenére, hogy 28-án még zajlottak a harcászati és – részben – az orosz államvizsgák. Ekkor végzett Kucsá János főhadnagy (később alezredes, a ZMKA tanszékvezető-helyettese), Baán János százados (alezredes, tanszékvezető-helyettes, a hadtudomány kandidátusa), Keresztes Sándor százados (alezredes, a ZMKA főtanára), dr. Németh Kálmán százados (alezredes, a ZMKA osztályvezetője), Leányvári Ferenc százados (alezredes, a KLKF tanszékvezető-helyettese), Kolonics László főhadnagy (alezredes, a ZMKA tanszékvezető-helyettese), Seebauer Imre főhadnagy (alezredes, a ZMKA tanszékvezető-helyettes, a hadtudomány kandidátusa), Komáromi István főhadnagy (vezérőrnagy, hadtestparancsnok), D. Szabó István százados, (ezredes, a ZMKA osztályvezetője) és Karlinger Ferenc százados (ezredes, tanszékvezető).

A 0101. számú akadémiaparancsnoki parancsból¹⁴⁰ az is kiderül, hogy „„Kiváló» diplomát aranyéremmel” érdemelt ki a 3 éves kemény és következetes tanulmányi munkájával Baán János százados, Kovács Sándor százados, Dombrádi Gyula százados (később alezredes, a KLKF főtanára – Sz. M.), Papp István főhadnagy, D. Szabó István százados és Zimonyi István őrnagy, valamint további 18 fő kapott „Kiváló diplomát”. Az előbbi eredményt/munkát 2, az utóbbit 1 havi fizetéssel azonos jutalommal ismerték el. Érthetetlen viszont, hogy a 171 eredményesen államvizsgázóval szemben ebben a parancsban, miért csak 166 diplomát szerzett tisztet soroltak fel.

Márton András ezredes – és néhányuk – esetében az élet igazságtalan „fintorának” tekinthető, hogy 1956 október végén (a nap nincs kitöltve) már meg is kapta a 0460. számot az a honvédelmi miniszteri parancs,¹⁴¹ mely szerint „Előterjesztésemre a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1956. évi október hó [...] -n kelt [...] határozatával Néphadseregünk harcckészültségi fokának emelése érdekében kifejtett eredményes munkás-

¹³⁹ HL MN 1967/T – 48. ő. e. (1956. 09. 27.).

¹⁴⁰ HL MN 1961/T – 33. ő. e. (1956. 10. 06.).

¹⁴¹ HL MN 1961/T – 33. ő. e. (1956. 10.) 949. f.

ságuk elismerésül [...] hivatásos állományú vezérőrnaggyá kinevezte [...]” s a 11 fős névsor első helyén a ZMKA parancsnokának neve állt (*L. a következő oldalon!*). A történelem szele azonban elsöpörte, nem csak a tölgyfalombját, de a rendfokozatát is!

Az akadémia hallgatói azonban nem örvendezhettek sem a sikeres államvizsgáknak, nem a tanév végének, mert a történelem közbeszólt...

*

1956. október 23-án 14 órakor a ZMKA Politikai osztályán megjelent a Petőfi Politikai Akadémia küldöttsége, s tárgyalásokat kezdett Márton András ezredes, akadémia-parancsnokkal és politikai helyettesével, Solti Győző alezreddessel, valamint a fakultások képviselőivel. Ezt követően állománygyűlést hívtak össze, melyen – a Petőfi Akadémián történetekhez hasonlóan – egyes társadalomtudományi tanárok sürgették leginkább a tömeghangulattal való azonosulást. Így ezen a rendezvényen döntöttek a lengyel társakadémia küldendő távirat szövegéről, melyben üdvözölték annak a lengyel eseményekkel kapcsolatban tanúsított magatartását. Úgyszintén „általánosságban” elfogadták az egyetemisták követeléseit, s bizottságot hoztak létre „részletek további kidolgozására.” Erre azonban nem került sor, mivel időközben változott a helyzet:¹⁴² Piros László¹⁴³ belügyminiszter mégis engedélyezte a tüntetést, így Solti alezredes sem látta okát, hogy megtiltsa az akadémia személyi állományának az azon való részvételt. Az események alakulásának hatására azonban – bár sem a Honvédelmi Minisztérium, sem a vezérkar nem rendelt el karhatalmi riadót (ez a Hadművelési Csoportfőnökség számára is csak a 19.00 és 19.30 közötti időszakban történt meg¹⁴⁴) – Márton ezredes még az esti órákban riadót rendelt el az akadémián. Szükség is volt rá, hiszen civil csoportok aznap több ízben követeltek fegyvert az akadémia illetékeseitől, mondván: „Ha magyarok vagytok, fegyvert adtok, nem nézheti a honvédség, hogy a munkásokat lövik a városban.”¹⁴⁵ Az akadémia parancsnoka azonban nem teljesítette kívánságukat.

Az akadémia védelmét 8 golyószórós-géppuskás csoport látta el. Ezekre az első órákra így emlékezett vissza az események egyik részese: „Az akadémiára beérve magamhoz vettem géppisztolyomat és jelentkeztem Zentai Gyula alezredesnél, az akadémia parancsnok (sic!) tanulmányi helyettesénél, aki energikusan intézte az akadémia területének védelmével kapcsolatos ügyeket. Engem [...] a Hungária körüti vasrács kerítéshez

¹⁴² HL Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (Budapest) 1956-os gyűjtemény 1. ö. e. 330. f. (A továbbiakban: HL ZMKA 56-os gyűjt.)

¹⁴³ Piros László (1917–) hentessegéd, 1943-ban esett szovjet hadifogságba, majd a partizániskola elvégzése után harcolt a Szovjetunióban és Lengyelországban. 1945-ben a Szakszervezeti Tanács titkára, később főtitkár-helyettese (1945–1949); az MDP KV póttagja (1948–1949), tagja (1949–1956), illetve a Pol. Biz. póttagja (1950–1953 és 1955–1956). Az ÁVH Határőrség parancsnoka vezérőrnagyi rendfokozatban (1950–1953), a belügyminiszter első helyettese (1953–1954), illetve belügyminiszter 1954–1956). 1956 novemberétől a Szovjetunióban élt, majd hazatérve, 1958–1977-ig a Szegedi Szalámigyár főmérnöke, később igazgatója volt. *Markó*: 236. o.

¹⁴⁴ A VK. Hadművelési Csoportfőnökség szerepe és ténykedése az 1956. október 23. és november 4. közötti ellenforradalmi események alatt. HL MN 1962/T – 11. ö. e. 095/Hdm. Csfség – 1957. 03. 12.) 5. f. (A továbbiakban: VK Hadm.)

¹⁴⁵ VK Hadm. 331. f.

TITKOS!

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG HONVÉDELMI
MINISZTERÉNEK

0460. SZÁMÚ

PARANCSA

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYRA VONATKOZÓLAG

BUDAPEST, 1956. 6. évi október hó -n.

Előterjesztésekre a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1956. évi október hó -n kelt határozatával Néphadseregünk harcászultsági fokának emelése érdekében kifejtett eredményes munkásságuk elismeréséül

1. ~~ARTON ANDRÁS~~ /:1924. Tamás Julianna:/ ezredest, *Városliget. Ph.*
 2. ~~TÓTH LAJOS~~ /:1922. Bácsai Lenke:/ ezredest,
 3. ~~GÖNNYEI JÓZSEF~~ /:1910. Komor Mária:/ ezredest, *Magyar Posta*
 4. ~~MUCZINA FERENC~~ /:1909. Konyeczni Margit:/ ezredest,
 5. ~~SZÜCS MIHÁLY~~ /:1921. Nagy Irén:/ ezredest,
 6. ~~SALGÓZI KÁROLY~~ /:1918. Cseszmák Emília:/ ezredest, *Magyar Posta*
 7. ~~DR. JARÓCZ PÁL~~ /:1916. Barabás Blanka:/ orvos ezredest,
 8. ~~DR. FARÁDI LÁSZLÓ~~ /:1909. Kreusz Margit:/ orvos ezredest,
 9. ~~DR. SZANTÓ GYÖRGY~~ /:1907. Földes Sára:/ orvos ezredest,
 10. ~~FESTI ENDRE~~ /:1920. Vitek Erzsébet:/ ezredest és *Magyar Posta*
 11. ~~SZIKLAI SÁNDOR~~ /:1895. Varga Julia:/ ezredest

hivatásos állományú honvéd

Magyar Posta
vezerőrnagy á
kinevezte.

BATA ISTVÁN vezérezredes
a Magyar Népköztársaság Honvédelmi Ministere.

irányított azzal, hogy a már ott lévők feletti parancsnokságot átvéve, akadályozzam meg az idegenek esetleges behatolását az akadémia területére [...] a Hungária körúton több fellobogózott teherautó robogott végig, tele puskával ellátott civilekkel [...].”¹⁴⁶

Az aszódi 15. gépesített ezred 2. zászlóalját 23-án késő este azzal indították útba Budapestre, hogy tisztítsa meg a Kossuth Lajos teret a tüntetőktől, ám Cinkotára érve megtudták, a téren akkora a tömeg, hogy értelmetlen lenne odavonulni, ezért a Zrínyi Akadémiára irányították a zászlóaljat. (Lapszéli megjegyzés az iraton: „éjfélkor már a parlament előtt nem volt tömeg”¹⁴⁷.) A zászlóalj 24-én 01.00-ra be is érkezett az akadémiára, ahol „[...] az Akadémia tisztjeinek egy része körbefogta a katonákat, és arra buzdították őket, hogy tagadják meg a parancsot, ne lőjjenek (sic!) a népre, hanem menjenek az ÁVH-sok ellen a Stúdióhoz [...]”.¹⁴⁸

Október 24-én az akadémia tisztjei a következő főbb feladatokat látták el:

– 2 tiszt, az akadémia gyakorló harckocsija, és az aszódi zászlóalj 60 katonája kimentett az ostromlott XIV. kerületi rendőrkapitányságról 25 rendőrt;

– átvette a volt Hadtáptiszti Iskola őrzését, az ott tárolt lőszert átszállították az akadémiára;

– kb. 80 fő átvette a Szabad Nép székházának őrzését;

– az akadémia egyik alezredese az akadémia gyakorló harckocsijával, a kecskeméti 12/1–2. gépkocsizó lövész zászlóaljjal együttműködve, biztosította a HM tiszti lakóépületeit, egy másik tiszti csoport pedig a tiszti családok által lakott Tolbuhin laktanyát;

– 50 tiszttel és 50 sorkatonával másfél napon át biztosították a XIII. kerületi Kontakta Villanyfelszerelési Gyárat.

„Az Akadémián még akkor aránylag mindenki nyugodtan viselkedett. A hallgatók közül akadtak, akik vizsgáikra készültek a tantermeikben. Ez a készülés azonban nem volt elmélyült, mivel legtöbbször a politikai eseményeket tárgyalták. A hangulat általában olyan volt, hogy mindenki egyhangúlag elítélte [a] Rákosi–Gerő időszak 12 évi káros politikai és gazdasági önkényét. Mérheterlenül becsapottnak érezték magukat. Mindenki azon tűnődött, hol vannak a hadsereg vezetői: a H. M., a VKF. és a különböző helyettesek, stb. Miért nem nyilatkoznak, miért nem vezetnek, irányítanak? Mindenki azt szeretne volna tudni, hogy mi a tulajdonképpeni helyzet és milyen álláspontot kell a Néphadseregnek elfoglalni? Sajnos erre akkor senkitől sem kaptunk választ. A hadsereg felső vezetése hallgatott és magára hagyta a hadsereget.”¹⁴⁹ – szólt a hónapokkal későbbi, de még mindig elkeseredettséget tükröző összefoglaló.

Ennek ellenére – mint látható – az akadémián viszonylag szervezetteren látták el a rájuk rótt feladatokat, bár nem volt könnyű, hiszen a Hadművelési Csoportfőnökség összefoglalója már erről a napról megállapította, hogy „felső vezetés nincs. Az Akadémia pk. és tö-e (parancsnok és törzse – Sz. M.) teljesen tanácstalan és tájékozatlan. A Pol. Fcsf-

¹⁴⁶ VK Hadm. 331. f., valamint *Móricz Lajos*: Békében és háborúban. Egy magyar katonatiszt emlékei a XX. század nyolc évtizedéről. Budapest, 2000. 177. o. (A továbbiakban: *Móricz* 2000.)

¹⁴⁷ VK Hadm. 5. f.

¹⁴⁸ *Horváth*: 140. o.

¹⁴⁹ HL ZMKA 56-os gyűjt. 335–336. f.

ség [személy szerint Hazai vörgy.] nem küldött ki senkit, hogy a tiszteket tájékoztassa. [Ezt többször kérte Márton ezds., valamint Szentesi és Solti alez. is.]¹⁵⁰

Október 25-én:

– a Magyar Rádióban többször is elhangzott honvédelmi miniszteri felhívásra 220 tiszt, 85 tiszthelyettes és 130 honvéd vonult be szolgálati helyére, így az akadémián megszervezhettek belőlük egy tartalék zászlóalj;

– két golyószórós raj biztosítása mellett a Zách, illetve a Csángó utcából üzemanyagot szállítottak a HM-be, a szovjet harckocsik számára;

– mivel olyan hír terjedt el, hogy egy miskolci szerelvényen fegyveres felkelők jönnek a fővárosba, a Műszaki Tagozat nyeles kézigránátokkal több helyen sínrobbantást hajtott végre a pálya Könyves Kálmán körúti és Pongrác úti töltésszakaszán;

– az akadémia melletti ÁVH-laktanya őrsége tüzet nyitott a Hungária körúton elhaladó két szovjet harckocsira, mert felszólításukra nem álltak meg. Egy őrnagy és két sorkatona megebesült, akiket az akadémiaparancsnok a tanintézet egészségügyi ügyeletére kísért, hogy elsősegélyben részesítsék őket, a súlyosabb állapotban lévő őrnagyot az akadémia páncélautójával egy ideiglenes szovjet katonai kórházba szállították;

– két harckocsi biztosítása mellett egy tiszt csoport fegyvert és lőszert szállított az V., a VI. és a VIII. kerületi pártbizottságra, valamint a Vörös Csillag Nyomdába, az ott szolgálatban lévő saját alegységek számára;

– egy 120 fős alegység a Külföldiek Ellenőrző Országos Központot (KEOK), egy 50 fős pedig a Május 1. úti belügyi raktárat biztosította;

– a Hungária körút és a Hős utca sarkán feltartóztattak egy 5 tonnás tehergépkocsit, melyen lopott motorkerékpárokat találtak.

Bár az akadémia ekkori tevékenységéről szóló hivatalos összefoglaló nem említette, de az események részese szerint ezen a napon a Szabad Nép-székház és a Nemzeti Színház – akadémiairól kiküldött – védői átestek a tűzkeresztségen, amikor is a Nemzeti Színház tetejéről valaki tüzet nyitott a Népszínház utcánál lévő szovjet katonákra, akik azt hitték, a zrinyisek löttek rájuk. Ezért rövidesen harckocsilöveg- és géppuskatűzzel árasztották el az épületeket. Szerencsére a védők nem szenvedtek komolyabb sebesülést. Később tisztázódott a félreértés.¹⁵¹

A Hadművelési Csoportfőnökségen szolgáló néhány személyre aránytalanul nagy teher és felelősség hárult, ami már 25-én kisebb „kiboruláshoz” vezetett: „Zólomy ezds.¹⁵² vizsztatérve a szolgálati helyiségébe így tört ki: »itt senki nem mer intézkedni, már úgy néz ki, hogy én vagyok a VKF., hogy a vezetést nekem kell átvenni [...] én vagyok a miniszter és a VKF. is [...]«¹⁵³ –, mivel fentről nem kapott semmilyen irányítást, vagy parancsot.

¹⁵⁰ VK. Hadm. 10. f.

¹⁵¹ *Urbán Vilmos: A haza fegyveres szolgálatában 1949–1990.* Szeged, 2000. 154–155. o. (A továbbiakban: *Urbán.*)

¹⁵² Október 23-án a Magyar Rádió védelmének vezetésével bízták meg, de már nem tudott bejutni az objektumba; ezt követően – egyéb feladatok ellátása mellett – 25–31. között a HM főügyeletési szolgálatot ellátók egyike volt, de vezette a budapesti helyzetet nyilvántartó csoportot is.

¹⁵³ VK Hadm. 10. és 12. f.

Október 26-án:

– a VK Katonai Közlekedési Osztályától olyan hír érkezett, hogy Miskolcra 4 löszeres vagonból, és fegyvereket szállító 4 személykocsiból álló szerelvény érkezik a fővárosba. Ezért 15 főt rendeltek ki a Rákos vasúti állomásra, ahova viszont nem érkezett ilyen szerelvény. Ekkor átmentek Kőbánya felső pályaudvarra, ahol a miskolci gyorsot akarták megállítani, és mert a fékezést késedelmesnek ítélték, tüzet nyitottak a vonatra. Bár löszert, fegyvert nem találtak, és elnézést kértek az utasoktól, ettől nem nyerte vissza életét a sortűz következtében életét veszített két személy, s nem vált meg nem történtté öt sebesülés;

– e napon egy 95 fős alegység váltotta fel a Szabad Nép-székház és a Szabad Nép-garázs, egy 20 fős pedig a Nemzeti Színház őrségét. Ezek az erők 29-éig látták el szolgálatukat;

– az akadémiára „beszállásolt” egri, aszódi és kecskeméti kötelékeket ellátták fehérneművel és takaróval.

Október 27-én:

„27-én, 28-án a HM-ban fokozódott a zűrzavar. A legfelsőbb vezetők fűhöz, fához kapkodtak és mindenhez a Pol. Bizottság HM-ben lévő tagjainak hozzájárulását kérték. Egy alkalommal Tóth vörgy. elrendelte, hogy a vidéki helyőrségek pka-i az esetben, ha a tömeg fenyegetőleg lép fel, használják fegyverüket. Kovács István – a KV. Pol. Bizottság tagja – ezt határozottan megtiltotta. Ezért Tóth vörgy. is kikelt magából. A parancsok jöttek-mentek, keresztezték egymást, azonban határozott vezetés és a csapatok felé intézkedés, tájékoztatás nem volt. Nem volt együttműködés a szovjet csapatokkal, melynek következtében nem egyszer a szovjet csapatok [a] magyar csapatokat és viszont lötték. Pl. 27-én a Nemzeti Színházat megszállta az Akadémiáról kiküldött ti-i különítmény, kb. 30–40 fővel, hogy így biztosítsák a Szabad Nép Székházát. Ugyanakkor a szovjet csapatok lötték a Nemzeti Színházat, azt hitték, hogy felkelők vannak ott.¹⁵⁴ A Hdm. Csf-ségen kialakult egy olyan nézet, hogy az egyes csapatok pk-ai összejártsanak a felkelőkkel, akik valami képen (sic!) minden intézkedést megtudnak. Ehhez természetesen az is hozzájárult, hogy még a városi telefonon is folytak bizalmas beszélgetések, akkor amikor már feltehető volt, hogy a »K« és MV vonalakat is lehallgatják»¹⁵⁵ – szöveg az összefoglaló.

– Az akadémia személyi állományának gyűlése elfogadta „A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia köszönti a nemzeti kormányt” c. határozatot, melyben békére és alkotó munkára hívta fel a budapesti fiatalokat, s egyben kiállt az újonnan megalakult Nagy Imre-kormány mellett¹⁵⁶. Ez a nyilatkozatot a Szabad Népben meg is jelent;

– a tanintézet átvette a VIII. kerületi Tanácsháza, 2x100 fős váltással pedig a Róna utcai rendőrségi raktár védelmét;

¹⁵⁴ Érdekes módon, a ZMKA jelentése nem tett erről jelentést, Urbán Vilmos nyugállományú alezredes pedig – mint láttuk – két nappal korábban datálta, de talán a szolgálati jelentésen alapuló hivatalos összefoglaló lehet a mérvadóbb.

¹⁵⁵ VK Hadm. 15. f.

¹⁵⁶ Dr. Oroszi Antal ny. alezredes: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia történetének összefoglalása (1947–1996). A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 1996. 255. o.

- mivel az egyik tiszt szovjet állampolgárságú feleségét a nemzetőrök – mint kémnőt – letartóztatták, Márton András ezredes, felkutatva a hölgy hollétét, bebizonyította a vád alaptalanságát és kieszközölte szabadlábra helyezését. Hasonló atrocitások megelőzése érdekében több tisztfeleséget a tanintézetben helyezett el az akadémia parancsnoka;
- egy alegységet a MÁVAG-ba rendeltek ki, ahonnan november 2-áig ellenőrizték az Orczy tér és a Népszínház utca környékét.

Október 28-án:

- az akadémiáról kiküldött tiszti csoportnak sikerült lebeszélni szándékukról a VIII. kerületi pártbizottság megrohamozására készülöket;
- az ÁVH feloszlását követően „gazdátlanul maradt” laktanya¹⁵⁷ további kifosztását megakadályozandó, az akadémia parancsnok parancsára az Egészségügyi Szolgálat átmentette a maradék orvosi műszereket, mérgeket, kábítószereket; a Híradó Tagozat pedig a híradóanyagot;
- a Szabad Nép székházát védő csoportból 42 főt átirányítottak az Atheneum Nyomda biztosítására;
- az akadémia tagjai vért adtak a Központi Kórház számára;
- „Az Akadémia Parancsnokság által a József központba kirendelt tiszti csoport a délelőtti órákban tűzharcba került a felkelőkkel, aminek következtében Richter Márton fhdgy. megsebesült. A felkelők (kb. 200 főből álló csoport) bekerítették a József központban tartózkodó tiszti csoportot. A felkelők, miután meggyőződtek arról, hogy tiszti csoportunk nem ÁVÓ-sokból áll, felajánlották a fegyverszünetet. A fegyverszünethez a H. M. megadta beleegyezését, aminek következtében az létrejött. Este – a fegyverszünet megkötése után – a tiszti csoport a Víg utcai rendőrségre ment át és a nemzetőrökkel, valamint rendőrökkel együtt a Kálvária tér és a Dankó Pista utca torkolatánál várták az előzetesen megbeszélte fegyverletételt, ez azonban elmaradt.”¹⁵⁸ – szöveg a jelentés;
- e nap krónikájához tartozott még, hogy a fegyverek összeszedésére kiküldött 10 fős tiszti csoport a Baross utca és a Bacsó Béla utca sarkán fegyveres polgári személyekkel több órás tűzharcba keveredett.

Október 29-én:

- kb. ebben ekkor kezdődött a m. kir. vezérkari tisztek jelentkezése a HM-ben,¹⁵⁹ aminek – mint később látni fogjuk – voltak akadémiai „vonzatai” is;
- e napon bevonult az akadémiára a Szabad Nép székházát napok óta biztosító alegység, viszont tovább folyt az Atheneum Nyomda védelme;
- „15.00-kor Márton ezds. parancsára az Akadémia személyi állománya az Akadémián sorakozott [...]. Márton ezds. buzdító beszédet mondott, majd elrendelte, hogy szálljanak gépkocsikra és menjenek végig a Hungária krt-on, a Kerepesi úton és a Rákóczi úton, menetközben énekelve, [majd] közölte, hogy a Nagykörúton [Rákóczi út sarok] magyar harcokocsik várják a csoportot. Azok mögé besorolva [...] menjenek végig a

¹⁵⁷ Akkor Bajcsy-Zsilinszky laktanya, ma az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Biztonsági Szolgálatának laktanyája a Kerepesi út – Hungária körút sarkán.

¹⁵⁸ HL ZMKA 56-os gyűjt. 350–351. f.

¹⁵⁹ VK Hadm. 16. f.

Nagykörúton a Kilián laktanyáig. Ott várja őket egy magyar ezredes a H. M.-ből, aki már tárgyalta a szovjet csapatokkal és a felkelőkkel. A tiszti csoportnak – tudomásunk szerint¹⁶⁰ – az volt a feladata, hogy a »Corvin csoport«-ot kiemelje. Amikor a csoport a Rákóczi út és a Nagykörút sarkára ért, Teleki Lajos alez., aki az első gépkocsin ült, azt tapasztalta, hogy ott már magyar harckocsi nem volt. Teleki alez. azt gondolta, hogy a harckocsik már lementek a Kilián laktanyához és ezért a gépkocsi oszloppal [sic!] együtt ő is oda tartott. Amikor a Rákóczi térhez értek, polgári személyekből álló nagy tömeg állította meg őket. Azt mondták nekik, hogy ne menjenek tovább, mert szovjet csapatok tűz alatt tartják a Nagykörutat. Teleki alez. ezért leszállította a tiszti bajtársakat a kocsikról és őket a Rákóczi térrel szemben lévő egyik mellékutcában sorakoztatta. Időközben egy harckocsin megérkezett Márton ezds., akinek Teleki alez. jelentette a helyzetet. Márton ezds. harckocsijával a csoport élére állt [...] a Rökk Szilárd utcába ment. Amikor ebbe az utcába bement a csoport, a házakból egyszerre igen sok fegyveres polgári személy vette körül őket, az ablakokból pedig géppuskák és golyószórók irányultak rájuk. [...] Az akadémiai csoport igen nehéz helyzetbe került a felkelőkkel szemben, akiknek módjukban állt az akadémiai csoportot egy szálig kiirtani [...] Teleki alez. véleménye szerint Márton ezds., miután látta, hogy az akadémiai csoport milyen veszélyes helyzetbe jutott, manőverezésbe fogott, hogy az ott lévő 150 tisztelet megmentsse. Teleki alez. véleménye szerint Márton ezds. előtt két lehetőség volt [...], vagy az egész tiszti csoport elpusztul, vagy pedig megfelelő manőverezéssel [...] megvárja a reggelt és ezzel megmenti a 150 fő életét. Márton ezds. a második lehetőséget választotta [...] a következőket mondta a felkelőknek: »Ő elmegy a szovjet csapatokkal tárgyalni, hogy a tüzszünet értelmében vonuljanak vissza Budapestről. Ha a szovjet alegységek kivonulnak, akkor ez a csoport fogja átvenni az általuk megszállt körzetet annak további biztosítására.« [...] A felkelőket igen nehezen lehetett meggyőzni arról, hogy Márton ezds. nem akarja őket becsapni [...] Márton ezds. kb. 3 óra hosszat volt távol [...], elmondta, hogy a szovjet parancsnokságon megtörtént a megegyezés. A felkelők ezt nagy lelkesedéssel fogadták. Márton ezds. megkérdezte a tömeget, hogy hajlandó-e őt parancsnoknak [...] elfogadni. Ha igen, akkor álljanak sorakozva a tiszti csoport mögé. Ezt a parancsot azonban a tömeg nem hajtotta végre. Ehelyett két oldalt közrefogták a tiszti csoportot, mert még mindig bizalmatlanok voltak [...] Végre nagy nehezen összerendeződtek és a menet elindult a Kálvin térig. Ott a csoport széthúzódott a Múzeumtól a Szabadság-hídig és így szétszórva várta a reggelt [...] Kb. reggel 6 órakor kocsira szálltak és visszajöttek az Akadémiára [...]. Ez alkalommal a felkelők kb. 20 szovjet katonát fogtak el, akiket ott a helyszínen ki akartak végezni. A kivégzésüket az akadémiai tiszti csoport akadályozta meg. A szovjet harcosokat a legközelebbi szovjet parancsnokságnak adták át.»¹⁶¹ Az eseményről Márton ezredes is megemlékezett interjúkötetében,¹⁶² bár elmondása szerint az 25-én történt, s a menetvonal is bizonyos eltérést mutat, de végül is 2005 nyarán Márton altábornagy úr maga is úgy vélte, hogy a napi eseményjelentés alapján pár hónappal később összeállított beszámoló pontosabb lehet, mint közel fél évszázadra visszatekintő emlékezése;

¹⁶⁰ Azaz a jelentést hetekkel később összeállított tudomása szerint.

¹⁶¹ HL ZMKA 56-os gyűjt. 352–355. f.

¹⁶² *Sári Katalin*: Ezredesként a forradalomban. Budapest, 1998. 33–36. o. (A továbbiakban: *Sári*.)

– az idézett eseménysorral kapcsolatban Solti alezredesnek az volt a véleménye, hogy „fent nem egészen értenek egyet ezzel az akcióval, de a történelem majd igazolni fogja, hogy helyes volt-e ez, vagy sem [...]”¹⁶³ Sajnos, rövid távon az utóbbi valósult meg;

– a Műszaki Tagozatról kijelölteknek egy szovjet katonát kellett eljuttatniuk a József-központba, onnan pedig egy szovjet főhadnagyot, két katonát és egy tolmácsot a szovjet csapatok által megszállt HM-be. Nagy nehézségek árán mindkét feladatot végrehajtották;

– a szomszédos ÁVH-laktanya kiürítése után 26-an kaptak menedéket az akadémián. Két szovjet tisztet magyar egyenruhában juttattak vissza parancsnokságukra. Úgyszintén épségben adták át követségüknek az akadémián tanuló két koreai tisztet;

– a Hadtáp Tagozat közreműködött az ÁVH-laktanya ruházati és gépkocsianyagának az akadémiára történő átszállításában, így akadályozván meg azok civilek általi további széthordását. Ugyancsak az akadémiára mentették át a Belügyminisztérium egyik ruharaktárának készletét is;

– e napon távmondat érkezett a HM-ből, miszerint az akadémián is meg kell alakítani az Ideiglenes Forradalmi Katonai Tanácsot;

– este a Honvédelmi Minisztériumtól segítséget kértek a Köztársaság téri pártszékházhoz. Ennek alapján az akadémiáról kirendeltek egy szakaszt, „az egész azonban csak vaklárma volt.”¹⁶⁴

Október 30-án

különösen súlyos és tragikus események zajlottak, amelyekre egészen más hangsúlyokkal emlékeztek vissza a Hadművelési Csoportfőnökség, illetve a Zrínyi Akadémia jelentésének összeállítói:

– „A reggeli órákban a Külügyminisztériumból telefonáltak, hogy biztosítani kell a szovjet követséget, a szovjet lakóházakat Budán, mert ezek előtt [...] nagyobb tömeg jelent meg [...]. Ugyanakkor különböző tanácsok, pártszervezetek, BM. különböző szervei kértek segítséget. Kovács vörgy. és Szűcs ezds. olyan utasítást adtak, hogy az Akadémiától, valamint Csémi alez. és Virágh ezds.-től biztosítsunk [...] erőket [...]. A délelőtti órákban segítséget kértek a köztársaság téri pártszékházhoz [...]. Nagyobb erő sehol se volt, az ala-ok (alakulatok) szét voltak aprózva [...]. Az Akadémia is utasítást kapott, hogy küldjön ki legalább 100 főt a Köztársaság tér megtisztítására. Az Akadémiáról jelentették, hogy kb. 40–50 főt tudnak biztosítani, mert egyébként kevés erejük marad az akadémia védelmére, ha őket megtámadják [...]. Később Orbán örgy. telefonált és Szentesi alez.-nek jelentette, hogy ágyúkkal lövik a Pártházat, a helyzet katasztrofális. Szentesi alez. közölte vele hogy [...] az Akadémiáról kiküldött 40 fő nem tud bejutni a Köztársaság terre, mert a hatalmas tömeg minden oldalról elzárta a mellékutcákat;”¹⁶⁵

– „A Köztársaság térről 13.00ⁿ-kor igénylés érkezett az Akadémiára, hogy küldjünk oda fegyveres erőt. Slézinger alez. csoportját rendelték ki. Galló örgy. ezt már megelőzően jelentette, hogy olyan nagy a tömeg ott, hogy harcokcsival nem lehet bemenni.”¹⁶⁶ – ennyivel intézte el az akadémiai összefoglaló a Köztársaság téri tragédiát;

¹⁶³ HL ZMKA 56-os gyűjt. 355. f.

¹⁶⁴ VK Hadm. 16. f.

¹⁶⁵ Uo. 16–17. f.

¹⁶⁶ HL ZMKA 56-os gyűjt. 359. f.

– a Külügyi Osztály kérte az akadémiát, hogy a szovjet csapatok által elhagyott – de nagy értékeket tartalmazó – Sztálin út 114. számú épület őrzését vegyék át. Ezt a Műszaki Tagozat 3 tanára és 5 hallgatója látta el mindaddig, amíg a szovjet csapatok vissza nem tértek;

– az Akadémia átvette az ÁVH-laktanya őrzését;

– Márton ezredes 40 főt küldött a Parlament őrzési feladatainak ellátására, s csak november 7-én váltották fel őket a szovjet csapatok;¹⁶⁷

– az akadémia parancsnoka 10 főt kiküldött a Corvin közbe, hogy szakaszparancsnoki beosztásban katonai egységekbe szervezze a fegyveres felkelőket. „A »Corvin-csoport« szembenállt [sic!] a »Kiliánnal« és Márton ezds-t akarta Honvédelmi Miniszternek. Nov. 3-án tisztjeinket hazaküldték és másnap már nem is mentek vissza.”¹⁶⁸ E csoport kiküldését egy másik forrás így rögzítette: Márton ezredes parancsára 12 (!) önként jelentkező tisztből álló, a parancsnokáról „Dienes csoport”-nak nevezett alegység ment ki a Corvin-közbe, „hogy megpróbáljanak valamiféle katonai rendet összehozni, egyfajta keretet adni az ott összegyűjt csoportnak, és némi katonai alapképzésben részesíteni (főleg fegyverismeretből) az ott összegyűlt srácokat.”¹⁶⁹ E csoportnak volt tagja a Híradó tanszék főtanára, Haász János százados, aki híradófőnöki feladatot töltött be ott.¹⁷⁰

Október 31-én:

– megkezdődött a szovjet csapatok kivonása;

– az akadémiáról 8 főt kirendeltek a Nádor utcai párház védelmére.

November 1-jén:

– a HM-lakótelep biztosítását több napja ellátó Farkas Róbert alezredes és a harcokosi bevonult az akadémiára;

– „A Zrínyi Akadémia személyi állománya az újságokból és a rádióból értesült, hogy új parancsnokuk Székely Béla vezérőrnagy lett, míg Márton András ezredet a budapesti külső védelmi gyűrű parancsnokává nevezték ki. A Zrínyi Akadémia Forradalmi Tanácsa Székely Béla vezérőrnagyot nem fogadta el parancsnokának, s arra kérte Márton András ezredet, hogy ne távozzon el az akadémiáról. Márton ezredes iránt sok felkelő csoport [sic!] is kiterjesztette bizalmát. November első három napján több küldöttség és sok egykori vezérkari tiszt járt Márton ezredesnél. Ez utóbbiak közül többen ajánlották fel szolgálatukat”¹⁷¹ – emlékezett vissza az események egyik átélője;

– az akadémiáról 40 főt rendeltek ki a Belügyminisztériumhoz az ott összegyűlt tömeg feloszlására.

November 2-án:

– tovább folyt az objektumok őrzése és a járőrözés az akadémiának kijelölt körzetben;

¹⁶⁷ Urbán: i. m. 160–164. o.

¹⁶⁸ HL ZMKA 56-os gyűjt. 360. f.

¹⁶⁹ Kolozsvári Sándor: A dolgozó népet szolgáltam? ZMNE, Budapest, 2001. 78–79. o.

¹⁷⁰ A november 4-i szovjet támadást követően – nem kimondottan híradófeladatként – Haász százados kiltette a Kisfaludy és az Üllői út kereszteződésébe beállt harcokosit, végül, sebesülten, Ausztráliába emigrált.

¹⁷¹ Móricz Lajos: A magasabb tisztképzés magyarországi történetének elvi, szervezeti és vezetési kérdései. *Akadémiai Közlemények*, 1991. 178. sz. 23–24. o.

– Lipták János alezredes elnökletével megalakult a Végleges Forradalmi Katonai Tanács. Elsődleges feladatául a személyi állomány ügyes-bajos dolgainak intézését szabták (a néhány napos vidéki szabadságok megtervezése; az akadémia rendjének és fegyelmének helyreállítása; a személyi állomány járandóságának igazságos elosztása, stb.). Ezen kívül tervbe vették az előljárók elé terjesztendő „követelés” megfogalmazását, erre azonban már nem maradt idejük.

November 3-án:

– a m. kir. tisztek – korábban, (október 29-én) jelzett – „visszaáramlásának” köszönhetően, Janza Károly altábornagy, honvédelmi miniszter 0462. és 0465. parancsaiban¹⁷² november 1-jei hatállyal visszavette a honvédség hivatásos állományába Zsilinszky (a parancsban tévesen Zsilinszki) Sándor alezredest¹⁷³ és Kerekes Béla vezérőrnagyot;

– Márton ezredes parancsára megkezdődött a „szétzilált” anyagi helyzet rendbehozatala, a nyilvántartások felfektetése;

– A Forradalmi Katonai Tanács két ülést is tartott e napon. Az elsón a többség elvetette a javaslatot, hogy el kell távolítani a tanintézetből a politikai tiszteket és a tolmácsokat. A főleg szociális kérdésekkel foglalkozó második tanácskozás félbeszakadt, mert megjelent Dudás József és felesége, s azt kérte, hogy az akadémia nyújtson segítséget csoportja renitenskedő alvezéreinek megzabolázásához. Márton ezredes parancsára a házaspárt letartóztatták, de rövidesen – a HM-ből jött utasításra – szabadlábra helyezték őket. Ekkor kereste fel a Forradalmi Katonai Tanácsot a „Corvin-csoport” delegációja is, amely katonai segítséget kért az akadémiától, amit azonban megtagadtak tőlük;

– az akadémiáról kirendelt őrség e napon átadta a Bajcsy-Zsilinszky laktanya őrzését a bajai ezrednek;

– „Márton ezds. az ezen a napon tartott tisztgyűlésen [sic!] felszólalt a politikai osztály, a társadalomtudományi tanszék és a személyügyi osztály beosztottainak érdekében, aminek következtében a tisztgyűlés [sic!] nevezetteknek bizalmat nyilvánított. Ez elsősorban Solti Győző alez-re vonatkozott, aki továbbra is megmaradt az Akadémia Parancsnok törzsében. Ezen a tiszti gyűlésen ezenkívül Márton ezds. röviden ismertette a politikai hely[z]et katonai vonatkozásait, kijelentette, hogy tárgyalások folynak a szovjet parancsnoksággal, a szovjet csapatok országból való kivonása tárgyában. Azt mondta, hogy az a szándékunk, hogy amennyiben 24 órán belül a tárgyalások nem vezetnek eredményre, úgy az ország apraja-nagyja felkel a haza védelmére.”¹⁷⁴ (Az összefoglaló jelentés margóján ennél az utolsó mondatnál valaki három felkiáltójelet tett.)

November 4-én:

– hajnalban, Nagy Imre miniszterelnök beszédét követően, az akadémia Forradalmi Katonai Tanácsa megtartotta harmadik – egyben utolsó – ülést, melyen úgy döntöttek, hogy nem tesznek eleget a rádiófelhívásnak, nem szállnak szembe a szovjet csapatokkal. Ezt a döntést Márton András ezredes tudomásul vette, és elrendelte, hogy a személyi áll-

¹⁷² HL MN 1967/T – 48. ő. e. (1956. 11. 03.).

¹⁷³ Zsilinszky Sándor alezredes a Honvéd Akadémia egyik legfelkészültebb oktatója volt, aki koholt vádak alapján vált a Király Béla-per egyik vádlottjává és elítéltjévé. *M. Szabó Miklós: A magyar katonai felsőoktatás története 1947–1956.* Budapest, 2004. 98. o.

¹⁷⁴ HL ZMKA 56-os gyűjt. 366. f.

lomány tartózkodjék mindennemű ellenséges cselekedettől. A beosztottakat az épületek alagsorába rendelte, ő pedig, akadémia-parancsnoki minőségében, Solti Győző alezredes, politikai helyettesével az akadémia főbejáratánál bevárja a szovjet csapatokat – szóló a hivatalos összefoglaló jelentés.¹⁷⁵ Márton altábornagy viszont a következőképpen emlékezett vissza erre a fontos epizódra 1998-ban: „November 4-én reggel nyolc óraker az akadémia kapuügyeletes jeletette: páncélosok jönnek a Hungária körúton, és harcoksi állt meg az akadémia kapuja előtt; kiszállt belőle egy szovjet kapitány, és követeli a parancsnokot. Kimentem [...]. A zubbonyomra ki volt tűzve a szovjet vezérkari akadémia elvégzését tanúsító jelvény [...], a szovjet mintájú ezredesi rendfokozatom is jól látható volt [...]. Amikor odaértem hozzá, oroszul köszöntöttem és felszólítottam: – Jelents! Hallgatlak! A tegezéssel még inkább sikerült vele a rangkülönbséget érzékeltetnem. Látam rajta, nagyon elképedt [...]. Majd nem jelentés formájában, de elmondta: saját parancsnoki vonalán azt az utasítást kapta, az akadémianak előttük kell letenni a feyvert [...]. – A szovjetek nekem parancsot nem adhatnak, mert van nekem miniszterem és van magyar kormány. Ez akadémia. Ha azt akarja, hogy hozzuk ki a feyvereinket, akkor kihozom az összes szabályzatot. Itt nincs feyverzet [...], jelentsd a parancsnokodnak: az akadémian a parancsot végrehajtottad! Részemről befejeztem! – tettem hozzá a végén parancsnoki határozottsággal, keményen. Kezet fogtam a szovjet tiszttel, és visszamentem az akadémianra.”¹⁷⁶

Egy harmadik verzió szerint: „A rádió híreket meghallgatva Zentai alezredeshez [az akadémia parancsnok tanulmányi helyetteséhez] mentem, aki »megbízott« a Kerepesi úton várható szovjet csapatokkal való kapcsolat felvételével. Teljes sötétség volt még, amikor a Hungária körútnál és a Kerepesi út kereszteződésénél megállítottam egy szovjet páncélost és közöltem a benne lévőekkel, hogy a közelben lévő katonai akadémia személyi állománya semmilyen ellenállást nem kíván tanúsítani. Ezután rövid rádiózás következett, majd egy harcoksi, amelyre felkapaszkodtam, befordult a Hungária körútra és beállt az akadémia udvarára”¹⁷⁷ – emlékezett vissza az események aktív részese;

– kora reggel az akadémia gépkocsitelephelyén elhelyezett HM-fegyverraktárt polgári személyek feltörték, s feyvereket hordtak el onnan. Erről tudomást szerezve, az akadémia parancsnok utasítására az akadémia főügyeletes megakadályozta a további „feyvervételezést;”

– „November 4-én kb. 08.00 óraker a szovjet csapatok – Márton ezds. és Solti alez.-el történt megbeszélés alapján – befejezték az Akadémia megszállását. A helyi szovjet parancsnok megengedte, hogy az Akadémia tisztjei megtarthatják pisztolyukat 14 töltnyel, de az egyéb feyvereket és löszert össze kellett szedni és leadni. A laktanya elhagyását egyenlőre megtiltották.”¹⁷⁸ – rögzítette az összefoglaló jelentés. Ellentmondani látszik viszont ennek – vagy csak egy későbbi, megváltozott helyzetről számolt be? – Móricz Lajos ezredes, aki szerint „Délután a Zách utca felől szovjet gyalogos kötelék jött az akadémia területére. Parancsnokuk lefoglalta a feyverraktárt és elrendelte a nálunk lévő feyverek leadását is. Hiába bizonygattuk, hogy mi nem voltunk és nem va-

¹⁷⁵ HL ZMKA 56-os gyűjt. 368. f.

¹⁷⁶ Sári: 59–60. o.

¹⁷⁷ Móricz 2000. 182. o

¹⁷⁸ HL ZMKA 56-os gyűjt. 369. f.

gyunk részesei a harcoknak. Ez a bizalmatlanság sokakban okozott keserűséget. A psziszimisták a hadifogság lehetőségét sem tartották kizártnak. Ettől felve többen elhagyták az akadémiát.¹⁷⁹ Persze, lehet hogy csak az események csúsztak némileg össze a közel 50 év távlatában a szerző emlékezetében, ugyanis az összefoglaló jelentés szerint „Estefelé tovább rendeződött a helyzet. Az akadémia tisztjeinek lelkiállapota megnyugodott, bár sokan aggódtak családjaik miatt. A laktanya őrzésében a szovjet bajtársakkal együtt az Akadémia tisztjei is közreműködtek. Az akadémián a közlekedést korlátozták 19.00 h-tól mindenki az elhelyezési körletében volt köteles tartózkodni. Ez a helyzet másnap [november 5.-én] annyiban megváltozott, hogy az Akadémia tisztjei pisztolyainak leadását is elrendelték, tekintettel arra, hogy egy az Akadémia mellett elhaladó szovjet alegység tüzet kapott és a szóbanforgó [sic!] alegység parancsnokának az volt a véleménye, hogy a támadás az Akadémiáról érte.”¹⁸⁰

Az ezt követő napokban az akadémia személyi állománya mind nagyobb feladatot kapott a laktanya őrzése vonatkozásában és semmilyen súrlódás nem merült fel köztük, valamint a megszálló csapatok között, melyek a hónap közepe táján el is hagyták az akadémia területét.

Márton ezredes a november 8-án kelt 1. számú napiparancsában¹⁸¹ intézkedett az akadémia rendjének és fegyelmének további megszilárdítására. Ennek érdekében elrendelte sorozatlövő fegyverrel ellátott, 40 fős őrség felállítását. A tisztek visszakapták pisztolyukat és hozzá 14 db löszert, minden más löszert és fegyvert viszont le kellett adni a tüzérfegyverzeti szolgálatfőnököknek. Úgyszintén be kellett szolgáltatni minden, illetéktelenül széthordott ruházati anyagot.¹⁸² A parancsnokoknak a saját területükön 9-én 12.00-ig végre kellett hajtaniuk az épületrészek teljes rendjét. Meg kellett követelni az egységes öltözetet, s az udvaron is csak köpenyben, vállszíjas derékszíjjal és – az e napon kiadott, a címert helyettesítő nemzeti szalaggal ellátott – társasági sapkában lehetett közlekedni. A kijárási addigi rendszerét megszüntette, az akadémiát elhagyni – kivételesen indokolt esetben – csak ő engedélyével volt lehetséges.

A 3. számú akadémiaparancs¹⁸³ 1. pontja a köszönetnyilvánítás volt: „Az elmúlt néhány napokban Akadémiánk megőrizve nyugalma, a józan gondolkodást, egységesen és szilárdan kiállt az Akadémia megmentése, népünk vagyona és igen nagy értékét képező raktári készletek megőrzése, a rend és fegyelem megőrzése érdekében. Ezért minden parancsnoknak, tisztnek, tiszthelyettesnek és polgári dolgozóknak [sic!] köszönetemet fejezem ki. Egyben felhívom a teljes személyi állomány figyelmét, hogy egyetemesen lépjen fel és ítélje el a fegyelem, a rend megbontóit [...] közös erővel védje meg Akadémiánkat, eddig is jellemző, népünkhöz való tántoríthatatlan hűségét, magas erkölcsi színvonalát és vessen véget a minden alapot nélkülöző és a személyi állomány hangulatát nyugtalanító hírek terjesztésének. Elvárom, hogy Akadémiánk teljes személyi állománya to-

¹⁷⁹ *Móricz* 2000. 182. o.

¹⁸⁰ HL ZMKA 56-os gyűjt. 369–370. f.

¹⁸¹ HL MN 102/03. 46. ő. e. (1956. 11. 08.).

¹⁸² A tisztek fehérműcseréjét félreértve a kecskeméti alakulat katonái fosztogatni kezdték a ruházati raktárt.

¹⁸³ HL MN 102/03. 46. ő. e. (1956. 11. 10.).

vábra is támogatást nyújt a rend és fegyelem megszilárdításában és utasításaimat, parancsaimat maradéktalanul teljesíti. Ez az alapja annak, hogy Akadémiánk mielőbb rendes viszonyok között eddigi célkitűzéseinek és rendeltetésének megfelelően végezhesse munkáját” – szólt az akadémiaparancsnoki üzenet.

Dr. Münnich Ferenc altábornagy, miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők minisztere november 10-én, a Magyar Rádióban elhangzott, illetve pl. a Népszabadság november 11-i számában megjelent felhívása¹⁸⁴ alapján, november 11-e és 13-a között 2 300 tiszt vétette magát nyilvántartásba az Akadémián, akiknek egy része a későbbiekben visszament alakulatához, egy része leszerelt, egy részéből pedig megalakult a 2. Karhatalmi Ezred 1–2. százada. A további szolgálatnak ugyanis előfeltétele volt a Tiszti Nyilatkozat aláírása, ami azonban „Az Akadémia személyi állományának lelkiállapotát erősen megzavarta.”¹⁸⁵

November 12-én este Márton ezredes tanszékvezetői értekezletet tartott, ahol „kijelentette, hogy ő, bár nem mindennel ért egyet ami a nyilatkozatban van, – de aláírja azt. [főleg a »feltétel nélküli« egyetértés és a kétheti fizetés kérdéséről volt szó]”¹⁸⁶ Bár arra utasította a tanszékvezetőket, hogy alárendeltjeikkel ismertessék meg a „Nyilatkozatot,” „de a döntést [aláírást] nem kell elsietni.”¹⁸⁷ Kezdeményezésére egy bizottság javaslatokat dolgozott ki a „Nyilatkozat” szövegének megváltoztatására, amit az akadémiaparancsnok át is adott Dr. Münnich Ferencnek. Másnap az akadémiára kiküldött Uszta vezérőrnagy egynapos határidőt adott az aláírásra. 1956. december 30-ig 108 hallgató és 70 törzsbe beosztott tiszt szerelt le.¹⁸⁸

Bár Márton András ezredes aláírta a nyilatkozatot – állítása szerint a tárgyalás eredményeként Dr. Münnich Ferenc „saját kezével törölte a »feltétel nélkül« szavakat, s azt mondta [...], hogy a Nyilatkozat az Akadémiára nem vonatkozik.”¹⁸⁹ – Uszta vezérőrnagy, az 1956. november 14-én kelt 02. számú hadseregpáncsnoki harancsában¹⁹⁰ ismertette, hogy „A Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Minisztere Márton András ezredest saját kérelmére a »Zrínyi Miklós« Katonai Akadémia parancsnoki teendőinek ellátása alól azonnali hatállyal felmentette. Egyben Borbás Máté vezérőrnagyot, a »Zrínyi Miklós« Katonai Akadémia parancsnoki teendőinek ellátásával a mai napon megbízta.”

E „hivatalos verzió” mellett Márton András nyugállományú altábornagy így emlékezett vissza e bonyolult időszakra: „Az akadémián lévő tisztek zöme azon az állásponton volt: nem írja alá [...]. Újra tisztgyűlést [sic!] hívtam össze. Közben váratlanul hívott telefonon Münnich Ferenc, a Fegyveres Erők minisztere. Arra kértem őt: engedélyezze, hogy a Tiszti nyilatkozat aláírása ne vonatkozzon az akadémiára, mert megbontja az oktatási intézmény egységét [...]. Azt válaszolta: jó, rendben van, de nekem alá kell írnom

¹⁸⁴ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 11. 10.).

¹⁸⁵ HL ZMKA 56-os gyűjt. 373. f.

¹⁸⁶ HL ZMKA 56-os gyűjt. 373. f.

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ Uo. 374. f.

¹⁸⁹ Uo.

¹⁹⁰ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e. (1956. 11. 14.).

a Tiszti nyilatkozatot. Ez meg is történt. Ugyanakkor Uszta Gyula és Ilku Pál az akadémián arra utasítottak, szervezzem meg az [sic!] a Tiszti nyilatkozat aláírását. Erre Uszta vezérőrnagynak azt válaszoltam: – Szó sem lehet róla! Beszéltem Münnich altábornaggyal [...]. Még mindig tartott a tiszti gyűlés [sic!], amikor jött az üzenet: K-vonalon azonnal hívjam fel Münnichet. Felhívtam, s a következőket közölte velem: – Ne okoskodjon! Ne forrófejűsködjön! Csinálja, amit Uszta mond! – De Münnich elvtárs! Ön [...] engedélyt adott [...]. Ha Ön ragaszkodik ahhoz, hogy az akadémiának alá kell írni, miután velem aláírta a Tiszti nyilatkozatot, akkor azonnal kérem a felmentésemet [...]. Ennek tulajdoníthatom a Fegyveres Erők miniszterének 01. számú, s az azt követő 02. számú hadseregparancsnoki parancsot, amely november 14-én jelent meg. Tárnya: felmentés és beosztás.”¹⁹¹

November 17-én – jelentős részben az akadémia „Tiszti Nyilatkozat”-ot aláíró személyi állományából – Borbás Máté vezérőrnagy, akadémiaparancsnok irányításával 535 fővel megalakult a 2. karhatalmi ezred, amely a VIII–X. és XVIII–XX. kerületben látott el szolgálatot.¹⁹²

A honvédelmi vezetés élelmiszerral is támogatta az állományában maradtakat és családjukat. Ennek megfelelően a november 16. és 30. közti időszakra 50 dkg zsírt, 1 kg lisztet, 40 dkg cukrot, 25 dkg sót, 1–1 kg babot és szárasztészta lehetett személyenként, térítés ellenében igényelni.¹⁹³

Az akadémia szerepének átmeneti változását jelezte az a tény is, hogy november 22-én még a ZMKA 9. számú parancsa jelent meg, 26-án pedig már a 2. Karhatalmi Ezred 10. számú parancsa. Az előbbi Borbás vezérőrnagy a ZMKA, az utóbbit a 2. Karhatalmi Ezred parancsnokaként írta alá.¹⁹⁴

Ezzel párhuzamosan azonban folyt a „konsolidált jövő” előkészítése is: Uszta Gyula vezérőrnagy, hadseregparancsnok már 1956 novemberében felterjesztette a fegyveres erők miniszteréhez a Magyar Néphadsereg újjászervezésére vonatkozó javaslatát, melyben a „Katonai Tanintézetek” címszó alatt egy egyesített katonai akadémia, egy egyesített fegyvernemi tiszti iskola, valamint egy hajózó- és repülőtechnikus tiszti iskola szerepelt, összesen 5000 fővel.¹⁹⁵ Sőt, a Soós Sándor alezredes, szervezési és mozgósítási osztályvezető által december 4-i dátummal felterjesztett, 0015/Szerv. és M. Csfség – 1956. 12. 17. számú jelentés¹⁹⁶ már részletezte is a „Katonai Akadémia” felépítését: összefegyvernemi, nevelőtiszti és hadmérnöki (!) tagozatból állna, 250 tiszttel, 15 tiszthelyetessel, 20 honvéddal, 250 polgári alkalmazottal és 300 hallgatóval. Ennek alapján jelent meg december 11-én a hadseregparancsnok 5. számú utasítása,¹⁹⁷ mely szerint: „A hadsereg szervezésében beállott változásoknak és a takarékoság elveinek megfelelően az

¹⁹¹ Sári: 66–67. o.

¹⁹² HL ZMKA 56-os gyűjt. 375–376. f.

¹⁹³ HL MN 102/3. 406. ö. e. ZMKA 8. sz. pcs. (1956. 11. 21.).

¹⁹⁴ HL MN 102/3. 406. ö. e.

¹⁹⁵ HL MN 1967/T – 244. ö. e. (1956. 11. 29.) I. f.

¹⁹⁶ HL MN 1967/T – 223. ö. e. (1956. 12. 04.).

¹⁹⁷ HL MN 1967/T – 7–8. ö. e.

eddig külön működő Zrínyi, illetve Petőfi Akadémia összevonását rendelem el. Az összefegyvernemi akadémia elhelyezési körletét a „Zrínyi” Akadémiát jelölöm ki. Az összefegyvernemi akadémia szervezésére és kiképzésére később intézkedem [...]. Az átszervezés nem érinti a 2. és 3. karhatalmi ezredek elhelyezését, amelyek továbbra is az akadémiaiban¹⁹⁸ maradnak.”

Az így egyesült két akadémia állományából a harcok során életét veszítette Lukács László ezredes; Kiss Gyula, Kovács László és Vass Ernő alezredes; Fickó Győző, Jambrik József, Kiss Gyula, Klimits Tibor, Rácz József és Steiner Gusztáv őrnagy; Földes Zoltán és Lantos Pál százados; Bódi Lajos, Lajos György és Varga István főhadnagy, valamint Szép Lajos alhadnagy. (A rendfokozatok a hősi halált követő előléptetéseket tükrözik – Sz. M.) E 16 főből heten a Magyar Rádiónál, hatan járőrszolgálatban, ketten a szolgálati helyre történő bevonulás közben, 1 fő pedig a Kilián laktanyánál vesztette életét. Ami a megtorlást illeti, Márton András ezredest 10, Dienes Ödön ezredest 15, Nagy Kálmán alezredest 15, Görgényi László őrnagyot 5, Zalavári Pál őrnagyot 4 évre, Pércsi Lajos őrnagyot halálra ítélték.¹⁹⁹

A Zrínyi Akadémia állományából 1956. december 30-áig 108 hallgató és 70 törzsbe beosztott tiszt szerelt le.²⁰⁰

Ezzel lényegében lezárult az akadémia 1955–1956-os – tragikussá vált – tanéve. A következő hónapok, az oktatás 1957. április 8-i újratekintéséig, karhatalmi szolgálattal teltek.

¹⁹⁸ Azaz a Hungária körúton és a II. kerületi Vörös Hadsereg útján, mely utóbbiban a „II. Rákóczi Ferenc” Katonai Középiskola is helyet kapott.

¹⁹⁹ *Urbán*: 173–174. o.

²⁰⁰ HL Zrínyi Miklós... i. m. 374. f.

Miklós Szabó

THE HUNGARIAN PEOPLE'S ARMY AND THE MIKLÓS ZRÍNYI MILITARY ACADEMY
DURING THE 1956 REVOLUTION AND WAR OF INDEPENDENCE

Summary

As a continuation of publishing the history of the Miklós Zrínyi Military Academy, the author summarises the most important events of Hungarian domestic and foreign policy, which determined the position of the Hungarian People's Army in 1956 and had an indirect effect on the future of military higher education. He also outlines the state of Hungarian internal affairs, the hopes raised by the 20th Party Congress of the Communist Party of the Soviet Union, and the disappointment that followed; as well as the subsequent radicalisation of political endeavours, which resulted in the events of October-December 1956.

The author drafts the most significant aspects of the state of the Hungarian People's Army in 1956, the troubles of development, the most important measures taken by the supreme army command from October to December to prevent the People's Army from disintegration and to re-establish the armed forces. In the second part of the study, he discusses the events that took place during the academic year of 1955-1956 at the Miklós Zrínyi Military Academy, with special regard to the issues of the period between October and December 1956.

Miklós Szabó

L'ARMÉE POPULAIRE HONGROISE ET L'ACADÉMIE MILITAIRE MIKLÓS ZRÍNYI
DURANT LA RÉVOLUTION ET LA GUERRE D'INDÉPENDANCE DE 1956

Résumé

Poursuivant l'écriture de l'histoire de l'Académie militaire Miklós Zrínyi, l'auteur recueille les événements majeurs de politique intérieure et extérieure de nature à déterminer fondamentalement la situation de 1956 de l'Armée populaire hongroise et indirectement aussi l'avenir de l'enseignement militaire supérieur. Ensuite, il esquisse l'évolution de la politique intérieure hongroise – déterminée par les éléments ci-dessus –, les espoirs suscités par le 20e congrès, puis les déceptions à l'origine de la radicalisation des volontés politiques qui ont conduit aux événements d'octobre à décembre 1956.

Par la suite, il esquisse les éléments déterminants de la situation de l'Armée populaire hongroise, les problèmes de son développement, les mesures principales prises en octobre-décembre par le commandement en vue d'empêcher la déliquescence de l'armée populaire et de créer une force armée. Pour finir, dans la deuxième partie de l'étude, l'auteur continue ses écrits précédents en présentant les événements de l'année académique 1955-1956 de l'Académie militaire Miklós Zrínyi avec une attention particulière à la période allant d'octobre à décembre.

Miklós Szabó

ДИ УНГАРИСЧЕ ВОЛКСАРМЕЕ УНД ДИ МИЛITÄРАКАДЕМИЕ ЗРÍNYI MIKLÓS ИН ДЕР ЗЕЙТ ДЕР РЕВОЛУТИОН УНД ДЕС ФРЕИХЕЙТСКАМППФЕС ВОН 1956

Resümee

Дер Автор сэмметл ин дер ворлигеген Студие – алс Фортсетzung дер Верfassung дер Geschichte дер Милитärakademie Zrínyi Miklós – диеjenigen фүр ам wichtigsten gehaltenen außen- und innenpolitischen Ereignisse, die die Situation der Ungarischen Volksarmee im Jahre 1956 und indirekt die Zukunft des militärischen Hochschulwesens grundlegend bestimmten. Im Anschluss daran legt er den Verlauf der ungarischen Innenpolitik, der auch durch die obigen Umstände determiniert war, die vom XX. Kongress gehegten Hoffnungen und die anschließenden Enttäuschungen und schließlich die politischen Bestrebungen dar, die sich als Folge des Obigen radikalisierten und zu den Ereignissen im Oktober-Dezember 1956 führten.

Danach stellt er die bestimmenden Elemente der Situation der Ungarischen Volksarmee im Jahre 1956, die Probleme der Entwicklung und die wichtigsten Maßnahmen der Armeeführung vom Oktober-Dezember vor, die auf die Verhinderung des Zerfalls der Volksarmee und auf die Schaffung der bewaffneten Kraft gerichtet waren. Schließlich gibt der Verfasser im zweiten Teil der Studie als Fortsetzung seiner früheren Schriften die Ereignisse der Militärakademie Zrínyi Miklós im Studienjahr 1955–1956 kund, wobei er sich insbesondere die Ereignisse zwischen Oktober und Dezember im Zusammenhang mit der Akademie vor Augen hält.

Миклош Сабо

ВЕНГЕРСКАЯ НАРОДНАЯ АРМИЯ И ВОЕННАЯ АКАДЕМИЯ ИМЕНИ МИКЛОША ЗРИНИ В ПЕРИОД РЕВОЛЮЦИИ И БОРЬБЫ ЗА СВОБОДУ 1956 ГОДА

Резюме

Автор статьи, продолжая написание истории Военной Академии имени Миклоша Зрини, концентрирует внимание на тех внешних и внутривполитических событиях, которые он считает наиболее важными, которые существенным образом определили состояние Венгерской Народной армии в 1956 году, и опосредованно перспективы военного высшего образования в Венгрии. Затем автор характеризует складывание венгерской внутренней политики, детерминированной на основании вышесказанного, показывает надежды, которые были вызваны XX съездом КПСС и последовавшие за этим разочарования. Исследователь описывает политические стремления к радикализации, оставшиеся неосуществленными, вследствие чего и приведшие к событиям октября – декабря 1956 года.

Автор рассматривает определяющие элементы положения Венгерской Народной армии в 1956 году, проблемы, связанные с развитием, наиболее важные меры, принятые руководством армии в декабре месяце в целях предотвращения развала армии, а также шаги, предпринятые по созданию современных вооруженных сил. Во второй части статьи в качестве продолжения своих прежних исследований автор дает характеристику событий в Военной Академии в 1955–1956 учебном году, уделяя особое внимание показу событий в академии с октября по декабрь месяц 1956 года.